

ΟΔΗΓΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΣΕ ΘΕΜΑΤΑ ΤΥΦΛΟΚΩΦΩΣΗΣ

ΚΑΙ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ.

Ορφανός Πέτρος : Δάσκαλος, Ειδικός Παιδαγωγός, Υποψήφιος Διδάκτορας.

Αθήνα 2004

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΤΟΧΕΥΟΝΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗ ΣΑΣ.....	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : ΜΙΑ ΠΡΩΤΗ ΕΠΑΦΗ ΜΕ ΤΗΝ ΤΥΦΛΟΚΩΦΩΣΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΤΥΦΛΟΚΩΦΟ ΠΛΗΘΥΣΜΟ.	
1.1. Ορισμός.....	7
1.2. Ιστορική Αναδρομή.....	8
1.3. ... Και στη χώρα μας.....	10
1.4. Καταγραφή πληθυσμού.....	14
1.5. Διαίρεση πληθυσμού.....	16
1.6. Τα χαρακτηριστικά του τυφλοκωφού ατόμου.....	17
1.7. Αίτια τυφλοκώφωσης – συμπτώματα.....	18
1.8. Τυφλοκώφωση και επιπρόσθετες ανικανότητες.....	19
1.9. Λίγα λόγια για την ιστορία της Ερυθράς.....	20
1.10. Το σύνδρομο Usher.....	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ ΚΑΙ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΣΕ ΘΕΜΑΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΟΥ ΤΥΦΛΟΚΩΦΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ.	
2.1. Η διάγνωση.....	23
2.2. Δημιουργία Εκπαιδευτικού Προγράμματος.....	25
2.3. Σημαντικές παρατηρήσεις για το χώρο του σχολείου με στόχο την ανάπτυξη της γλώσσας.....	26
2.4. Πικτόγραμμα και ανάγνωση.....	27
2.5. Ενδεικτικό σχεδιάγραμμα διδασκαλίας.....	28
2.6. Επικοινωνιακές λειτουργίες τυφλοκωφών.....	29
2.7. Ενδεικτικά παραδείγματα λειτουργικών δραστηριοτήτων.....	30
2.8. Ανάπτυξη αναπαραστάσεων.....	32
2.9. Σημαντικά στοιχεία στην εκπαίδευση των τυφλοκωφών.....	33
2.10. Παιχνίδι και επικοινωνία.....	34
2.11. Παίζοντας.....	35
2.12. Προσανατολισμός και Κινητικότητα.....	35
2.13. Κίνηση γεμάτη σκοπό.....	37
2.14. Επικοινωνία και Ταξίδι.....	38
2.15. Διδάσκοντας για την κοινότητα.....	39
2.16. Οδηγίες για εκπαιδευτικούς.....	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ.	
3.1. Εισαγωγή.....	42
3.2. Σκέψεις.....	43
3.3. Βήματα σχεδιασμού.....	44
3.4. Εκτίμηση – Αξιολόγηση.....	45
3.5. Ο σκοπός και ο προσδιορισμός των στόχων.....	48
3.6. Βασικές λειτουργικές δεξιότητες επικοινωνίας.....	49
3.7. Διδασκαλία λειτουργικών δεξιοτήτων.....	49
3.8. Καθοδηγητικές στρατηγικές για αύξηση της επικοινωνίας.....	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ.....	51
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ :	
5.1. Εισαγωγή.....	63
5.2. Σεβασμός στην προσωπικότητα του μαθητή.....	63
5.3. Οργάνωση του χώρου.....	64
5.3.1. Το δωμάτιο δραστηριοτήτων.....	64

5.3.2.	Οργανώνοντας το δωμάτιο εργασίας.....	65
5.3.3.	Διαμόρφωση περιβάλλοντος – ανάγλυφα ερεθίσματα – φωτισμός – ήχοι.....	66
5.3.4.	Δώστε έμφαση στην ασφάλεια.....	67
5.4.	Οργάνωση της σχολικής ζωής.....	68
5.4.1.	Επικοινωνία : Πώς να αρχίσεις.....	68
5.4.2.	Εφαρμογή του Αναλυτικού Προγράμματος.....	70
5.4.2.1.	Τι μπορεί να κάνει ένας τυφλοκωφός μαθητής κάθε μέρα στο σχολείο;	70
5.4.2.2.	Το ημερολόγιο – φορητοί επικοινωνιακοί πίνακες.....	70
5.4.3.	Ανάλυση συμπεριφοράς.....	72
5.4.3.1.	Πώς μπορεί ένα παιδί να μάθει να πειθαρχεί;	72
5.4.3.2.	Αναστατωμένες συμπεριφορές.....	73
5.4.3.3.	Γιατί οι προβληματικές συμπεριφορές επιμένουν;	74
5.4.4.	Μέθοδος ενθάρρυνσης για ανάπτυξη επικοινωνίας.....	76
5.5.	Η οικογένεια και η σχέση της με την εκπαιδευτική ομάδα.....	78
5.5.1.	Το περιβάλλον του σπιτιού.....	78
5.5.2.	Βοήθεια προς τους γονείς.....	78
5.5.3.	Η συνεργασία με τους γονείς.....	79
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ :		
1.	Μελαγχρωστική Αμφιβληστροειδοπάθεια.....	80
2.	Παρουσίαση δύο ερευνών.....	84
3.	Δακτυλογία – Ελληνικό Αλφάβητο.....	88
4.	Δακτυλογία – Ιταλικό Αλφάβητο.....	89
5.	Δακτυλογία – Γαλλικό Αλφάβητο.....	90
6.	Ερωτηματολόγια ακουστικής και οπτικής αναπηρίας.....	91
7.	Προτεινόμενη Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία.....	93
8.	Χρήσιμες Διευθύνσεις.....	94
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....		96

ΣΤΟΧΕΥΟΝΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗ ΣΑΣ.

Απόψεις και σκέψεις των ίδιων των τυφλοκωφών και των γονέων τους.

.....«**Ανοίγοντας ένα παράθυρο στον κόσμο**», του Ντανιέλ Αλβαρές, προέδρου των τυφλοκωφών.

Από τη στήλη Ελεύθερο Βήμα του περιοδικού PERFILES.

«Τώρα έχω μάθει πολλά. Γνωρίζω αυτό που υπάρχει γύρω μου επειδή έχω μάθει να επικοινωνώ, επειδή έχω μάθει να περπατώ μόνος μου στον κήπο και να χαϊδεύω τα λουλούδια με τα δικά μου χέρια....

Ίσως φτάσουμε όλους τους στόχους μας. Όμως, αυτό δεν είναι ένα πρόβλημα κοινό σε όλους τους ανθρώπους; Φυσικά, για μας τους Τυφλοκωφούς είναι πολύ δυσκολότερα τα πράγματα λόγω της διπλής αναπηρίας μας. Πέρα όμως από αυτή την αναπηρία και τις επιπτώσεις της, όλοι έχουμε τις ίδιες ανάγκες, τους ίδιους πόθους, τους ίδιους σκοπούς. Λόγω μειονεκτήματος, δεν προβλέπουμε τόσο μακριά όσο εσείς. ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ μας είναι πιο ταπεινοί, αλλά μόνο επειδή είναι ρεαλιστικοί, βρίσκονται μέσα στα πλαίσια των δυνατοτήτων μας...

«Και μετά;» Δεν γνωρίζουμε τι θα γίνει μετά, αλλά έχουμε μάθει ότι κάθε βήμα μπροστά είναι μια νίκη. Ίσως καθυστερήσουμε. Τι πειράζει; Βαδίζουμε προς τον ίδιο στόχο. Ευχαριστούμε που μας ρωτάτε για το «ΜΕΤΑ», γιατί μας θυμίσατε ότι υπήρξε ένα «ΠΡΙΝ»

Πρέπει να αναπτύξουμε στο μέγιστο τους εαυτούς μας, όλες μας τις ικανότητες, τα μέσα που διαθέτουμε : να μάθουμε να ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΟΥΜΕ, να κυκλοφορούμε στο περιβάλλον μας».

***** Ο ΤΥΦΛΟΚΩΦΟΣ ΜΑΘΗΤΗΣ ΠΡΩΤΑ ΑΠΟ ΟΛΑ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ,
ΕΙΝΑΙ ΕΝΑ ΠΑΙΔΙ,
ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΚΑΤΙ ΤΟ ΜΕΜΟΝΩΜΕΝΟ,
ΚΑΤΙ ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΕΞΩΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ.**

.....**μια μητέρα τυφλοκωφού παιδιού γράφει τη δική της ιστορία** : όταν πρόκειται να γεννηθείς ένα παιδί, είναι σα να οργανώνεις μια πολύ ωραία εκδρομή στην Ιταλία. Αγοράζεις βιβλία, μαζεύεις πληροφορίες και φτιάχνεις τα πλάνα σου. Μετά από μήνες προσδοκίας η τελική μέρα φτάνει. Ετοιμάζεις τις βαλίτσες σου και απογειώνεσαι με το αεροπλάνο. Μερικές ώρες αργότερα το αεροπλάνο προσγειώνεται και ακούγεται η φωνή της αεροσυνοδού.

- Καλώς ήρθατε στην Ολλανδία.
- Ολλανδία; Εγώ πετούσα για Ιταλία. Υποτίθεται πως θα έπρεπε να βρισκόμουν στην Ιταλία! Τι να κάνω στην Ολλανδία;

Αναγκαστικά όμως θα πρέπει εσύ να μείνεις στην Ολλανδία. Το σημαντικό είναι ότι δε βρίσκεσαι σε μια απαίσια και βρώμικη τοποθεσία. Απλώς είναι μια διαφορετική χώρα. Εσύ αποφασίζεις να κατέβεις από το αεροπλάνο, αγοράζεις καινούρια βιβλία, ενημερώνεσαι και φτιάχνεις νέα πλάνα ταξιδιού για να γνωρίσεις τη χώρα της Ολλανδίας. Συναντάς τελείως διαφορετικά πράγματα από εκείνα που φανταζόσουν ότι θα δεις στην Ιταλία. Διαφορετική γλώσσα, διαφορετικούς ανθρώπους, που δεν περιμέ-

νες να τους συναντήσεις ποτέ. Κρατάς την ανάσα σου, κοιτάζεις γύρω σου και αρχίζεις να παρατηρείς τις όμορφες τουλίπες και τα αξιοθέατα της Ολλανδίας. Γυρίζοντας πίσω από το ταξίδι σου, για χρόνια πολλά έχεις κουραστεί να βλέπεις φίλους και γνωστούς να πηγαινοέρχονται στην Ιταλία και όλοι τους να καυχιούνται τι ωραία που πέρασαν εκεί. Για το υπόλοιπο της ζωής σου, εσύ θα λες «Ναι! Εκεί ήταν το μέρος που θα ταξίδευα και εγώ». Και να ξέρεις ότι ο πόνος αυτού του ονείρου δε θα φύγει ποτέ γιατί αυτή η έλλειψη είναι πάρα πολύ σημαντική.

Αλλά, εάν ξοδέψεις τη ζωή σου για το γεγονός ότι δεν πήγες στην Ιταλία, εσύ ποτέ δε θα μείνεις και δε θα έχεις την ευκαιρία να απολαύσεις τις μοναδικές τουλίπες και τα σημαντικά αξιοθέατα της Ολλανδίας.

.....**μια τυφλοκωφή γυναίκα η Dorothy Walt περιγράφει μια εμπειρία της:** θυμάμαι ότι μόλις είχα ξυπνήσει στο θάλαμο ενός νοσοκομείου έπειτα από μια εγχείρηση. Δεν είχα συνέλθει αρκετά από την αναισθησία και άρχισα να αισθάνομαι πολύ μεγάλη μοναξιά. Τα ακουστικά βοηθήματα και τα γυαλιά μου τα είχαν βγάλει οι γιατροί λόγω της εγχείρησης και ήμουν αποκομμένη από όλα. Ξαφνικά, ένιωσα ένα χέρι στον ώμο μου να μου «λέει» ότι όλα πήγαν καλά. ΑΥΤΟ ΤΟ ΧΕΡΙ σήμαινε τα πάντα για μένα. ΕΚΕΙΝΗ Η ΚΙΝΗΣΗ μου έδωσε πολύ περισσότερα από ό,τι η όραση και η ακοή μαζί!

Η τυφλοκώφωση είναι μια ασθένεια (όχι αρκετά γνωστή στην Ελλάδα), η οποία δεν αποτελείται από τις δύο αναπηρίες- την κώφωση ενωμένη με την τυφλότητα. Είναι μια τελείως διακρινόμενη αναπηρία με σοβαρές επιπτώσεις στη συμπεριφορά του πάσχοντα αλλά ιδιαίτερα στη μάθηση. Το όνομα της Helen Keler, παγκοσμίως γνωστό, μας θυμίζει το πάθος των τυφλοκωφών για ζωή. Η Helen έγινε τυφλοκωφή στον 19^ο μήνα της ζωής της και ως άτομο υψηλής ευφυΐας κατόρθωσε να αποφοιτήσει από το Harvard.

Η επικοινωνία με τα τυφλοκωφά άτομα σε καθημερινές καταστάσεις έχει περιγραφεί σα «συζητήσεις με σώματα». Σε μια τέτοια διαδικασία, οι άνθρωποι καταλαβαίνουν ο ένας τον άλλον βασισμένοι σε άλλες επικοινωνιακές κινήσεις όπως τη γλώσσα του σώματος, τα απτά σύμβολα, τη στάση του σώματος, την ένταση των μυών, τις φυσικές χειρονομίες,... Η συμμετοχή σε αυτόν τον κόσμο της αμεσότητας και της αφής, **απαιτεί υψηλά επίπεδα ευαισθησίας και ιδιαίτερη διαίσθηση** από τους ακούοντες και βλέποντες συντρόφους και εκπαιδευτικούς.

Η έγκαιρη διάγνωση, η σωστή εκπαίδευση του παιδιού από μικρή ηλικία και η υποστήριξη της οικογένειας του συμβάλλουν στον περιορισμό των σοβαρών επιπτώσεων της τυφλοκώφωσης. Η εκπαίδευση με κύριο στόχο τις επικοινωνιακές ικανότητες του παιδιού, είναι πολύ σημαντική σε οποιοδήποτε επίπεδο αυτή μπορεί να αναπτυχθεί. Το να μεγιστοποιούμε ως εκπαιδευτικοί την επικοινωνιακή ικανότητα του, επιβεβαιώνει την ομαλή ένταξη του ατόμου στο κοινωνικό του περιβάλλον. Του δίνει τη δυνατότητα να κοντρολάρει τη δική του ζωή και να επηρεάζει το τι συμβαίνει σε αυτόν και στους άλλους.

Το σύγγραμμα αυτό προσπαθεί, με απλό και μεθοδικό τρόπο, να προσεγγίσει το θέμα της τυφλοκώφωσης. Ο λιτός λόγος και η έγκυρη επιστημονική ενημέρωση, αποτέλεσαν δύο από τους βασικούς άξονες της συγγραφής.

Το βιβλίο αποτελείται από πέντε κεφάλαια και παράρτημα. Στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρείται μια σύντομη παρουσίαση όλων εκείνων των στοιχείων(ορισμός, ιστορική αναδρομή, πληθυσμός, συμπτώματα, κ.α.) που είναι απαραίτητα σε μια πρώτη και ουσιαστική γνωριμία με το χώρο της τυφλοκώφωσης. Το δεύτερο κεφάλαιο περιέχει οδηγίες για εκπαιδευτικούς όπως, η δημιουργία ενός εκπαιδευτικού προγράμματος, πώς γίνεται πρακτικά η διάγνωση του μαθητή, ενδεικτικά παραδείγματα λειτουργικών δραστηριοτήτων και το πώς εφαρμόζονται στην πράξη, προσανατολισμός και κινητικότητα, κ.α. Στο τρίτο, τέταρτο και πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζονται αντίστοιχα, το θεωρητικό πλαίσιο που αποτελεί τη βάση για το σχεδιασμό ενός Αναλυτικού Προγράμματος, το Αναλυτικό Πρόγραμμα για την ανάπτυξη επικοινωνιακών δεξιοτήτων τυφλοκωφών μαθητών σχολικής ηλικίας, και η Διδακτική Μεθοδολογία που πρέπει να ακολουθήσουμε για να υπάρξει ένα ουσιαστικό εκπαιδευτικό αποτέλεσμα. Τέλος, το παράρτημα περιέχει αναλυτικές πληροφορίες για τη Μελαγχρωστική Αμφιβληστροειδοπάθεια, έρευνες, χρήσιμες διευθύνσεις και προτεινόμενη ξενόγλωσση βιβλιογραφία.

Απευθύνεται σε εκπαιδευτικούς. Περιέχοντας πληροφορίες και οδηγίες που προέρχονται από τη μελέτη και τη συστηματική παρακολούθηση της εκπαίδευσης των τυφλοκωφών σε άλλες χώρες, μιας και στην Ελλάδα μόλις πριν ένα χρόνο ιδρύθηκε το πρώτο σχολείο τυφλοκωφών. Σημαντικές πηγές αποτελούν ο Ολλανδός Van Dijk, το κέντρο Larnay στη Γαλλία, το σχολείο Perkins στη Βοστώνη και ο σύλλογος τυφλοκωφών παιδιών γονέων και κηδεμόνων «ΗΛΙΟΤΡΟΠΙΟ». Αξίζει σε αυτό το σημείο να αναφερθεί ότι υπάρχει μόνο ξενόγλωσση βιβλιογραφία πάνω στο συγκεκριμένο θέμα και ίσως το βιβλίο αυτό να είναι το πρώτο που εκδίδεται στην Ελλάδα με θέμα την Τυφλοκώφωση!

Περιέχει, επίσης, πρακτικές συμβουλές και ένα Αναλυτικό Πρόγραμμα Επικοινωνίας που μπορούν εύκολα να εφαρμοστούν στη χώρα μας. Οι εκπαιδευτικοί θα βρουν μεθόδους για σωστή διάγνωση και ενθάρρυνση, τρόπους αντιμετώπισης μη αποδεκτών συμπεριφορών, και συγκεκριμένες δραστηριότητες που μπορούν να διδάξουν.

Οι γονείς των τυφλοκωφών παιδιών θα βρουν χρήσιμες πληροφορίες για τη συνεργασία που θα πρέπει να έχουν με την εκπαιδευτική ομάδα, αλλά και για τη συνέχιση της εφαρμογής του προγράμματος στο σπίτι.

Ο Διευθυντής του προγράμματος Hilton/ Perkins και Πρόεδρος της Διεθνούς Οργάνωσης Τυφλοκωφών DBI Michael Collins, επισημαίνει : «Βασισμένος στις γνώσεις μας πάνω στις επιπτώσεις της τυφλοκώφωσης θα ήθελα να σας ενημερώσω ότι η Ελλάδα πρέπει σήμερα (ΙΟΥΝΙΟΣ 2003), να έχει περισσότερα από 500 παιδιά ηλικίας μέχρι 21 ετών τα οποία είναι τυφλοκωφά, και τουλάχιστον 700 – 800 ενήλικες που έχουν ανάγκη από υπηρεσίες. Οι αποτελεσματικές υπηρεσίες σε αυτό τον αριθμό ανθρώπων στο μέλλον θα εξαρτηθούν πάρα πολύ από τη διαθεσιμότητα εξειδικευμένου προσωπικού.....»

Είναι φανερό, ότι οι οδηγίες και το Αναλυτικό Πρόγραμμα που περιέχονται στο βιβλίο αυτό δεν είναι δυνατόν να καλύψουν όλες τις ανάγκες των τυφλοκωφών μαθητών που φοιτούν στη χώρα μας. Κύριος στόχος είναι η αξιοποίηση και η διάδοση «καλών μεθόδων εκπαίδευσης τυφλοκωφών» σε όσο το δυνατόν περισσότερους εκπαιδευτικούς. Επιμέρους επιδιωκόμενοι στόχοι είναι μια πρώτη επαφή με την τυφλοκώφωση και με θέματα εκπαίδευσης των τυφλοκωφών παιδιών, η ανάπτυξη θετικής στάσης προς τα τυφλοκωφά άτομα και η κατανόηση της τυφλοκώφωσης σαν μια ξεχωριστή αναπηρία.

Ελπίζουμε, ότι θα βοηθήσουμε αρκετά, έτσι ώστε να διευκολυνθεί το δύσκολο έργο των εκπαιδευτικών και των γονέων, και να βελτιωθεί η εκπαίδευση των τυφλοκωφών μαθητών στη χώρα μας.

Το μέλλον μας δεν προδιαγράφεται από τη μοίρα, αλλά διαμορφώνεται από τις δικές μας αξίες, σκέψεις και πράξεις. Η διαπίστωση της ύπαρξης κατάλληλων προγραμμάτων για την εκπαίδευση των τυφλοκωφών μαθητών, μπορεί να συμβάλλει σε μια ουσιαστική παρέμβαση η οποία να : α) στοχεύει στην κριτική της σημερινής ελληνικής πραγματικότητας, β) καθορίζει τα πλαίσια θετικής αλλοίωσης αυτής της πραγματικότητας και γ) δημιουργεί προοπτικές διεκδίκησης από τους αρμόδιους φορείς, αλλά και από τους ίδιους τους τυφλοκωφούς για ένα καλύτερο αύριο.

Πέτρος Ορφανός

ΜΙΑ ΠΡΩΤΗ ΕΠΑΦΗ ΜΕ ΤΗΝ ΤΥΦΛΟΚΩΦΩΣΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΤΥΦΛΟΚΩΦΟ ΠΛΗΘΥΣΜΟ.**1.1. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΥΦΛΟΚΩΦΩΣΗΣ.**

Ο Δρ. Peter Salmon τη δεκαετία του '50 έδινε έμφαση στη μοναδικότητα της τυφλοκώφωσης γράφοντας: «Έγιναν πολλές συζητήσεις και άλλες τόσες προσεγγίσεις στο πρόβλημα που αναδύεται από το συνδυασμό αυτών των δύο αναπηριών και μπορούμε να πούμε άνετα πάνω σ' αυτή τη βάση, ακόμη και αν μπορεί να φανεί τετριμμένο, ότι η τυφλοκώφωση δεν αποτελείται απ' αυτές τις δύο αναπηρίες - την κώφωση ενωμένη με την τυφλότητα- αλλά είναι αντίθετα, μία τρίτη εντελώς διακρινόμενη αναπηρία».

Το 1954 στις ΗΠΑ, ειδικοί στην εκπαίδευση τυφλοκωφών παιδιών, παρουσίασαν τον ακόλουθο ορισμό: «Ένα παιδί είναι τυφλοκωφό, εάν ο συνδυασμός των αναπηριών το εμποδίζει να ωφεληθεί από τα σχολικά προγράμματα που απευθύνονται σε τυφλούς ή κωφούς μαθητές». Ο ορισμός αυτός αποτέλεσε τη βάση για παραπέρα συζητήσεις και προβληματισμό αναφορικά με αυτό το θέμα, σε πολλές χώρες.

Παρόμοιος ήταν και ο ορισμός που συνέταξε το 1976, το Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας της Νορβηγίας. Οι Νορβηγοί ήταν οι πρώτοι που τόνισαν πως «ένα άτομο χαρακτηρίζεται ως τυφλοκωφό, ακόμη και αν η απώλεια της όρασης και της ακοής δεν είναι ολική.»

Οι Σουηδοί όρισαν την τυφλοκώφωση ως μια αναπηρία που χαρακτηρίζεται από μείωση της όρασης και της ακοής, μείωση που δημιουργεί σημαντικές δυσκολίες που δυσχεραίνουν την καθημερινή ζωή του τυφλοκωφού ατόμου.

Το 1977 ο Δρ. Jan Van Dijk, που θεωρείται από τους κορυφαίους καθηγητές στο χώρο της τυφλοκώφωσης, αναφέρει: «Η όραση και η ακοή είναι έτσι αλληλοεξαρτώμενες μεταξύ τους, που ακόμα και μικρές αναπηρίες και στις δύο αισθήσεις, έχουν σοβαρές επιπτώσεις στη συμπεριφορά εκείνου του προσώπου ιδιαίτερα στην μάθηση. Στο χώρο της εκπαίδευσης και της αποκατάστασης θα έπρεπε να χρησιμοποιηθεί ένας ορισμός που ο σκοπός του θα είναι να περιγράψει πως το πρόσωπο έχει ανάγκη ειδικών υπηρεσιών για να διαχειριστεί αυτή την αναπηρία. Η ακριβής οφθαλμολογική και ωτολογική μέτρηση – εκτίμηση, είναι δευτερεύουσας σημασίας».

Ο ορισμός που σήμερα είναι ευρύτατα αποδεκτός είναι ο προτεινόμενος από την Σκανδιναβική Επιτροπή για την Αναπηρία(1980): «Ένα άτομο είναι τυφλοκωφό όταν πάσχει από οπτικές και ακουστικές δυσκολίες σε μεγάλο βαθμό. Μερικά τυφλοκωφά άτομα είναι τελείως κωφά και τυφλά, ενώ άλλα πάλι, διαθέτουν περιορισμένη ακοή ή όραση. Όταν οι επιπτώσεις από τις οπτικές και ακουστικές δυσκολίες είναι εκτεταμένες, αυτό σημαίνει ότι ο τυφλοκωφός δεν μπορεί να επωφεληθεί αυτόματα από τις υπηρεσίες που παρέχονται σε άτομα με οπτική ή ακουστική αναπηρία. Σαν αποτέλεσμα η τυφλοκώφωση συνεπάγεται τεράστιες δυσκολίες στους τομείς της μάθησης, της εκπαίδευσης, της εργασίας, των πολιτιστικών δραστηριοτήτων και της πληροφόρησης».

Αξίζει να τονίσουμε δύο σημεία:

- Οι πολυάριθμες μελέτες και αναλύσεις που πραγματοποιήθηκαν για τη σύνταξη του ορισμού, αποτέλεσαν μια πολύτιμη πηγή πληροφόρησης για όλους εκείνους που προσφέρουν υπηρεσίες
- Η τυφλοκώφωση πρέπει να θεωρηθεί σαν ξεχωριστή αναπηρία, που απαιτεί εκμάθηση ειδικών μεθόδων επικοινωνίας και εξατομικευμένα προγράμματα, για

να μπορεί το τυφλοκωφό άτομο να επικοινωνεί και, γιατί όχι, να λειτουργεί με ευχέρεια και αυτονομία στην καθημερινή ζωή.

1.2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.

Ο Jacques Souriau, Κλινικός Ψυχολόγος ειδικευμένος στην ανάπτυξη της επικοινωνίας αναφέρει ότι η εκπαίδευση των τυφλοκωφών εμφανίζεται κατά το δεύτερο μισό του 19^ο αιώνα και είναι το αποτέλεσμα των μεγάλων κοινωνικοπαιδαγωγικών κινημάτων του αιώνα αυτού. Το σχολείο για τυφλούς PERKINS στη Βοστώνη και το κέντρο LARNAY στη Γαλλία, είναι τα πιο γνωστά για τις παιδαγωγικές εμπειρίες τους.

Η πιο γνωστή περίπτωση τυφλοκωφού ατόμου είναι αυτή της Helen Keller. Η H. Keller γεννήθηκε το 1880 στις Η.Π.Α. και έγινε τυφλοκωφή στον 19^ο μήνα της ζωής της. Δασκάλα της ήταν η Ann Sullivan η οποία ανέλαβε την εκπαίδευσή της όταν η Keller ήταν 7 ετών. Η τυφλοκωφή Helen κατόρθωσε ως άτομο υψηλής ευφυΐας να φθάσει σε ανώτατη βαθμίδα εκπαίδευσης και να αποφοιτήσει από το πανεπιστήμιο του Harvard. Στη φωτογραφία που ακολουθεί, εμφανίζεται η Helen Keller με τους μαθητές του ΟΙΚΟΥ ΤΥΦΛΩΝ στην Καλλιθέα κατά την επίσκεψή της το 1946.

Από το 19^ο αιώνα μέχρι και τα μέσα του 20^{ου} η παιδαγωγική αντίληψη συμφωνούσε με τις παιδαγωγικές αρχές που είχε εφαρμόσει η Ann Sullivan. Δυστυχώς όμως, όλα αυτά τα χρόνια μόνο τα τυφλοκωφά παιδιά που χαρακτηρίζονταν ως «εκπαιδύσιμα», επωφελήθηκαν από τις μεθόδους αυτές.

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο έχουμε ριζικές αλλαγές στην πορεία της εκπαίδευσης των τυφλοκωφών. Δύο είναι οι παράγοντες που συμβάλλουν ουσιαστικά στις αλλαγές αυτές:

- Η ανάπτυξη κινημάτων για τα ανθρώπινα δικαιώματα – ίσα δικαιώματα των αναπήρων στην εκπαίδευση και στη ζωή
- Η καταστροφική επιδημία της ερυθράς κατά τη δεκαετία του '60 που είχε ως αποτέλεσμα τη γέννηση παιδιών με συνδυασμένα προβλήματα όρασης και ακοής. Ο πληθυσμός των τυφλοκωφών αυξήθηκε κατά 400% παγκοσμίως. Ο Hummer (1987) αναφέρει πως τα άτομα αυτά συχνά παρουσίαζαν ψυχοκινητική καθυστέρηση και καρδιοπάθειες.

Η συγκυρία αυτή καθόρισε τη δημιουργία εξειδικευμένων κέντρων για τα τυφλοκωφά άτομα σε πολλές ανεπτυγμένες χώρες. Ένα τέτοιο κέντρο είναι το σχολείο τυφλοκωφών Sint Michielgestel στην Ολλανδία. Με τη βοήθεια του καθηγητή Jan Van Dijk αναπτύχθηκε μια παιδαγωγική προσέγγιση επηρεάζοντας τις άλλες χώρες στην εφαρμογή εκπαίδευσης των τυφλοκωφών ατόμων από ερυθρά, με κύριο στόχο την υποστήριξη και την ανάπτυξη των παιδιών αυτών.

Ιδιαίτερα αξίζει να σημειωθεί η προσφορά του σχολείου PERKINS της Βοστώνης. Το PERKINS έχει φτιάξει δική του ιστορία έχοντας στην πλάτη του πάνω από 170 χρόνια ζωής. Έτος ίδρυσης το 1829 και **το 1837 η Laura Bridgman γράφεται στο σχολείο και γίνεται η πρώτη τυφλοκωφή σε παγκόσμιο επίπεδο που έλαβε εκπαίδευση.** Επόμενη σημαντική ημερομηνία είναι το 1887 όπου ο Έλληνας διευθυντής του PERKINS Μιχαήλ Ανάγνος στέλνει την απόφοιτο Ann Sullivan να παρακολουθήσει μαθήματα από την Helen Keller. Τον επόμενο χρόνο μαθήτριά και δασκάλα μετακομίζουν από την Alabama στο PERKINS και παραμένουν εκεί μέχρι το 1893.

(το σχολείο Τυφλών PERKINS στο καταπράσινο προάστιο της Βοστώνης)

Το 1982 δημιουργείται κατάλληλη υποδομή και το σχολείο αρχίζει να δέχεται τυφλούς μαθητές με πολλαπλές αναπηρίες. Το 1989 δημιουργείται το πρόγραμμα HILTON/PERKINS. Το πρόγραμμα *Hilton Perkins* ασχολείται με την εκπαίδευση των τυφλοκωφών στην Ανατολική Ευρώπη τα τελευταία 11 χρόνια. Σε αυτή την εκπαίδευση εμπλέκονται συνεργάτες όπως: εκπαιδευτές, γονείς, διοικητικοί και εκπρόσωποι κυβερνήσεων. Χώρες που έχουν αναπτύξει παρόμοια προγράμματα είναι οι: Εσθονία,

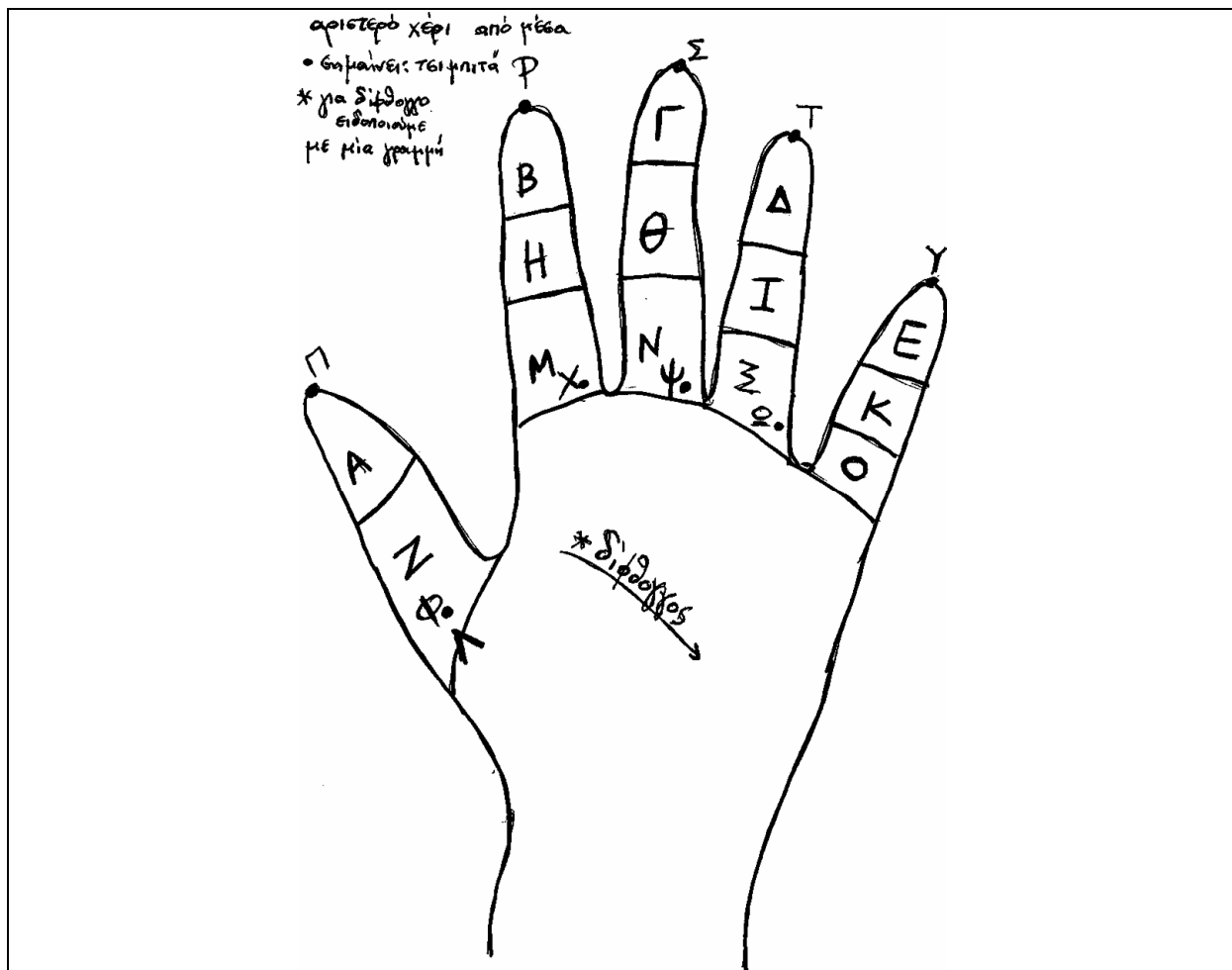
Λιθουανία, Ρωσία, Πολωνία, Τσεχία, Σλοβακία, Ουγγαρία, Κροατία, Βουλγαρία και Ρουμανία. Η Ελλάδα συμμετείχε σε αυτό το πρόγραμμα το 2003, στέλνοντας την εκπαιδύτρια Γεωργία Παππά να μετεκπαιδευτεί για 9 μήνες στο PERKINS.

(Η Γεωργία Παππά με τον υπεύθυνο προγράμματος Hilton/Perkins Dennis Lolli, τοποθετώντας την Ελλάδα στο χάρτη συνεργατών χωρών του PERKINS, τον Ιούνιο του 2003).

1.3. ... ΚΑΙ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΜΑΣ.

Το 1953 δημιουργήθηκε και λειτούργησε τμήμα εκπαίδευσης τυφλοκωφών στον ΟΙΚΟ ΤΥΦΛΩΝ που σήμερα ονομάζεται Κ.Ε.Α.Τ. (Κέντρο Εκπαίδευσης και Αποκατάστασης Τυφλών), στην Καλλιθέα. Η πρώτη δασκάλα που ανέλαβε το τμήμα ονομαζόταν Μίνα Δημητριάδου και ήταν τυφλή. Το 1950 η Κα Μίνα πήρε υποτροφία και πήγε στη σχολή Ρομανιόλι στη Ρώμη όπου εξειδικεύτηκε στο Σουηδικό Δακτυλικό Αλφάβητο. Γυρίζοντας στην Ελλάδα επινόησε και προσάρμοσε τη μέθοδο στα Ελληνικά. Τοποθέτησε τα γράμματα στις φάλαγγες των δακτύλων αρχίζοντας από τον αντίχειρα. Τα γράμματα που περισσεύουν είναι «τσιμπιτά» στα σημεία των κουκίδων όπως ακριβώς φαίνονται στο σχήμα της επόμενης σελίδας.

Με πολύ μεγάλη θέληση και υπομονή κατόρθωσε να το διδάξει στους τρεις πρώτους μαθητές: την Αγγελική, τον Νικάκη και την Έλλη. Το 1956 το τμήμα διαλύθηκε και μαζί με αυτό σταμάτησε κάθε εκπαιδευτικό πρόγραμμα εκπαίδευσης τυφλοκωφών στην Ελλάδα.

Το 1992 ιδρύεται ο «Σύλλογος Γονέων, Κηδεμόνων και Φίλων Τυφλοκωφών Παιδιών» στην Αθήνα με την ονομασία « ΤΟ ΗΛΙΟΤΡΟΠΙΟ». Είναι μη κερδοσκοπικό σωματείο και αυτή τη στιγμή αποτελεί τη μοναδική οργάνωση στη χώρα μας που έχει στόχο:

- την αναγνώριση της τυφλοκώφωσης, δηλαδή της συνδυασμένης αναπηρίας σε όραση και ακοή, ως μία ξεχωριστή αναπηρία, και
- τη δημιουργία κατάλληλης υποδομής για την εκπαίδευση και αποκατάσταση τυφλοκωφών παιδιών και ενηλίκων. Τα τυφλοκωφά άτομα έχουν δυσκολίες στην μάθηση, στην επικοινωνία και γενικότερα στην αυτονομία τους, με επακόλουθο να βρίσκονται στο περιθώριο της κοινωνίας.

«Το ΗΛΙΟΤΡΟΠΙΟ» έχει αναπτύξει σειρά δραστηριοτήτων σύμφωνα με τους στόχους του καταστατικού του όπως έρευνα για τυφλοκωφά άτομα, πληροφόρηση κοινού, εκπαίδευση ειδικών σε κέντρα εξωτερικού, συμμετοχή παιδιών σε κατασκηνώσεις κ.λ.π. Στηρίζεται οικονομικά από συνδρομές μελών και δωρεές. Ο Σύλλογος συνεργάζεται με οργανώσεις εσωτερικού και εξωτερικού. Είναι μέλος:

- Της Πανελληνίας Ομοσπονδίας Συλλόγων Γονέων Κηδεμόνων Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες (Π.Ο.Σ.Γ.Κ.Α.Μ.Ε.Α.)
- Της Ομοσπονδίας Εθελοντικών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων Ελλάδος.
- Του Ευρωπαϊκού Δικτύου Τυφλοκωφών (EdbN)

- Της Διεθνούς Οργάνωσης Τυφλοκωφών (DbI).

Στο σημείο αυτό κρίνουμε απαραίτητο να αναφέρουμε τα ονόματα ατόμων και φορέων που όλα αυτά τα χρόνια πρόσφεραν πολύτιμες υπηρεσίες στον τομέα της τυφλοκώφωσης στην Ελλάδα:

- ΖΑΦΕΙΡΗ ΦΡΟΣΩ, Ψυχολόγος – Μουσικοθεραπεύτρια, με ειδίκευση στην εκπαίδευση τυφλοκωφών παιδιών στο Larnay της Γαλλίας.
- ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ Κ, γεν. γραμματέας του ΗΛΙΟΤΡΟΠΙΟΥ το 1992.
- ΜΑΤΣΑ ΔΙΑΜΑΝΤΩ, πρόεδρος του Δ.Σ. ΗΛΙΟΤΡΟΠΙΟΥ.
- ΜΥΛΩΝΑ ΔΕΣΠΟΙΝΑ, παιδαγωγός.
- ΠΑΠΠΑ ΓΕΩΡΓΙΑ, εργοθεραπεύτρια, με ειδίκευση στην εκπαίδευση τυφλοκωφών παιδιών στο Perkins της Βοστώνης.
- ΡΑΠΤΟΥ ΑΡΓΥΡΩ, εκπαιδευτικός.
- ΤΣΑΟΥΣΗΣ ΜΕΝΕΛΑΟΣ, εκπαιδευτικός Κινητικότητας.
- ΦΑΡΟΣ ΤΥΦΛΩΝ.
- Α. ΚΡΑΒΒΑΡΙΤΗ, Ε. ΧΑΤΖΗΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ από το Κ.Ε.Α.Τ.

Στο τέλος του 2001 προτάθηκε στο Δ.Σ του Κ.Ε.Α.Τ. από τους Ε. Χατζηχαραλάμπους, Α. Ράππου και Δ. Μυλωνά, η οργάνωση ενός κύκλου σεμιναρίων σε θέματα τυφλοκωφών. Η θετική ανταπόκριση του Δ.Σ του Κ.Ε.Α.Τ. και του Προέδρου του Α. Κραββαρίτη, αποτελούν την αρχή της υλοποίησης της απόφασης να δημιουργηθούν υπηρεσίες και να αναπτυχθούν οι τομείς της εκπαίδευσης και αποκατάστασης των τυφλοκωφών ατόμων στην χώρα μας. Ο κύκλος αυτός των σεμιναρίων είχε στόχο την επιμόρφωση επαγγελματιών, διάφορων ειδικοτήτων Ειδικής Αγωγής, στον τομέα της συνδυασμένης αισθητηριακής αναπηρίας, την τυφλοκώφωση. Τα σεμινάρια πραγματοποιήθηκαν στην Αθήνα σε έξι Σαββατοκύριακα και τα παρακολούθησαν εκατό, περίπου, επαγγελματίες από την Ελλάδα και την Κύπρο.

Για την καλύτερη προσέγγιση του θέματος τα ειδικά αυτά σεμινάρια αναπτύχθηκαν σε έξι θεματικές ενότητες:

1°: Γενικά για την τυφλοκώφωση - Αιτίες - Πληθυσμός – Έρευνα - Μοντέλα υπηρεσιών. **Στις 23, 24 & 25 Νοεμβρίου 2001.**

2° & 3° : Παιδαγωγικές και εκπαιδευτικές προσεγγίσεις - Ανάπτυξη επικοινωνίας - Ανάλυση video. **Στις 1, 2 & 3 Φεβρουαρίου 2002.**

4° : Εκπαίδευση στην κινητικότητα - προσανατολισμό και δεξιοτήτων καθημερινής διαβίωσης. **Στις 5, 6 & 7 Απριλίου 2002.**

5° : Σχέσεις οικογένειας - Συνεργασία οικογενειών – Σύνδρομο USHER - Δημιουργία και ανάπτυξη υπηρεσιών. **Στις 21 & 22 Σεπτεμβρίου 2002.**

6° : Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα του Jan van Dijk – Ανάλυση περιπτώσεων - Είναι τα άτομα με τυφλοκώφωση μοναδικά? **Στις 16 & 17 Νοεμβρίου 2002.**

Τα σεμινάρια πραγματοποιήθηκαν με τη χρηματοδότηση του Κ.Ε.Α.Τ. και οργανωτικός υπεύθυνος ήταν ο Ε. Χατζηχαράλαμπος, μέλος του Δ.Σ. Υπεύθυνος του επιστημονικού προγράμματος ανέλαβε ο William Grenn, ο οποίος συνεργάστηκε για τη διοργάνωση τους με την οργανωτική επιτροπή του Κ.Ε.Α.Τ.

Επίσης, αξίζει να θυμηθούμε το πρώτο σεμινάριο για την εκπαίδευση των τυφλοκωφών παιδιών, που έγινε στην Αθήνα, με τη βοήθεια του ΚΕΑΤ, στις **3, 4 & 5 Μαρτίου 1993**, από ομάδα Ειδικών Παιδαγωγών και Εκπαιδευτών του Κέντρου Ειδικής Αγωγής Τυφλοκωφών από το Πουατιέ της Γαλλίας, όπου ήταν τότε Διευθυντής ο **Jacques Souriau**, ο οποίος είναι από τότε ένας πολύτιμος συνεργάτης και υποστηρικτής της προσπάθειας για την εκπαίδευση τυφλοκωφών, στην Ελλάδα.

Το εαρινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2002 – 2003 το Μ.Δ.Δ.Ε. (Μαράσλειο Διδασκαλείο Δημοτικής Εκπαίδευσης), στο πλαίσιο ανάπτυξης και εφαρμογής προγραμμάτων διάρκειας (5) δώρων συναντήσεων, οργάνωσε σεμινάριο με θέμα : «Τυφλοκώφωση – Πώς γίνεται η εκπαίδευση ενός τυφλοκωφού παιδιού.»

Εισηγητής του σεμιναρίου ήταν ο Ορφανός Πέτρος δάσκαλος, ειδικός παιδαγωγός τυφλών και αμβλυώπων παιδιών και προσώπων με μέτριες και σοβαρές δυσκολίες στη μάθηση, μετεκπαιδευόμενος δάσκαλος του Κ.Ε.Α.Τ. σε θέματα τυφλοκώφωσης και υποψήφιος διδάκτορας του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Το σεμινάριο παρακολούθησαν 30 άτομα, εκ των οποίων οι 24 ήταν δάσκαλοι(ες) ειδικής και γενικής αγωγής, 1 καθηγήτρια ενιαίου Λυκείου, 1 νοσηλεύτρια, 2 νηπιαγωγοί(φοιτητές) και 2 δάσκαλοι(φοιτητές).

Πριν σας παρουσιάσουμε το γενικό πλαίσιο του σεμιναρίου , θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τον Πρόεδρο του Μαράσλειου Διδασκαλείου Τριλιανό Αθανάσιο, ο οποίος αποδέχθηκε την αίτησή μας για την πραγματοποίηση του σεμιναρίου και όλους αυτούς που με τη δήλωση προτιμήσεως, μας έδωσαν τη δυνατότητα να διδάξουμε για πρώτη φορά στην Ελλάδα θέματα τυφλοκώφωσης στο χώρο της ειδικής αγωγής. Ευχαριστούμε θερμά τη Φρόσω Ζαφείρη ψυχολόγο - μουσικοθεραπεύτρια του Κ.Ε.Α.Τ. για τις πληροφορίες , τη βιβλιογραφία και για το υλικό που μας παραχώρησε , καθώς και τη Γεωργία Παππά εργοθεραπεύτρια μετεκπαιδευόμενη στο Perkins της Βοστώνης σε θέματα τυφλοκώφωσης για τη σημαντική της προσφορά στο σχεδιασμό του σεμιναρίου.

Επιδιωκόμενοι Στόχοι του σεμιναρίου ήταν μια πρώτη επαφή των συμμετεχόντων με την τυφλοκώφωση και με θέματα εκπαίδευσης των τυφλοκωφών παιδιών, η ανάπτυξη θετικής στάσης προς τα τυφλοκωφά άτομα και η κατανόηση της τυφλοκώφωσης σα μια ξεχωριστή αναπηρία.

Στις πέντε αυτές συναντήσεις παρουσιάστηκαν **τα θέματα** : Η πραγματικότητα του τυφλοκωφού ατόμου - ορισμός της τυφλοκώφωσης -χαρακτηριστικά τυφλοκωφού

ατόμου – ιστορική αναδρομή - 4 ομάδες τυφλοκωφών – σύνδρομο Usher- καταγραφή πληθυσμού ΤΚ – διάγνωση (μοντέλο ψυχολογικής εξέτασης από το κέντρο C.E.SSA. του Larnay Γαλλίας) - Πώς αναπτύσσεις την επικοινωνία – πρόσβαση στην επικοινωνία, στην κινητικότητα και στην πληροφορία - πικτόγραμμα – πικτόγραμμα ανάγνωσης – δακτυλολογία - η ιδιαιτερότητα του ρόλου του εκπαιδευτή – η διαφορά είναι δικαίωμα – αξιολόγηση αναγκών ΤΚ ατόμων - οικογένεια και τυφλοκωφό παιδί, συνεργασία οικογένειας και εκπαιδευτικού προσωπικού - η εκπαίδευση των τυφλοκωφών στην Ελλάδα - τι ζητάει ένας τυφλοκωφός από τους συνανθρώπους του; – συζήτηση – συμπεράσματα.

Μέσα από τις συζητήσεις με τους μετεκπαιδευόμενους προέκυψαν σημαντικά συμπεράσματα και αξίζει να αναφέρουμε μερικά : Κύριος και πρωταρχικός στόχος της εκπαίδευσης των ΤΚ είναι η επικοινωνία – η εκπαίδευσή τους απαιτεί συνεργασία των οικογενειών- κινητοποίηση της κοινότητας και κινητοποίηση εθελοντικών οργανώσεων – χώρες που έχουν λίγα ή καθόλου ειδικά σχολεία εκπαίδευσης ΤΚ όπως η Ελλάδα, θα τις συμβουλευάμε να συγκεντρώσουν τις προσπάθειές τους στην ανάπτυξη σχολείων που βασίζονται στην αρχή της ισοτιμίας και των αναγκαίων εξειδικευμένων υπηρεσιών. Κάνοντας πραγματικότητα ένα τέτοιο κρίσιμο βήμα, θα αλλάξουν οι μεροληπτικές συμπεριφορές και θα δημιουργηθούν κοινωνίες που θα σέβονται τη διαφορετικότητα – τα ΜΜΕ μπορούν να παίξουν εξέχοντα ρόλο στην προαγωγή θετικής στάσης προς την κατεύθυνση της κοινωνικής ένταξης των ΤΚ, ξεπερνώντας τις προλήψεις και την παραπληροφόρηση και ενσταλάζοντας μεγαλύτερη αισιοδοξία και φαντασία για τις ικανότητές τους – οι ανάγκες των ΤΚ αλλάζουν και κατά συνέπεια αλλάζουν και οι υπηρεσίες. Δίνοντας απάντηση στις ανάγκες αναλύονται αυτομάτως νέες ανάγκες – Γονείς και ειδικοί παιδαγωγοί ΤΚ χρειάζονται υποστήριξη και ενθάρρυνση στο να μάθουν να δουλεύουν μαζί σαν ίσοι συνεργάτες - Τέλος , τα ΤΚ παιδιά έχουν ανάγκη όχι μόνο να ζουν μέσα σε ένα κόσμο βλεπόντων, αλλά και να είναι οι ΤΚ σύντροφοι με τους οποίους οι βλέποντες θα μπορούν να επικοινωνούν και να ανταλλάσσουν απόψεις.

Το σεμινάριο αυτό θα επαναληφθεί στο Μ.Δ.Δ.Ε. από **21/4/2004 – 19/5/2004.**

Τέλος, μια ιστορική ημερομηνία για όλους εμάς που έχουμε ασχοληθεί με την τυφλοκώφωση στην Ελλάδα είναι η **Δευτέρα 1 Σεπτεμβρίου 2003.** Μετά από 47 ολόκληρα χρόνια δημιουργείται Δημοτικό Ειδικό Σχολείο Τυφλοκωφών που συστεγάζεται στο Κ.Ε.Α.Τ. της Καλλιθέας! Είναι μια προσπάθεια που για να πετύχει χρειάζεται πάρα πολλή δουλειά και μελέτη από το προσωπικό που εργάζεται σε αυτό, και τη βοήθεια όλων των φορέων και των ατόμων που αγωνίστηκαν για τη δημιουργία αυτού του σχολείου.

1.4. ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΩΝ ΤΥΦΛΟΚΩΦΩΝ.

Μία από τις καταγραφές είχε γίνει από το Υπουργείο Εμπορίου των ΗΠΑ το 1928 και συγκεκριμένα από την Υπηρεσία Απογραφής. Υπήρχαν 169 άτομα κωφά με οπτικές δυσχέρειες. Από αυτά τα 79 ήταν άνδρες και οι 90 γυναίκες. Αξίζει να σημειώσουμε ότι 33 άτομα ήταν εκ γενετής τυφλά ενώ 88 εκ γενετής κωφά. Οι περισσότερες περιπτώσεις ήταν κωφοί που με την πάροδο των χρόνων τυφλώθηκαν.

Πιο πρόσφατα αποτελέσματα για τον πληθυσμό των τυφλοκωφών δίνονται στον ακόλουθο πίνακα. Τα στοιχεία αυτά δόθηκαν από τον Roger William Green, σύμβουλο στη «Lega del Filo D'Orto» που είναι η Εθνική Οργάνωση των Τυφλοκωφών στην Ιταλία.

πίνακας

<u>Έτος</u>	<u>Χώρα</u>	<u>Πηγή</u>	<u>Αριθμός Καταγεγραμμένων</u>
1973	Καναδάς	New Outlook	66*
1975	Ολλανδία	J. Van Dijk	300*
1976-77	Νορβηγία	Κοινωνική Πρόνοια	5/100.000
1978	Γαλλία	Comite de Liaison	211*
1982	Η.Π.Α.	Wolf et. al.	20/100.000
1984	Σουηδία	Συμβούλιο Αναπήρων	18/100.000
1984	Ισραήλ	Gottesman	152*
1988	Φινλανδία	Troyana et al.	12/100.000
1988	15 Ευρωπαϊκές	Medrun	5-8/100.000
1988	Αγγλία	Deafblind Liaison Grp.	20/100.000
1991	Lincolnshire	Sense UK	40/100.000
1992	Ιταλία	Lega del Filo d'Oro	700

* καταγεγραμμένοι ως εκείνο το έτος

Τα στοιχεία από την Ιταλία είναι χωρίς αστερίσκο γιατί είναι αποτέλεσμα ενός έτους εξονυχιστικής έρευνας. Στον πίνακα παρατηρείται μια μεγάλη απόκλιση στο ποσοστό των καταγεγραμμένων. Αυτό οφείλεται στο διαφορετικό ορισμό για την τυφλοκώφωση και τις διαφορετικές μεθόδους που χρησιμοποιεί η κάθε χώρα. Σήμερα η πιο σωστή μέτρηση θεωρείται μεταξύ του 5 – 16 / 100.000.

Σε πρόσφατο άρθρο του Dennis Lollι συμβούλου του προγράμματος Hilton/ Perkins με θέμα «επισκόπηση του προγράμματος Hilton/ Perkins στην Ευρώπη και μερικές σκέψεις – προτάσεις για την Ελλάδα», αναφέρονται στοιχεία σχετικά με τον πληθυσμό των τυφλοκωφών στην Ελλάδα. Ο Dennis Lollι σημειώνει: Βάσει των πρόσφατων ερευνών σε ΗΠΑ και μέρους της Ευρώπης, συμπεραίνουμε ότι ο πληθυσμός των τυφλοκωφών παιδιών, κατά προσέγγιση, στην Ελλάδα είναι :

- ΑΘΗΝΑ = 160
- ΘΕΣ/ΝΙΚΗ = 40
- ΒΟΛΟΣ = 12
- ΛΑΡΙΣΑ = 12
- ΠΑΤΡΑ = 8
- ΚΑΒΑΛΑ = 6
- ΚΡΗΤΗ = 22
- ΣΥΝΟΛΟ = 260 παιδιά σε 7 περιοχές.

Ο Διευθυντής του προγράμματος Hilton/ Perkins και Πρόεδρος της Διεθνούς Οργάνωσης Τυφλοκωφών DBI Michael Collins, σε ευχαριστήριο μήνυμα προς τους καθη-

γητές του ΠΑΝΤΕΙΟΥ Νεοκλή Σαρρή και του ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ Αθανάσιο Τριλιανό, Δράκο Γεώργιο και Μαρία Τζάνη, για την προσφορά τους στο χώρο της τυφλοκώφωσης, επισημαίνει : «Βασισμένος στις γνώσεις μας πάνω στις επιπτώσεις της τυφλοκώφωσης θα ήθελα να σας ενημερώσω ότι η Ελλάδα πρέπει σήμερα(ΙΟΥΝΙΟΣ 2003), να έχει περισσότερα από 500 παιδιά ηλικίας μέχρι 21 ετών τα οποία είναι τυφλοκωφά, και τουλάχιστον 700 – 800 ενήλικες που έχουν ανάγκη από υπηρεσίες. Οι αποτελεσματικές υπηρεσίες σε αυτό τον αριθμό ανθρώπων στο μέλλον θα εξαρτηθούν πάρα πολύ από τη διαθεσιμότητα εξειδικευμένου προσωπικού.....»

1.5. Η ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΤΟΥ ΤΥΦΛΟΚΩΦΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΣΕ 4 ΟΜΑΔΕΣ.

Οι έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στις ΗΠΑ και στην Ευρώπη με στόχο την καταγραφή των τυφλοκωφών ατόμων διαπίστωσαν την ύπαρξη μιας υπερβολικής ανομοιογένειας του πληθυσμού αυτού. Υπήρχε μεγάλη διαφοροποίηση ως προς την ηλικία, τη γλώσσα και τους τρόπους επικοινωνίας.

Όλοι όσοι ασχολούμαστε με την τυφλοκώφωση έχουμε δεχθεί πως οφείλουμε να εξετάσουμε την περίπτωση του κάθε ατόμου ξεχωριστά, και αποφασίσαμε πως με κριτήριο την ηλικία κατά την οποία εκδηλώθηκε η τυφλοκώφωση, μπορούμε να διαιρέσουμε τον τυφλοκωφό πληθυσμό σε 4 βασικές κατηγορίες:

1. άτομα εκ γενετής τυφλοκωφά
2. άτομα εκ γενετής κωφά που έχασαν την όρασή τους αργότερα
3. άτομα εκ γενετής τυφλά που έχασαν την ακοή τους μετά την ενηλικίωση
4. άτομα που έχασαν όραση και ακοή μετά την ενηλικίωση.

Σύμφωνα με την έρευνα καταγραφής των τυφλοκωφών που έγινε στη Νορβηγία το 1976 – 1977, η **πρώτη κατηγορία** αντιπροσώπευε το 15% του συνόλου των τυφλοκωφών. Κυρίαρχη αιτία της τυφλοκώφωσης σε αυτή την κατηγορία είναι η ερυθρά. Οι περισσότεροι τυφλοκωφοί είχαν ηλικία 15 ετών (το 1976), και αυτό συνδυάζεται εύκολα με την επιδημία της Ερυθράς της δεκαετίας του '60. Ένα μεγάλο μέρος αυτού του πληθυσμού πάσχει από επιληψία, καρδιακές δυσλειτουργίες και κινητικά προβλήματα. Η μέση ηλικία αυτής της ομάδας είναι τα σαράντα χρόνια.

Η **δεύτερη κατηγορία** αντιπροσώπευε το 35% του συνόλου των τυφλοκωφών. Η μέση ηλικία αυτής της ομάδας είναι τα πενήντα χρόνια. Κύρια αιτία της τυφλοκώφωσης είναι το σύνδρομο Usher. Το σύνδρομο αυτό προσβάλλει το 4,5% περίπου των εκ γενετής κωφών παιδιών με αποτέλεσμα την σταδιακή απώλεια της όρασής τους. Οι οπτικές δυσχέρειες προκαλούνται από τη Μελαγχρωστική Αμφιβληστροειδοπάθεια η οποία μπορεί να εμφανιστεί σε σχετικά νεαρή ηλικία. Για τη Μελαγχρωστική Αμφιβληστροειδοπάθεια υπάρχουν αναλυτικές πληροφορίες στο παράρτημα.

Στην τρίτη κατηγορία παρατηρήθηκε ένα πολύ μικρό ποσοστό της τάξεως του 5%. Η μέση ηλικία αυτής της ομάδας είναι τα εξήντα οκτώ (68) χρόνια και μπορούμε εύκολα να υποθέσουμε ότι η απώλεια της ακοής οφείλεται στο προχωρημένο της ηλικίας.

Το υπόλοιπο 45% ανήκει **στην τέταρτη κατηγορία**. Η μέση ηλικία αυτής της ομάδας είναι τα εβδομήντα χρόνια και μπορούμε εύκολα και εδώ να υποθέσουμε ότι η ηλικία είναι ο καθοριστικός παράγοντας που οδηγεί στην τυφλοκώφωση. Όλα τα άτομα της ομάδας αυτής παρουσιάζουν σοβαρά προβλήματα επικοινωνίας με το περιβάλλον τους.

1.6. ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΤΥΦΛΟΚΩΦΟΥ ΑΤΟΜΟΥ.

1. αργεί να μασήσει, να περπατήσει και γενικά έχει προβλήματα κινητικότητας και προσανατολισμού.
2. κάνει στερεότυπες κινήσεις που θυμίζουν αυτιστική συμπεριφορά, ενώ δεν είναι. Βάζει τα χέρια στα μάτια του, σκύβει το κεφάλι του ή το κουνάει δεξιά-αριστερά, κουνάει το σώμα του μπρος – πίσω.
3. αργεί να μιλήσει ή δεν αναπτύσσει καθόλου λόγο.
4. έχει προβλήματα επικοινωνίας με αποτέλεσμα τη δημιουργία σοβαρών ψυχολογικών προβλημάτων.
5. αντίθετα με το αυτιστικό παιδί, το τυφλοκωφό άτομο «δέχεται» εκπαίδευση, επιδιώκει την επικοινωνία και κοινωνικοποιείται σχετικά πιο εύκολα.
6. παρουσιάζει μια νοητική ψευδοκαθυστέρηση λόγω δυσκολιών:
  - μετακίνησης
  - προσλήψεως παραστάσεων
  - έκφρασης
  - επικοινωνίας
7. κλείνεται στον εαυτό του όταν δεν μπορεί να προβλέψει τι θα επακολουθήσει μετά από μια δραστηριότητα. Για το λόγο αυτό ως εκπαιδευτικοί θα πρέπει να στοχεύουμε ώστε το παιδί να μαθαίνει με προσδοκία.

**ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΟΣΟΙ ΤΥΦΛΟΚΩΦΟΙ ΔΕΝ ΕΧΟΥΝ ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΗ
«ΖΩΗ»
ΒΙΩΝΟΥΝ ΕΝΤΟΝΑ ΤΙΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ ΤΟΥΣ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΠΟΜΟΝΩΣΗ.**

Σημάδια από την έλλειψη όρασης....

- χτυπάει πάνω σε αντικείμενα
- κινείται διστακτικά ή περπατάει κοντά στον τοίχο
- ψηλαφίζει αντικείμενα ή τα αγγίζει με ασυνήθιστο τρόπο
- απαιτεί επιπρόσθετα ή διαφορετικά είδη φωτισμού
- κρατάει τα βιβλία ή άλλο οπτικό υλικό κοντά στο πρόσωπο
- ρίχνει αντικείμενα ή τα χτυπάει
- δείχνει δυσκολία στο να ξεχωρίζει πρόσωπα ή τους αριθμούς οι οποίοι υποδεικνύουν δωμάτια

Σημάδια από την έλλειψη ακοής....

- Δεν ανταποκρίνεται όταν κάποιος του μιλάει
- συχνά δίνει λανθασμένες ή άσχετες απαντήσεις σε ερωτήσεις
- φαίνεται ανίκανος να ακολουθήσει προφορικές κατευθύνσεις ώστε να διεξάγει μια δραστηριότητα
- συχνά χρησιμοποιεί και λέει «τι;» και απαιτεί επανάληψη.
- δείχνει ότι δεν είναι ενήμερος όταν οι άλλοι μιλούν και διακόπτει συζητήσεις.
- δείχνει να έχει ένα πρόβλημα συμπεριφοράς ή είναι ευέξαπτος.
- εκφράζει σύγχυση ή αβεβαιότητα όταν είναι ανίκανος να καταλάβει
- κρατάει το κεφάλι του σε μια ασυνήθιστη θέση για να ακούει καλύτερα και φαίνεται ανίκανος να προσδιορίσει την πηγή του ήχου
- παρακολουθεί το πρόσωπο του ομιλητή με όχι άνετο ύφος.
- φαίνεται να έχει προβλήματα γλώσσας(συντακτικό, λεξικό, δομή)

- χρησιμοποιεί χειρονομίες για να λάβει προσοχή και αντικείμενα, περισσότερο από ότι θα περίμενε κανείς.

ΘΥΜΗΘΕΙΤΕ :

Τα τυφλοκωφά άτομα παρουσιάζουν μεγάλη ανομοιογένεια ως προς το βαθμό αισθητηριακών δυσκολιών. Για παράδειγμα μπορεί να έχουμε ολική τύφλωση με βαρηκοΐα, μειωμένη όραση με κώφωση, διαφορετική ηλικία εμφάνισης της τυφλοκώφωσης και πιθανά επιπρόσθετα προβλήματα, εγκεφαλική παράλυση...

1.7. ΑΙΤΙΑ ΤΥΦΛΟΚΩΦΩΣΗΣ – ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΑ.

Αίτια: εκτός από τον ιό της Ερυθράς, το σύνδρομο Usher και την προχωρημένη ηλικία, υπάρχουν ακόμα αρκετές αιτίες που μπορούν να οδηγήσουν σε τυφλοκώφωση. Μερικές από αυτές είναι :

- Η πρόωρη γέννηση
- Οι επιπλοκές κατά τη γέννηση
- Η ασφυξία
- Το σύνδρομο Charge
- Η προσβολή από κυτομεγαλοϊό
- Η προσβολή από μηνιγγίτιδα.
- το σύνδρομο Goldnhar
- το σύνδρομο Noonan
- το σύνδρομο Cri du Chat
- το σύνδρομο Pallister Killian
- το σύνδρομο του Οφθαλμού της Γάτας

Συμπτώματα : εκτός από την απώλεια όρασης και ακοής, οι τυφλοκωφοί παρουσιάζουν και άλλα συμπτώματα που δυσχεραίνουν τη ζωή τους. Οι τυφλοκωφοί της πρώτης ομάδας παρουσιάζουν πιο συχνά υπέρτονια βαριάς μορφής και επιληψία, που εμποδίζουν την ανάπτυξη του παιδιού. Άλλα συμπτώματα είναι :

- υδροκεφαλισμός
- στένωση της αναπνευστικής οδού
- διαχωρισμός της υπερώας
- καρδιακές δυσλειτουργίες
- κήλη
- σοβαρά προβλήματα στη λήψη τροφής.

Όλα αυτά τα αίτια και τα συμπτώματα κάνουν φανερό σε όλους τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι ειδικοί που ασχολούνται με τα τυφλοκωφά παιδιά. Δυσκολίες σημαντικές, και ως προς την πρόβλεψη για την ανάπτυξη του παιδιού, αλλά και για την επιλογή των εκπαιδευτικών μεθόδων που πρέπει να χρησιμοποιηθούν. Έχει περάσει η εποχή που οι ειδικοί εργάζονταν με παιδιά που τα περισσότερα έπασχαν από το γενετήσιο σύνδρομο της ερυθράς.

Οι βαριές επιπλοκές της τυφλοκώφωσης καθυστερούν και πολλές φορές εμποδίζουν την επιτυχία των εξατομικευμένων εκπαιδευτικών συστημάτων που εφαρμόζονται σε κάθε παιδί. Οι οικογένειες των τυφλοκωφών παιδιών που συμμετέχουν στη συνέχιση των σχολικών προγραμμάτων στο σπίτι και οι εκπαιδευτές τους, χρειάζεται να εξοι-

κειωθούν με ποικίλες ιατρικές και παραϊατρικές τεχνικές. Αξίζει να σημειωθεί ότι ένας σημαντικός αριθμός τυφλοκωφών παιδιών τρέφεται μέσω γαστροστομίας.

Αναλυτικότερα:

- η κακή υγεία και οι συνεχόμενες εισαγωγές σε νοσοκομεία συνοδεύονται από κρίσεις επιληψίας
- συχνές είναι οι ανεπιθύμητες ενέργειες από τη χορήγηση των φαρμάκων
- τα προβλήματα στη λήψη τροφής οδηγούν σε συχνές χειρουργικές παρεμβάσεις
- η εξάντληση, οι αϋπνίες και η χρόνια δυσκοιλιότητα είναι τρεις σημαντικοί παράγοντες που εμποδίζουν την ανάπτυξη του παιδιού και το ρυθμό της εκπαίδευσής του.

1.8. ΤΥΦΛΟΚΩΦΩΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΑΝΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ.....

Κινητικές ανικανότητες:

Τα τυφλοκωφά παιδιά δεν έχουν φυσιολογική κινητική ανάπτυξη. Επομένως, λόγω έλλειψης κινητικών εμπειριών μειώνεται η ικανότητά τους να αρπάζουν και να χειρίζονται αντικείμενα ώστε να λάβουν απτή πληροφόρηση. Είναι πολύ δύσκολο για αυτά να λάβουν πληροφορίες. Δεν μπορούν από μόνοι τους να εξερευνήσουν και να συναναστραφούν με ανθρώπους και αντικείμενα στο περιβάλλον.

« Η με σκοπό κίνηση είναι επικοινωνία με το περιβάλλον, και η ανάπτυξη της κίνησης είναι αδιάσπαστα συνδεδεμένη με τις επικοινωνιακές ικανότητες» (Langley & Thomas, 1991, σελ.2). Οι γονείς και δάσκαλοι για αυτό το λόγο χρειάζονται να προσαρμόσουν περιβάλλοντα και ρουτίνες στο σπίτι και στο σχολείο, έτσι ώστε αυτοί οι μαθητές να έχουν πρόσβαση στην πληροφόρηση(Dunn, 1991).

Μερικές πρακτικές λύσεις είναι οι παρακάτω:

1. κρατήστε το μαθησιακό περιβάλλον ασφαλές και αδιάσπαστο, για να προωθήσετε την κίνηση
2. δείξτε στα παιδιά πώς να εξερευνούν και ενθαρρύνετέ τα να δρουν έτσι, και να τα παρακινείτε μέσα από μία δραστηριότητα.
3. ξεκινήστε καθοδηγητικές και παιχνιδιάρικες δραστηριότητες σε χαμηλά τραπέζια ή στο πάτωμα και βεβαιωθείτε ότι παιδιά που κινούνται με αναπηρικά καροτσάκια, πατερίτσες και άλλο εξοπλισμό, μπορούν να το κάνουν με ασφάλεια και εύκολα σε όλες τις περιοχές.
4. βοηθήστε τους μαθητές να τοποθετήσουν τους εαυτούς τους σε κάθε περιοχή δραστηριότητας, έτσι ώστε να δραστηριοποιούνται με άνεση. Συμβουλευτείτε το φυσιοθεραπευτή και τον υπεύθυνο επαγγελματία από την εκπαιδευτική ομάδα, ώστε να μάθει τους καλύτερους τρόπους και να ενεργεί έτσι.
5. ενθαρρύνετε τα παιδιά να κινούνται πολύ κοντά στα αντικείμενα, σε ανθρώπους και περιοχές, έτσι ώστε να αλληλεπιδρούν με αυτά και να αποκτούν χρήσιμες πληροφορίες.

Διανοητικές ανικανότητες:

Όταν ένα παιδί έχει έλλειψη της πληροφόρησης από το περιβάλλον, το να κατανοήσει τη διαθέσιμη πληροφορία γίνεται ακόμα πιο δύσκολο. Οι αναπηρίες διανοητικών λειτουργιών κρύβουν το δρόμο με τον οποίο το μυαλό θέτει τις πληροφορίες σε διαδικασία και ανταποκρίνεται σε αυτές.

Μερικές από τις κοινές αιτίες της τυφλοκώφωσης (ερυθρά – προωρότητα), μπορούν να προκαλέσουν διανοητικές ανικανότητες (Batshaw & Perret, 1986). Παιδιά που είναι τυφλοκωφά:

1. είναι πιθανό να μη θέτουν σε διαδικασία τις ακουστικές και οπτικές πληροφορίες που λαμβάνουν γρήγορα ή με νόημα, ακόμα και με καθοδήγηση.
2. μπορεί να έχουν δυσκολίες στο να μάθουν στρατηγικές ή εργαλεία, επειδή αυτά δε συνδέουν πάντα τις προηγούμενες εμπειρίες με τις παρούσες (McCormick, 1984, sel.179)
3. μπορεί να έχουν δυσκολία στο να μάθουν αφηρημένες ιδέες, αλλά μπορεί να μάθουν συγκεκριμένες και άμεσες ιδέες με επαναλαμβανόμενη εμπειρία και αλληλεπίδραση.
4. μπορεί να ευεργετηθούν από λειτουργικές επαναλαμβανόμενες δραστηριότητες οι οποίες αναπτύσσουν βασικές ικανότητες στη ζωή, όπως το ντύσιμο και να ταΐζουν τους εαυτούς τους.

Νευρολογικές ανικανότητες:

Μερικοί τύποι τυφλοκώφωσης συνοδεύονται ή προκαλούνται από νευρολογικές δυσλειτουργίες. Οι νευρολογικές δυσλειτουργίες επηρεάζουν το κεντρικό νευρικό σύστημα, μπορούν να επηρεάσουν την επεξεργασία της πληροφορίας και μπορεί να προκαλέσουν επιπρόσθετη μείωση της όρασης, της ακοής και της διανοητικής και κινητικής λειτουργίας (Batshaw & Perret, 1986).

Ένα παιδί με ένα τραυματισμό στο κεφάλι ή με μια παρόμοια νευρολογική δυσλειτουργία, μαθαίνει διαφορετικά από ένα παιδί με πιο παραδοσιακούς τύπους τυφλοκώφωσης. Παιδιά που είναι τυφλοκωφά και έχουν νευρολογικές αναπηρίες μπορεί :

1. να έχουν ποικίλους βαθμούς όρασης, ακοής, διανοητικών και κινητικών αναπηριών
2. να επεξεργάζονται και να καταλαβαίνουν οπτική και ακουστική πληροφόρηση
3. να αντιστέκονται στο άγγιγμα ή σε άλλο είδος απτικού ερεθισμού
4. να ευεργετηθούν από δομημένα, εξατομικευμένα, πολυαισθητήρια καθοδηγητικά προγράμματα.

1.9. ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΡΥΘΡΑΣ

Η ερυθρά αρχικά περιγράφηκε από τον Άγγλο φυσικό, Dr George Maton. Το 1815 ο Maton περιέγραψε την ερυθρά σα μια αρρώστια που μοιάζει με τον Ερυθρό πυρετό. Επιδημία ερυθράς είχαμε στη Γερμανία το πρώτο μισό του δέκατου ένατου αιώνα, ονομαζόμενη ως «rotheln». Ο Άγγλος πρότεινε το όνομα «rubella» που σημαίνει κόκκινο και ωραίο, σε αντίθεση με το άσχημο γερμανικό όνομα «rotheln» (Cooper, 1996).

Μέχρι το 1941 δεν είχε δοθεί η απαιτούμενη προσοχή για την αρρώστια της Ερυθράς. Το 1941 υπήρχε μεγάλη επιδημία ερυθράς στην Αυστραλία. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου ένας Αυστραλός οφθαλμίατρος ο κύριος Norman Gregg, παρατήρησε μεγάλο ποσοστό εκ γενετής καταρράκτη σε πολλά βρέφη που εξετάστηκαν. Ο γιατρός ανακοίνωσε τις παρατηρήσεις του στην κοινότητα και τόνισε ότι ο εκ γενετής καταρράκτης πρέπει να έχει κάποια σχέση με την επιδημία της ερυθράς. Από τους 78 ασθενείς που εξέτασε με καταρράκτη, οι 68 μητέρες θυμήθηκαν ότι είχαν ερυθρά στα αρχικά στάδια της εγκυμοσύνης τους. Ο Gregg επίσης ανέφερε ότι σε ένα μικρό πληθυσμό βρεφών είχε εντοπίσει:

- ένα υψηλό ποσοστό παιδιών με πολύ μικρό βάρος

- δυσκολίες στη διατροφή τους
- εκ γενετής αναπηρία στην καρδιά
- κώφωση και μεγάλη θνησιμότητα

Οι παρατηρήσεις του Gregg επιβεβαιώθηκαν και βοήθησαν να ανακαλυφθεί η άσχημη πλευρά της rubella. Είχε διατυπωθεί ότι επηρέασε την όλη ανάπτυξη του βρέφους εάν η μητέρα είχε ερυθρά κατά τη διάρκεια του πρώτου τριμήνου της εγκυμοσύνης. Το παραπάνω έγινε ευρέως γνωστό κατά τη δεκαετία του 1960 με την παγκόσμια επιθυμία της ερυθράς μεταξύ του 1962 και 1965. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η επιδημία της Ερυθράς επηρέασε το 10% των γυναικών που ήταν έγκυος, και το 30% από όσες επηρεάστηκαν είχαν βρέφη που κόλλησαν και αυτά και γεννήθηκαν με εκ γενετής ερυθρά.

Ο ιός της ερυθράς απομονώθηκε μόλις το 1962, που οδήγησε στη δημιουργία εμβολίου και την εισαγωγή προγραμμάτων εμβολιασμού σε παγκόσμιο επίπεδο από το 1969. Στις Ηνωμένες Πολιτείες η επιδημία αυτή, το 1964 - 1965 υπολογίζεται ότι επηρέασε πάνω από δωδεκάμισι χιλιάδες άτομα, και είχαμε και 11.000 θανάτους βρεφών στις 20.000 γεννήσεις βρεφών με εκ γενετής ερυθρά (Cochi,1989).

1.10. ΤΟ ΣΥΝΔΡΟΜΟ USHER.

Μια αναπηρία της όρασης και της ακοής.

Το σύνδρομο Usher είναι μια κληρονομική ασθένεια που εκδηλώνεται με κώφωση συνδεδεμένη με μια σταδιακή απώλεια όρασης, εξ αιτίας της Μελαγχρωστικής Αμφιβληστροειδοπάθειας (M.A.). **[αναλυτικές πληροφορίες για τη M.A. δίδονται στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ].** Πήρε το όνομά του Βρετανού οφθαλμίατρου και γενετιστή H.C.H. Usher. Σύμφωνα με τη Mary Guest υπάρχουν 3 είδη του συνδρόμου.

Usher Τύπος I.

Τα άτομα Τύπου I γεννιούνται κωφά ή με σοβαρή αναπηρία ακοής, τα οπτικά τους πεδία είναι σωληνοειδή, υποφέρουν από την παιδική τους ηλικία από νυχτερινή τύφλωση και η αίσθηση της ισορροπίας είναι σοβαρά διαταραγμένη.

Usher Τύπος II.

Τα άτομα Τύπου II γεννιούνται με μερική κωφότητα, έχουν φυσική αίσθηση της ισορροπίας και τα πρώτα συμπτώματα της Μελαγχρωστικής Αμφιβληστροειδοπάθειας εμφανίζονται στην αρχή της εφηβείας.

Usher Τύπος III.

Η ακουστική αναπηρία και τα πρώτα συμπτώματα της Μελαγχρωστικής Αμφιβληστροειδοπάθειας εμφανίζονται στην αρχή της εφηβείας. Αυτός ο τύπος του συνδρόμου είναι εξαιρετικά σπάνιος. Έχει αναφερθεί μόνο σε κάποιες οικογένειες στη Φιλανδία

Τα συμπτώματα :

- Νυχτερινή τύφλωση (ημεραλωπία)
- Στένωση του οπτικού πεδίου. Τα ραβδία που βρίσκονται στην περιφέρεια του αμφ/δούς, χάνουν βαθμιαία τη λειτουργικότητά τους και δεν είναι ικανά να μεταβιβάσουν μηνύματα σχετικά με μεταβολές του φωτός και με ακριβή σχήματα αντικειμένων. Έτσι το άτομο δεν μπορεί να εντοπίσει την εικόνα όσων αντικειμένων δε βρίσκονται ακριβώς μπροστά του

- Απώλεια της κεντρικής οπτικής οξύτητας. Το άτομο δεν μπορεί να αναγνωρίσει ένα αντικείμενο το οποίο βρίσκεται ακριβώς μπροστά του.
- Δυσκολία στο να συνηθίσει το έντονο φως.
- Δυσκολία προσαρμογής στο σκοτάδι.
- Τραυλίζει εύκολα
- Έχει δυσκολίες στο να βρίσκει μικρά αντικείμενα που έχουν πέσει κάτω
- Αποτυγχάνει να βρίσκει το χέρι του άλλου καθώς το μετακινεί δεξιά αριστερά.
- Δεν μπορεί να δει τα αστέρια τη νύχτα.
- Χάνει την ισορροπία του πολύ εύκολα στο σκοτάδι.
- Στρέφει το κεφάλι του καθώς διαβάζει μια σελίδα.
- Συχνά διστάζει στην αρχή και στο τέλος των σκαλοπατιών.

Το Usher είναι κληρονομική νόσος.

Ένα παιδί το οποίο νοσεί από Usher έχει γεννηθεί από γονείς που είναι και οι δύο φορείς του υπεύθυνου γονιδίου με το όνομα «υπολειπόμενο γονίδιο». Τις περισσότερες φορές οι γονείς δε γνώριζαν ότι ήταν φορείς και το έμαθαν από τη διάγνωση του παιδιού τους.

Όταν δύο άτομα νοσούν από το σύνδρομο Usher ενωθούν και δημιουργήσουν οικογένεια, τότε 100% όλα τα παιδιά τους θα νοσήσουν από Usher.

Διάγνωση με Usher:

Καθώς 4 στους 100.000 έχουν διαγνωστεί με το σύνδρομο Usher, υπολογίζεται ότι το 3% - 6% των ανθρώπων που έχουν κληρονομική αναπηρία ακοής, πάσχουν από Usher. Έχει αναφερθεί ότι σε 94.000 τυφλοκωφά άτομα στις Η.Π.Α. το 50% είναι άτομα με Usher. Το καλοκαίρι του 1997, υπήρχαν 7 περιπτώσεις ηλικίας 0 – 22 ετών και 82 περιπτώσεις ηλικίας από 23 και πάνω με σύνδρομο Usher στη Μασαχουσέτη.

Η αρχική αναγνώριση του προβλήματος είναι πολύ σημαντική γιατί :

1. το άτομο, οι γονείς και οι καθηγητές μπορούν να σχεδιάσουν πλάνα για την εκπαίδευσή του, λαμβάνοντας υπόψη τους τις δυσκολίες στην όραση.
2. η σταδιακή υποχώρηση της όρασης αν δεν έχει παρατηρηθεί από το ίδιο το άτομο μπορεί να επιφέρει προβλήματα ασφάλειας. Το άτομο μπορεί να συνεχίζει τις ίδιες δραστηριότητες όπως να οδηγεί ή να εργάζεται σε επικίνδυνες καταστάσεις.
3. η διάγνωση του συνδρόμου Usher, επιτρέπει σε γονείς και αδέρφια να σκεφτούν την κληρονομικότητα και να τεστάρουν όλα τα μέλη της οικογένειας.
4. παραχωρείτε στο άτομο βοήθεια, συμβουλές και κατάλληλη υποστήριξη για το μέλλον.

ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ ΚΑΙ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΣΕ ΘΕΜΑΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΟΥ ΤΥΦΛΟΚΩΦΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ.

2.1. Η ΔΙΑΓΝΩΣΗ.

Στις Η.Π.Α. τα ειδικά κέντρα πηγών είναι απαραίτητα, επειδή είναι απίθανο εκτός πυκνοκατοικημένων περιοχών να υπάρχουν διαγνωστικές υπηρεσίες που να δίνουν πληροφορίες σε ένα τοπικό επίπεδο. Η διάγνωση των τυφλοκωφών παιδιών είναι μια πολύπλευρη διαδικασία και πρέπει να πραγματοποιείται μόνον από όσους γνωρίζουν για την τυφλοκώφωση. Οι εκτιμήσεις που γίνονται από άτομα χωρίς γνώσεις γι' αυτή την αναπηρία είναι ικανό να δώσουν αποτελέσματα τεστ, τα οποία περιορίζουν τις ευκαιρίες του ατόμου για επιτυχία.

Η σωστή διάγνωση συμπεριλαμβάνει σεβασμό προς το τυφλοκωφό άτομο και την οικογένειά του, δημιουργεί μια ρεαλιστική εικόνα των ικανοτήτων του παιδιού και προσφέρει συμβουλές για την καλύτερη αντιμετώπιση των αναγκών του.

Ένα πλήθος ειδικοτήτων παρεμβαίνει για να αξιολογήσει το τυφλοκωφό παιδί. Οφθαλμίατρος, ωτορινολαρυγγολόγος, ειδικός παιδαγωγός, ψυχολόγος, παιδίατρος, παιδονευρολόγος,... Η **οφθαλμολογική εξέταση** περιλαμβάνει δύο στάδια. Πρώτα γίνεται η διάγνωση της όρασης και του οφθαλμού και μετά εξετάζεται το τι βλέπει ένα άτομο. Το δεύτερο στάδιο είναι αρκετά δύσκολο κυρίως όταν το τυφλοκωφό άτομο δεν επικοινωνεί καθόλου ή όταν παρουσιάζει αυτιστική συμπεριφορά και αποφεύγει να κοιτάξει το αντικείμενο που το ενδιαφέρει.

Η εξέταση για την ακοή γίνεται από ειδικό ΩΡΛ. Εάν όμως η τυφλοκώφωση συνοδεύεται και από άλλες αναπηρίες, τότε η εξέταση αυτή γίνεται με τη βοήθεια ηλεκτροεγκεφάλου (μέτρηση ακουστικών ερεθισμάτων), και με τη μέθοδο συμπεριφοράς (αντανακλαστικές ή μη απαντήσεις).

Ο παιδίατρος θα εξετάσει το παιδί για πιθανές άλλες αναπηρίες που συχνά συνοδεύουν την τυφλοκώφωση και έχουν ήδη αναφερθεί. Απαραίτητη η πλήρης ενημέρωση του προσωπικού που ασχολείται με το συγκεκριμένο παιδί.

Νευροψυχιατρική εξέταση. Ο τυφλοκωφός λόγω της διπλής αναπηρίας λαμβάνει ελάχιστες πληροφορίες. Η επικοινωνία είναι σχεδόν σε μηδενικό επίπεδο με όλα τα αρνητικά επακόλουθα στη συναισθηματική κατάσταση και στη συμπεριφορά του. Αρκετές είναι οι περιπτώσεις που κρίνεται απαραίτητη θεραπεία με φάρμακα.

Ψυχολογική αξιολόγηση. Ο ψυχολόγος είναι αυτός που πηγαίνει να συναντήσει το παιδί στο σπίτι του ή στο ειδικό κέντρο όπου διαμένει. Κύριος στόχος αυτής της συνάντησης είναι να διαπιστώσει εάν το άτομο είναι τυφλοκωφό ώστε να ενταχθεί στο πρόγραμμα. Συμπληρώνεται ο φάκελος του παιδιού ο οποίος δεν είναι πλήρης. Στη συνέχεια η μέθοδος που ακολουθείται είναι διαφορετική από κέντρο σε κέντρο. Εμείς θα περιγράψουμε τη μέθοδο που ακολουθεί το κέντρο τυφλοκωφών C.E.SSA. στη Γαλλία, έτσι όπως μας την ανέλυσε ο J.Souriau:

« Είναι μια διαδικασία που διαρκεί μια βδομάδα. Καταγράφεται η συμπεριφορά του παιδιού με βίντεο, σε τέσσερις διαφορετικές καταστάσεις και αναλύεται από ειδικούς:

Η 1^η κατάσταση διαρκεί 2 λεπτά. Το παιδί μπαίνει σε ένα άδειο δωμάτιο στο οποίο εκτός από την κάμερα δεν υπάρχει κανένα άλλο ερέθισμα. Παρατηρούμε εάν το παιδί έχει τάσεις εξερεύνησης ή απομόνωσης. Διαπιστώνουμε εάν βλέπει, εάν ακούει και ποιες είναι οι οπτικές του ικανότητες.

Η 2^η κατάσταση διαρκεί και αυτή 2 λεπτά. Το παιδί μπαίνει σε ένα δωμάτιο στο οποίο εκτός από την κάμερα υπάρχει μια μεγάλη ποικιλία αντικειμένων, ερεθισμάτων. Αντικείμενα που κάνουν ήχο, που εκπέμπουν φως, που αποτελούνται από πολλά στοιχεία,... Πώς το παιδί τα επεξεργάζεται; Με ωριμότητα ή τα αρπάζει και τα πετάει μακριά του; Βγάζει κάποιες φωνούλες; Τα βάζει στο στόμα του; Διαπιστώνουμε το οπτικό και ακουστικό επίπεδο του παιδιού, την ύπαρξη ή μη λεπτών κινήσεων, τις αντιδράσεις του σε γεύσεις,....

Η 3^η κατάσταση διαρκεί 10 λεπτά. Το παιδί μπαίνει σε ένα δωμάτιο στο οποίο εκτός από την κάμερα υπάρχει ένας ενήλικας ειδικός εκπαιδευτής τυφλοκωφών. Αναπτύσσεται κάποια σχέση ανάμεσά τους και εάν ναι ποια είναι η ποιότητα αυτής της σχέσης; Ποιο είναι το επίπεδο προσοχής, μίμησης, μνήμης, συμβολισμού, και λεξιλογίου του παιδιού; Υπάρχει διάλογος;

Η 4^η κατάσταση διαρκεί και αυτή 10 λεπτά. Το παιδί μπαίνει σε ένα δωμάτιο στο οποίο εκτός από την κάμερα υπάρχει ένα άλλο παιδί ή μια ομάδα παιδιών. Υπάρχει κοινωνική συμπεριφορά και εάν ναι σε τι βαθμό;

Μέσα στο χρονικό διάστημα της μιας βδομάδας, το παιδί παρατηρείται σε όλες τις καθημερινές δραστηριότητες και εφαρμόζονται τεστ με τη βοήθεια των οποίων εξετάζονται:

- Η μνήμη
- Η οπτική αντίληψη
- η κοινωνικότητά
- η κατανόηση του χρόνου
- η κατανόηση του χώρου.

Τέτοια τεστ είναι η κλίμακα CALLIER – AZUSA, το παιδαγωγικό σύστημα LOS LUNAS, το σύστημα παρατηρήσεων VISION – UP CURRICULUM και το τεστ DASI (Development Assessment και Screening Inventory).

Τέλος, συμπληρώνονται ειδικά ερωτηματολόγια από τους παιδαγωγούς και τους γονείς των παιδιών. Στο τέλος της βδομάδας τα αποτελέσματα ανακοινώνονται στους γονείς και φτιάχνεται ο πλήρης διαγνωστικός φάκελος του μαθητή».

Κατά την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων της εκτίμησης στους γονείς πρέπει να:

1. αποφύγετε την τεχνική ορολογία.
2. χρησιμοποιείτε όρους οι οποίοι απεικονίζουν ακριβώς μια συγκεκριμένη συμπεριφορά ή ποιότητα.
3. περιγράφετε συγκεκριμένες ικανότητες.
4. δίνετε έμφαση στη λειτουργικότητα των επικοινωνιακών συμπεριφορών στα διάφορα περιεχόμενα.
5. περιγράφετε τις συμπεριφορές αλληλεπίδρασης και τις κοινωνικές συμπεριφορές του μαθητή σε διάφορες τοποθεσίες και με διάφορα πρόσωπα.
6. προτείνετε ευκαιρίες για μεγαλύτερη ανταπόκριση και αλληλεπίδραση, και τρόπους να βοηθήσετε το μαθητή να καταλάβει τα μηνύματα καλύτερα.
7. Μη χρησιμοποιείτε όρους που δείχνουν αναπηρία σαν επίθετα.
8. μην παρουσιάζετε ποσοτικά δεδομένα, χρησιμοποιώντας στάνταρ σκορ και με σειρά κατάταξης ποσοστού.
9. μη χρησιμοποιείτε γενικούς όρους, οι οποίοι δε βασίζονται στην πραγματικότητα.
10. περιγραφές μεγαλύτερων παιδιών, οι οποίοι είναι τυφλοκωφοί, δε θα πρέπει ποτέ να αναφέρονται στα επίπεδα ηλικίας παιδιών χωρίς αναπηρίες. Για παράδειγμα δεν είναι σωστό να ειπωθεί : « αυτός ο 14χρονος μαθητής λειτουργεί σε ένα επίπεδο 5χρονου παιδιού».

2.2. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ.

Γνωρίζοντας ότι δεν υπάρχει κάποιο μοντέλο υπηρεσίας που να είναι ικανό να συναντήσει τις ανάγκες όλων των τυφλοκωφών παιδιών, θα πρέπει με τη δικιά μας οργάνωση να δημιουργήσουμε προγράμματα που να απευθύνονται σε κάθε παιδί εξατομικευμένα και στις ανάγκες της οικογένειάς του.

Στην καρδιά του κάθε εξατομικευμένου εκπαιδευτικού προγράμματος πρέπει να βρίσκονται 3 βασικά στοιχεία:

1. Η διαμόρφωση των κοινωνικών σχέσεων
2. οι επικοινωνιακές ικανότητες με νόημα
3. η κατανόηση του κόσμου.

Η ομάδα που θα σχεδιάσει το εκπαιδευτικό πρόγραμμα πρέπει να βεβαιωθεί ότι παρέχει κάθε δυνατή ευκαιρία στο τυφλοκωφό παιδί για να πετύχει στη ζωή του. Στη συνέχεια παρατίθενται κάποια κριτικά θέματα όπου τα μέλη της οικογένειας και το προσωπικό του σχολείου θα πρέπει να σκεφτούν, για να οργανώσουν αποτελεσματικά προγράμματα, ικανά να συναντήσουν τις ανάγκες του τυφλοκωφού παιδιού.

ΜΙΑ ΚΑΛΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΕΚΤΙΜΗΣΗ... για ένα μαθητή που είναι τυφλοκωφός θα πρέπει να περιλαμβάνει :

- τις ικανότητες του παιδιού
- τις ανάγκες του παιδιού
- τις εκπαιδευτικές στρατηγικές που συναντούν το μοναδικό στυλ εκμάθησης των παιδιών
- τους κατάλληλους τρόπους ανταπόκρισης στις προτάσεις των παιδιών έτσι ώστε να ενθαρρύνεται η επικοινωνία.
- την ανάγκη για συγκεκριμένη υποστήριξη υπηρεσιών
- το κατάλληλο περιβάλλον κατανόησης για το παιδί
- τους τρόπους παρουσίασης του εκπαιδευτικού υλικού, κατάλληλου στην αντίστοιχη όραση και ακοή του κάθε παιδιού.
- Τα μέσα επικοινωνίας που θα πρέπει να περιτριγυρίζουν το παιδί, ώστε να ενθαρρύνονται οι εκφραστικές και λαμβάνουσες ικανότητες του.

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ.....Βασισμένοι στην εκτίμηση, τα μέλη της εκπαιδευτικής ομάδας ξεκινούν καθορίζοντας τις περιοχές προτεραιότητας για καθοδήγηση, τους στόχους, τις συγκεκριμένες στρατηγικές εκμάθησης που πρέπει να χρησιμοποιηθούν, και τα κριτήρια αξιολόγησης του προγράμματος. Από τη στιγμή που η ομάδα έχει αποφασίσει ποια θα πρέπει να είναι τα συστατικά ενός κατάλληλου προγράμματος για το παιδί, τα μέλη της ομάδας θα πρέπει να ξεχωρίσουν τις πηγές και να δώσουν το πρόγραμμα που θα φέρει τα αποτελέσματα.

Επειδή οι ανάγκες ενός τυφλοκωφού παιδιού είναι τόσο περίπλοκες, θα πρέπει να θυμηθούμε ότι η ποσότητα σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να αντικαταστήσει την ποιότητα. Το σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί ιδιαίτερα γιατί είναι κατανοητό σε όλους, πως ο κάθε ειδικός στον τομέα του θα έχει γράψει ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Κύρια σκέψη της ομάδας πρέπει να είναι ποιος έχει πραγματικά συνεισφέρει για να συναντήσει τις ανάγκες του παιδιού και της οικογένειάς του, να υποστηρίξει την παρέμβασή του και να δώσει με τη σειρά της ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα. Ένας καλά εκπαιδευμένος δάσκαλος μπορεί να καταλάβει εύκολα τις ανάγκες της επικοινωνίας και των αισθήσεων του παιδιού και αποτελεί το απαραίτητο μέσο για να χτιστούν οι ικανότητες των μελών της ομάδας, τέτοιες ώστε να υπηρετηθεί σωστά το παιδί.

Μέσα στο περιεχόμενο του σχεδιασμού ενός προγράμματος για το παιδί, πρέπει να αναπτύξουμε επίσης ένα πρόγραμμα για το προσωπικό και την οικογένεια, έτσι ώστε να γίνουν πιο ικανοί στη γνώση και στις ικανότητες που απαιτούνται για να δώσουν ποιοτική υπηρεσία και να δημιουργήσουν περιβάλλον σπιτιού υπό διέγερση. Τα μέ-

λη της οικογένειας πρέπει να γίνουν οι καλύτεροι συνεργάτες στην ανάπτυξη μιας ουσιαστικής επικοινωνίας. Είναι οι συνεχιστές του εκπαιδευτικού προγράμματος στο σπίτι και αναφέρουν στους ειδικούς πληροφορίες που τις περισσότερες φορές είναι απίθανο να τις γνωρίζουν (από καθημερινές καταστάσεις από τη ζωή του παιδιού μέσα στο σπίτι). Η οικογένεια θα πρέπει να συμπεριφέρεται σε μια αληθινή ομάδα από μέλη και να τις παρέχεται το δικαίωμα να έχει άποψη.

ΘΥΜΗΘΕΙΤΕ :

- Τα εκπαιδευτικά προγράμματα τα οποία χτίζονται από τις ικανότητες του προσωπικού και από τις ανάγκες των γονέων, θα πρέπει να αναπτυχθούν με τέτοιο τρόπο ώστε οι τυφλοκωφοί μαθητές να έχουν πρόσβαση σε πληροφορίες και να είναι ικανοί να αναπτύξουν οι ίδιοι τις ανάγκες τους.
- Το επιτυχές αποτέλεσμα ενός προγράμματος εξαρτάται άμεσα από τη διαμόρφωση της σχέσης εκπαιδευτή – μαθητή.
- Αλλαγές στο εκπαιδευτικό περιβάλλον πραγματοποιούνται όταν κρίνονται αναγκαίες από όλη την εκπαιδευτική ομάδα, για να συναντήσουν τις εξατομικευμένες ανάγκες του τυφλοκωφού παιδιού.

2.3. ΣΗΜΑΝΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΧΩΡΟ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΜΕ ΣΤΟΧΟ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ.

Ένας " πρωινός κύκλος" για να αρχίσει η μέρα μαζί με όλα τα παιδιά της τάξης για μικρό χρονικό διάστημα είναι μια ιδέα, αλλά είναι σημαντικό να σκεφτούμε για το περιεχόμενο αυτής της στιγμής και να δημιουργούμε δραστηριότητες με νόημα για τα παιδιά και κάποιες πιθανότητες για εκμάθηση.

Μην περιμένετε από ένα τυφλοκωφό παιδί να μάθει να κάνει σύμβολα από μόνο του. Πρέπει να υπάρξει επαναλαμβανόμενη έκθεση σε αυτά. Χρησιμοποιήστε συμβολισμούς λέξεων που έχουν νόημα για το παιδί σε φυσικές καταστάσεις. Ανάπτυξη λεξιλογίου μπορεί να υπάρξει μόνο όταν ο μαθητής κατανοεί και χρησιμοποιεί τα σύμβολα που του προσφέρονται.

Πώς μπορούμε να βοηθήσουμε ένα μαθητή με υπολείμματα όρασης και ακοής να βελτιωθεί στο να ονομάζει αντικείμενα, ανθρώπους, δραστηριότητες και να εκφράζει σχέσεις μεταξύ πραγμάτων και ιδεών; Πρώτα από όλα είναι σημαντικό να θυμηθούμε ότι η γλώσσα μπορεί να διαχωριστεί από τη σκέψη και τα συναισθήματα. Τα παιδιά πρώτα εκτίθενται στη γλώσσα και μόνο αφού έχουν εκτεθεί αρκετά, γίνονται ικανοί να δείξουν κατανόηση. Ο κόσμος και η παραγωγή γραμματικής είναι από τα τελευταία στάδια σε αυτήν την αναπτυξιακή σειρά.

Κύριος στόχος είναι η βοήθεια προς το παιδί ώστε να γίνει ικανό να εκφράζεται με απλές προτάσεις. Από τη στιγμή που ο μαθητής κατανοεί πράγματα και καταλαβαίνει ότι οι άνθρωποι έχουν ονόματα, είναι ικανός να κερδίσει συγκεκριμένες ιδέες όπως:

- Τα άτομα έχουν προσωπικά ονόματα.
- Τα άτομα έχουν οικογενειακά ονόματα.
- Τα άτομα μοιράζονται συγκεκριμένα φυσικά χαρακτηριστικά.
- Τα άτομα έχουν συγκεκριμένες φυσικές ανάγκες.
- Τα άτομα έχουν συγκεκριμένα συναισθήματα.
- Τα άτομα ζουν με τις οικογένειές τους και σε κοινωνικά γκρουπ.
- Τα άτομα ζουν επίσης μέσα στο φυσικό κόσμο.
- Ο κόσμος αλλάζει κατά τη διάρκεια κάθε εποχής(Brackwell, 1978).

Ακολουθούν μερικές **κατηγορίες και παραδείγματα λέξεων** που πρέπει μετά από επαναλαμβανόμενη έκθεση, να μάθουν να χρησιμοποιούν τα παιδιά. Η έκθεση σε τέτοιες λέξεις γίνεται σε ένα περιεχόμενο μιας ευχάριστης δραστηριότητας με νόημα, η οποία πραγματοποιείται σε φυσικά περιβάλλοντα:

ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ: Ονόματα ανθρώπων, ζώων, οικογενειακές τοποθεσίες, αγαπημένα πράγματα, μέρη του σώματος, αντικείμενα που χρησιμοποιούνται στο σχολείο, ονόματα υλικών, ονόματα μέσων μεταφοράς, διακοπών και σχετικά στοιχεία.

ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ: εγώ, εσύ, εμένα, εμείς, δικό μου, δικός σου, δικό μας.

ΡΗΜΑΤΑ: λέξεις που το νόημά τους φανερώνει κίνηση και συχνά χρησιμοποιούνται πιο αφηρημένα ρήματα όπως τα : έχω, κάνω, είμαι, θέλω, ξέρω.

ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΠΙΘΕΤΑ: λέξεις ποιότητας και ποσότητας, νούμερα, χρώματα, λέξεις που περιγράφουν αισθήματα. Απλή χρήση των λέξεων: μέσα, πάνω, κάτω, πίσω.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΙΚΕΣ ΛΕΞΕΙΣ: ποιος, τι, πού, πότε, γιατί, ποιο, πώς. **ΧΡΟΝΙΚΕΣ ΛΕΞΕΙΣ:** όπως οι μέρες της βδομάδας, αύριο, χθες, τώρα και αργότερα.

Ο ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ: και.

ΟΙ ΑΡΝΗΣΕΙΣ: δεν, όχι, κανένα.

ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ

Η δημιουργία του συγκεκριμένου εκπαιδευτικού προγράμματος προϋποθέτει ότι: α) απευθύνεται σε τυφλοκωφά παιδιά σχολικής ηλικίας ικανά να παρακολουθήσουν εκπαιδευτικά – «ακαδημαϊκά» προγράμματα και β) ο εκπαιδευτικός είναι γνώστης της: Θεωρίας της συναισθηματικής ανάπτυξης
Γνωστικής ανάπτυξης
Ανάπτυξης της γλώσσας, και
Νοηματικής γλώσσας.

2.4. ΠΙΚΤΟΓΡΑΜΜΑ ΚΑΙ ΑΝΑΓΝΩΣΗ.

Το πικτόγραμμα (δισδιάστατο ή τρισδιάστατο σχήμα), είναι μια μέθοδος που χρησιμοποιείται συχνά στην εκπαίδευση ατόμων με μειωμένη όραση και ακοή. Απαραίτητες προϋποθέσεις εφαρμογής της μεθόδου είναι να καταστεί το παιδί ικανό να:

1. μιμείται
2. έχει κατανοήσει την έννοια του συνόλου
3. έχει κατανοήσει την έννοια του βέλους(κατεύθυνση προς τα δεξιά)
4. μπορεί να αναγνωρίζει εικόνες και φωτογραφίες
5. μπορεί να κινείται άνετα στο περιβάλλον της τάξης.

Οι ειδικοί της μεθόδου ακολουθούν συνήθως έξι στάδια εκμάθησης της ανάγνωσης με τη βοήθεια των πικτογραμμάτων :

1^ο ΣΤΑΔΙΟ : στην αρχή εργάζονται αποκλειστικά με το όνομα του παιδιού. Το όνομα είναι η βάση όλης της μεθόδου και το παιδί πρέπει να το γνωρίζει πολύ καλά. Στη συνέχεια εισάγονται φωτογραφίες προσώπων από το άμεσο περιβάλλον του παιδιού και φωτογραφίες αντικειμένων που χρησιμοποιεί καθημερινά. Οι φωτογραφίες μετατρέπονται σε σχέδιο και μετά σε πικτόγραμμα για να χρησιμοποιηθούν μέσα στις προτάσεις.

2^ο ΣΤΑΔΙΟ : ο μαθητής μαθαίνει σύμβολα (με τη μορφή σχεδίου), τα οποία αναπαριστούν χειρονομίες ή νοήματα. Βασικά είναι τα σύμβολα του ΠΑΙΖΩ, ΤΡΩΩ, ΕΡΓΑΖΟΜΑΙ, ΚΑΘΟΜΑΙ, ΠΗΓΑΙΝΩ, ΤΕΛΕΙΩΣΑ.

3^ο ΣΤΑΔΙΟ : δουλεύεται η γραμματική και γίνεται εξάσκηση πάνω στο ρήμα, το υποκείμενο και το αντικείμενο της φράσης που θα διδαχθεί. Δίνεται ιδιαίτερη σημασία στη χρήση διαφορετικών χρωμάτων. Χρησιμοποιείται το :

1. ΚΟΚΚΙΝΟ για τα ρήματα
2. ΜΠΛΕ για τα αντικείμενα και τα υποκείμενα
3. ΠΟΡΤΟΚΑΛΙ για ότι δηλώνει χρόνο
4. ΠΡΑΣΙΝΟ για τους συνδέσμους.

4^ο ΣΤΑΔΙΟ : γίνεται εξάσκηση σε σύνθετες προτάσεις (μέχρι 5 λέξεις), χρονικές, αρνητικές και ερωτηματικές. Στο στάδιο αυτό εργάζονται μόνο πάνω στην ανάγνωση των προτάσεων.

5^ο ΣΤΑΔΙΟ : μετά την ανάγνωση ακολουθεί η εξάσκηση στο γραπτό λόγο. Η αρχή πάντα γίνεται με τη γραφή του ονόματος του παιδιού.

6^ο ΣΤΑΔΙΟ : τέλος, υπάρχει η εξέλιξη της γραπτής φράσης με σταθερή μείωση των χρωμάτων και των πικτογραμμάτων.

2.5. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ.

Με στόχο την προσέγγιση και τη βοήθεια των παιδιών στο να μάθουν γλώσσα και ιδέες με νόημα, η Barbara Miles και η Marianne Riggio δίνουν το ακόλουθο **σχεδιάγραμμα για να διδάξουμε σε τυφλοκωπά παιδιά**. Θέμα διδασκαλίας «η Άνοιξη». Το σχεδιάγραμμα αποτελείται από 9 βήματα:

1. το θέμα : η άνοιξη
2. ιδέα και ανάπτυξη : Η άνοιξη είναι μια εποχή. Τα φυτά μεγαλώνουν την άνοιξη. Τα φυτά χρειάζονται έδαφος και νερό για να μεγαλώσουν. Εμείς τρώμε φρούτα και λαχανικά. Τα λουλούδια φυτρώνουν από τον καρπό.
3. αντικείμενα και εικόνες : Κάποια λουλούδια και φυτά από το βιβλίο της άνοιξης. Τα φύλλα πέφτουν. Χρησιμοποιήστε εικόνες ή αντικείμενα σε σειρά για τη δραστηριότητα φυτέματος. Να μετρήσει τα φύλλα, τα φυτά και τα δέντρα.
4. κοινωνικές ικανότητες : Φυτέψτε ένα δέντρο μαζί. Φυτέψτε λουλούδια για την ημέρα της μητέρας. Να προσφέρει λουλούδια. Να μιλήσετε για δώρα.
5. κινητική ανάπτυξη και παιχνίδι : Το παιχνίδι έξω από το σπίτι. Το σκαρφάλωμα, η αναρρίχηση στα δέντρα. Να κουνήσει μια κούνια η οποία κρέμεται από χαμηλούς κορμούς. Να παίξετε θεατρικό παιχνίδι επάνω στο γρασίδι.
6. απλές κινήσεις και τέχνη : Φτιάξτε λουλούδια από χαρτί. Να μιλήσετε για τα χρώματα. Φτιάξτε μαζί ένα κολιέ από φύλλα και λουλούδια.
7. η ανάπτυξη των αισθήσεων : Να αισθανθεί μικρά λουλούδια, φύλλα και το έδαφος. Να μιλήσετε για τις καινούριες μυρωδιές της άνοιξης. Να συγκρίνετε και να εντοπίσετε τις διαφορές των δέντρων και των φύλλων τους. Ποια είναι σκληρά και ποια είναι απαλά; Να γευτεί κάποια λαχανικά και φρούτα. Ποια είναι γλυκά και ποια αλμυρά, πικρά.
8. καθημερινές ικανότητες όπως το σνακ και η μαγειρική : το να ψωνίζεις σε ένα κοντινό μαγαζί, να φτιάχνεις σαλάτες, να κόβεις φρούτα και λαχανικά.

9. γλώσσα και επικοινωνία : Το λεξιλόγιο και οι ιδέες που αναπτύχθηκαν είναι : οι εποχές, η άνοιξη, τα φυτά, τα λουλούδια, τα λαχανικά, το έδαφος, σκάβω, οι καρποί, μεγαλώνω, ζεστό, πράσινο, υποθέτω, το δένδρο μεγαλώνει. τα λουλούδια είναι όμορφα.

2.6. ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΥΦΛΟΚΩΦΩΝ.

Τα παιδιά και οι νεαροί ενήλικες τους οποίους διδάσκουμε, καθώς προχωρούν προς την ενηλικίωσή τους, παρ' όλο που φαίνεται αρκετά μακρινή, θα πρέπει να προετοιμαστούν γι αυτή. Η προετοιμασία θα πρέπει να βασιστεί σε εικόνες για τη ζωή που εμείς ελπίζουμε να ζήσουν στο μέλλον. Με ένα καλό σχεδιασμό μετάβασης, ο τυφλοκωφός θα είναι ικανός να αναγνωρίσει τη σημαντικότητα της επικοινωνίας και θα μπορεί να ξεχωρίσει τι είναι ποιοτικό για τη ζωή του.

Εμείς ως εκπαιδευτές, παρεμβάτες και υποστηρικτές πρέπει να είμαστε ικανοί να παρατηρούμε πώς οι τυφλοκωφοί συναναστρέφονται με τα μέλη των οικογενειών τους και με τους φίλους μέσα στην κοινότητά τους. Οι παρατηρήσεις που έχουν λάβει μέρος μέχρι τώρα δίνουν:

ΑΠΑΙΤΗΣΗ ΓΙΑ:

- προσοχή
- κοινωνική συναναστροφή
- συναναστροφή παιχνιδιού
- φροντίδα
- άδεια για να παίξεις σε μια δραστηριότητα
- δεκτική κίνηση
- η βοήθεια
- πληροφορίες/ εξακρίβωση
- αντικείμενα
- φαγητό.

ΑΡΝΗΣΕΙΣ:

- διαμαρτύρεται
- απορρίπτει

ΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΕΙΣ/ ΣΧΟΛΙΑ:

- για γεγονότα / κινήσεις
- για αντικείμενα / άτομα
- για λάθη / παρανοήσεις - παρεξηγήσεις
- για να συμφωνήσει κάποιος μαζί του
- για να χαιρετήσει
- για χιούμορ.

ΔΗΛΩΣΕΙΣ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ:

- προσδοκία
- βαριέμαι
- σύγχυση
- φόβο
- έχω πληγωθεί
- πόνο
- ευχαρίστηση(Donnellan,1984)

Είναι σίγουρο ότι οι πλούσιες κοινωνικές σχέσεις προσφέρουν στην καλή ποιότητα της ζωής. Οι άνθρωποι που παρέχουν φροντίδα σε τυφλοκωφούς πρέπει να έχουν κοινωνικές συζητήσεις μαζί τους κατά τη διάρκεια των οποίων η αυτοπεποίθηση και τα ενδιαφέροντα θα γίνουν πιο έντονα και θα διακριθούν. Απαραίτητη θεωρείται η ει-

σαγωγή σε φίλους οι οποίοι μοιράζονται πολλές επικοινωνιακές μεθόδους, έτσι ώστε ο τυφλοκωφός να έχει την ευκαιρία να πραγματοποιήσει σχέσεις μαζί τους. Ενεργοποιήστε τρόπους για τα μέλη της κοινότητας για να γίνουν περισσότερο άνετοι στα μέσα επικοινωνίας που χρησιμοποιεί το συγκεκριμένο άτομο.

Έξω από την τάξη πολλές καινούριες καταστάσεις θα δημιουργηθούν. Το να μπαίνει κάποιος σε νέες καταστάσεις ζωής ή σε νέες εργασιακές συνθήκες, αυτό από μόνο του απαιτεί συναναστροφή με καινούρια άτομα. Η επιτυχία σε αυτές τις καταστάσεις εξαρτάται από :

1. την αυτοπεποίθηση του ατόμου που επικοινωνεί
2. την ποικιλία των επικοινωνιακών συστημάτων που έχουμε στη διάθεσή μας
3. το πότε και το πώς πρέπει να χρησιμοποιήσεις την ποικιλία δομών της επικοινωνίας.

Καθώς πολλά άτομα στις κοινότητες μας και στον κόσμο μαθαίνουν για την αναπηρία της τυφλοκώφωσης, η ποιότητα της ζωής των τυφλοκωφών πρόκειται να βελτιωθεί. Εμείς μπορούμε να συνεισφέρουμε στην εκπαίδευση του κοινού εκπαιδευόμενα άτομα πάνω σε σχετικά θέματα, απλά με το να μοιραζόμαστε τις εμπειρίες με τους φίλους μας. Μπορούμε να γράψουμε κάποια κείμενα για τους τυφλοκωφούς φίλους μας και να υποστηρίξουμε κάποιους οργανισμούς που εκπαιδεύουν ανθρώπους για θέματα τυφλοκώφωσης.

Πρέπει να γίνουμε φίλοι με τα τυφλοκωφά άτομα, και να μοιραζόμαστε αυτή τη φιλία με άλλους. Μερικές φορές αυτές οι φιλίες θα απαιτήσουν να γίνουμε καλύτεροι μεταφραστές. Εάν είμαστε πρόθυμοι να το κάνουμε αυτό, πρέπει να ενεργοποιήσουμε κάποιες συζητήσεις που αναμφισβήτητα θα εμπλουτίσουν τις δικές μας ζωές.

Έστω και η πιο μικρή βοήθεια που προσφέρουμε, δίνει στα άτομα που είναι τυφλοκωφά, περισσότερες πιθανότητες να έχουν μια ολοκληρωμένη ενήλικη ζωή.

2.7. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ.

Θα αναφέρουμε δύο ενδεικτικές λειτουργικές δραστηριότητες οι οποίες πραγματοποιούνται σε πολλαπλά περιβάλλοντα του σχολείου και της κοινότητας, και έχουν στόχο να κάνουν το μαθητή ικανό να :

- Αναγνωρίζει ονόματα
- Ανταποκρίνεται 1-1
- Ταιριάζει
- Ξεχωρίζει
- Βάζει σε σειρά ικανότητες.

1^η ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ:

«ΤΑ ΣΑΚΟΥΛΑΚΙΑ ΜΕ ΤΙΣ ΚΑΡΑΜΕΛΕΣ».

Ο μαθητής με μια σειρά βημάτων θα πρέπει να γεμίζει σακουλάκια με καραμέλες. Υπάρχουν 5 σακούλες και κάθε μια πρέπει να περιέχει 7 καραμέλες. Τα υλικά που θα χρειαστούν:

- Μια μικρή εικόνα δοχείου με καραμέλες
- Ειδική στήριξη της σακούλας
- Πίνακας επικοινωνίας
- Μηχανισμός ήχου και εικόνας
- Ένας φάκελος με το όνομα του παιδιού.

Η ΜΕΘΟΔΟΣ :

1. Ο μαθητής πρέπει να ενθαρρυνθεί να δουλεύει από αριστερά προς τα δεξιά. Αν κάνει λάθος πρέπει να τον διορθώσετε εκείνη τη στιγμή
2. η περιοχή εργασίας πρέπει να φτιαχτεί ακριβώς μπροστά του, έτσι ώστε να μετράει 7 καραμέλες και να τις τοποθετεί μέσα στη σακούλα.
3. περιορίστε του τις καραμέλες σε τέσσερις για το τελευταίο γέμισμα. Ο μαθητής θα ζητήσει «περισσότερο» με το μηχάνημα ήχου.
4. δώστε αρχικές οδηγίες πριν αρχίσει η εργασία.
5. δείξτε τη λειτουργία του μηχανήματος ήχου.
6. δώστε βοήθεια σε κάθε βήμα αν το κρίνεται απαραίτητο.
7. όταν θα γεμίσει και τις 5 σακούλες, πρέπει να τις τοποθετήσει στο «σωστό σημείο».
8. το σωστό σημείο είναι ένα ράφι πώλησης στο κυλικείο του ίδιου ορόφου.
9. επαινείται το κάθε σωστό βήμα και την ολοκληρωμένη εργασία.
10. ο μαθητής στο τέλος της εργασίας ανταμείβεται με το ποσό των 50 λεπτών, χρήματα που μπορεί να τα ανταλλάξει με ότι θέλει από το κυλικείο.

2^η ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ:

«ΕΦΟΔΙΑΖΩ ΤΟ ΜΗΧΑΝΗΜΑ ΤΩΝ ΑΝΑΨΥΚΤΙΚΩΝ»

Ο μαθητής με μια σειρά βημάτων θα πρέπει να εφοδιάσει το μηχάνημα των αναψυκτικών με πορτοκαλάδες. Το μηχάνημα των αναψυκτικών βρίσκεται στο χώρο του κυλικείου. Υπάρχουν 4 κουτάκια που το καθένα περιέχει 6 πορτοκαλάδες. Η δραστηριότητα αποτελείται από μια σειρά 17 βημάτων. Ο εκπαιδευτής κατά τη διάρκεια της δραστηριότητας τσεκάρει τα σωστά βήματα σε μια λίστα. Στο τέλος της εργασίας σημειώνονται:

- το σύνολο των σωστών βημάτων
- το ποσοστό των σωστών βημάτων
- η ημερομηνία
- το όνομα του μαθητή
- το όνομα του εκπαιδευτή. (Η λίστα αυτή μπαίνει στο φάκελο του μαθητή.)

Η ΣΕΙΡΑ ΤΩΝ ΒΗΜΑΤΩΝ:

1. χαιρετάει (με χειραψία) τον εκπαιδευτή
2. βρίσκει το κλειδί του μηχανήματος το οποίο πρέπει να το έχει αφήσει ο εκπαιδευτής επάνω στο τραπέζι.
3. με το κλειδί στο χέρι προσπαθεί να βρει το μηχάνημα μέσα στο χώρο του κυλικείου.
4. ξεκλειδώνει την πόρτα της μηχανής.
5. ανοίγει την πόρτα.
6. ανάβει το φως.
7. παίρνει ένα κουτάκι με 6 πορτοκαλάδες και το αφήνει πάνω στο τραπέζι.
8. επανάληψη του βήματος 7
9. επανάληψη του βήματος 7
10. επανάληψη του βήματος 7
11. ανοίγει ένα από τα 4 κουτάκια και παίρνει μια πορτοκαλάδα.
12. βάζει την πορτοκαλάδα στη σωστή θέση μέσα στο μηχάνημα.
13. επαναλαμβάνει τα βήματα 11 και 12 μέχρι να τοποθετηθούν όλες οι πορτοκαλάδες μέσα στο μηχάνημα.
14. τοποθετεί τα 4 άδεια κουτιά σε μια γωνία του κυλικείου.

15. κλείνει το φως του μηχανήματος.
16. κλείνει την πόρτα
17. επιστρέφει το κλειδί στο τραπέζι.

* ο μαθητής στο τέλος της εργασίας ανταμείβεται με το ποσό των 80 λεπτών, χρήματα που μπορεί να τα ανταλλάξει με ότι θέλει από το κυλικείο.

2.8. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΝ.

Η ανάπτυξη της ικανότητας του παιδιού να ξεχωρίζει τον εαυτό του, να ενεργεί στο περιβάλλον του και να προκαλεί το αποτέλεσμα, είναι σημαντικό για την ανάπτυξη της επικοινωνίας. Η επικοινωνία σε οποιαδήποτε μορφή της δεν μπορεί να είναι γλώσσα, χωρίς την κατανόηση του συμβολισμού και της αναπαράστασης.

Εάν ένα παιδί είναι ικανό να προκαλέσει αποτέλεσμα στο περιβάλλον του και να επηρεάσει αντικείμενα, η διαδικασία αυτή θα πρέπει να επαναλαμβάνεται και να ενισχύεται όποτε είναι δυνατό, για να κατανοήσει το παιδί τη σχέση μεταξύ αντικειμένου – δραστηριότητας.

Τα στοιχεία που χρησιμοποιούνται στις αναπαραστάσεις είναι :

- Απτά σύμβολα
- Ποικιλία αντικειμένων
- Αντικείμενα δύο διαστάσεων
- Σκιτσάκια αντικειμένων και δραστηριοτήτων
- Εικόνες (... εξαρτάται από τα υπολείμματα όρασης του παιδιού)
- Διάλογος
- Λέξεις εκτυπωμένες σε Braille.

Οποιοδήποτε αντικείμενο χρησιμοποιείται συνέχεια με μια δραστηριότητα, είναι προφανές πώς θα αποτελέσει το αντικείμενο αναφοράς. Για να αρχίσουμε μια δραστηριότητα συνήθως χρησιμοποιούνται πραγματικά αντικείμενα (μπάλα, παλτό, τσάντα,...). Σταδιακά τα πραγματικά αντικείμενα αντικαθίστανται από συμβολικά αντικείμενα(ένα κομμάτι ύφασμα ίδιο με αυτό του παλτού).

Από τη στιγμή που ένα αντικείμενο χρησιμοποιείται συνέχεια για να συμβολίσει μια δραστηριότητα, για την ίδια δραστηριότητα μπορεί να χρησιμοποιηθεί μια ποικιλία αντικειμένων. Για παράδειγμα, έχουμε τη δραστηριότητα «ψώνια στα καταστήματα» η οποία έχει ως αντικείμενο αναφοράς μια συγκεκριμένη τσάντα. Σταδιακά, ένα πορτοφόλι ή ένα νόμισμα γίνονται τα νέα αντικείμενα αναφοράς της ίδιας δραστηριότητας.

Η ποικιλία θα βοηθήσει το παιδί να αναπτύξει ιδέες στο μυαλό του και μια κατανόηση που δε θα βασίζεται σε ρουτίνες.

Οδηγίες προς τους εκπαιδευτικούς:

- Σκιτσάκια γραμμής μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε παιδιά με ελάχιστα υπολείμματα όρασης
- Το παιδί σε μια διαδικασία αναπαράστασης εικόνων, μπορεί να ζωγραφίζει μέσα σε γραμμές, καθώς η γλώσσα του υπονοεί πολλά για την εικόνα
- Φωτογραφίες παιδιού που συμμετέχει σε μια δραστηριότητα μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την ανάπτυξη αναπαραστάσεων, η χρήση τους εξαρτάται από το επίπεδο όρασης του παιδιού.
- Ενθάρρυνση της ανταπόκρισης του μαθητή σε ερωτήσεις(πώς, πού, πότε, γιατί), σχετικές με το περιεχόμενο των εικόνων.

- Μια σειρά από εικόνες – φωτογραφίες που περιγράφει μια δραστηριότητα μπορεί να χρησιμοποιηθεί, ιδιαίτερα αν η δραστηριότητα είναι ένα «ειδικό ταξίδι»(Gloyn,1998).

2.9. ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΤΥΦΛΟΚΩΦΩΝ.

1. το παιδί πρέπει να μαθαίνει με προσδοκία
2. η συμπεριφορά και οι αντιδράσεις του τυφλοκωφού, εκφράζουν το συναισθηματικό του κόσμο.
3. **απαραίτητη η ανάπτυξη ισχυρού συναισθηματικού δεσμού του εκπαιδευτικού με το μαθητή η οποία μπορεί να πάρει πολύ χρόνο, αλλά είναι το «Α» και το «Ω» της οργάνωσης και της επιτυχίας ενός εκπαιδευτικού προγράμματος.**
4. στόχος του εκπαιδευτή δεν είναι η μεταφορά της γλώσσας. Μεταφέρουμε τον τρόπο, τη λειτουργικότητα της γλώσσας. Από οπτική και ακουστική σε απτική.
5. **το μυστικό της δουλειάς μας με τα τυφλοκωφά άτομα είναι η αναπαράσταση του αντικειμένου. Πρέπει να υπάρχει μια αναπαράσταση για κάθε αντικείμενο. Σε πολύ προχωρημένο στάδιο εκπαίδευσης στοχεύουμε σε μια μικρή αναπαράσταση του κόσμου.**
6. το άτομο που προσφέρει φροντίδα στον τυφλοκωφό ονομάζεται «επαγγελματίας».
7. ο «επαγγελματίας» δεν μπορεί να προσφέρει ισόβια αυτή την υπηρεσία. Στεγνώνει συναισθηματικά όταν εργάζεται συνέχεια με το ίδιο άτομο.
8. όχι εξάρτηση του τυφλοκωφού από τον επαγγελματία.
9. **ο δάσκαλος πρέπει να είναι ο ΕΝΔΙΑΜΕΣΟΣ του τυφλοκωφού με τον κόσμο. Πρέπει να είναι ο ΕΝΔΙΑΜΕΣΟΣ και ΟΧΙ Ο ΚΑΤΟΧΟΣ της πρόσβασης.**
10. απαραίτητη η πρόσβαση του τυφλοκωφού στην κοινωνική ζωή. Επιτυγχάνεται σταδιακά με πρόσβαση στην επικοινωνία, στην κινητικότητα και στην πληροφορία.
11. το παιδί που δεν έχει μεγάλες εγκεφαλικές βλάβες μπορεί να ενσωματωθεί στο κοινωνικό περιβάλλον.
12. απαραίτητη η εμπλοκή των γονέων στην εκπαίδευση.
13. το τυφλοκωφό παιδί πρέπει να μάθει να χρησιμοποιεί όποια υπολείμματα όρασης και ακοής υπάρχουν.
14. το περιβάλλον μέσα στο οποίο εκπαιδεύεται θα πρέπει να είναι κατανοήσιμο και ελεγχόμενο από το παιδί
15. το εκπαιδευτικό πρόγραμμα θα πρέπει να εκτείνεται 24 ώρες το 24ωρο, 7 μέρες τη βδομάδα και 12 μήνες το χρόνο.
16. απαραίτητη η θεμελίωση εμπιστοσύνης μεταξύ εκπαιδευτή και μαθητή

Η ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΤΗΣ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗΣ

ΣΕ ΞΕΡΩ ΚΑΙ ΜΠΟΡΕΙΣ ΝΑ ΚΑΝΕΙΣ ΠΟΛΛΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΜΟΝΟΣ ΣΟΥ.
 ΟΤΑΝ ΜΕ ΧΡΕΙΑΣΤΕΙΣ ΘΑ ΕΙΜΑΙ ΔΙΠΛΑ ΣΟΥ.
 ΘΑ ΕΙΜΑΙ ΠΑΝΤΑ ΔΙΑΘΕΣΙΜΟΣ ΓΙΑ ΣΕΝΑ.
 ΘΑ ΣΕ ΒΟΗΘΗΣΩ ΜΟΝΟ ΟΤΑΝ ΜΟΥ ΤΟ ΖΗΤΗΣΕΙΣ, ΚΑΙ ΣΕ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΠΟΥ
 ΔΕΝ ΜΠΟΡΕΙΣ ΝΑ ΚΑΝΕΙΣ.

2.10. ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ.

Τα κοινωνικά παιχνίδια χρησιμοποιούνται στη συναναστροφή και στην επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπινων όντων. Η περιπλοκότητα των κοινωνικών παιχνιδιών αυξάνεται κατά κάποιο τρόπο, ώστε το επόμενο παιχνίδι να υπερτερεί σε στοιχεία από το προηγούμενο με τα νέα στοιχεία συνδυασμένα.

Τα πρώτα παιχνίδια επαφής. Η επικέντρωση είναι η συναισθηματική επαφή με τον παρτενέρ για ολοένα και μεγαλύτερες περιόδους. Η μίμηση ή "ο καθρεπτισμός" είναι το λειτουργικό εργαλείο για τον παρτενέρ. Αρχίζει με ένα συγχρονισμό και αναπτύσσεται σε παρτιτούρες εναλλαγής όπου και οι δύο παρτενέρ παίρνουν εναύσματα για να αρχίσουν κάτι.

Ο επόμενος τύπος παιχνιδιού είναι τα παιχνίδια προσδοκίας. Είναι συχνά παιχνίδια με το σώμα. Παρ' όλο που ξέρουμε πως το τυφλοκωφό άτομο γνωρίζει το παιχνίδι και τις περισσότερες φορές είναι πρόθυμο να δώσει συνέχεια ή να πάρει ένα στοιχείο του και να το εξερευνήσει ή να το σπάσει,..... απαραίτητο πάντα είναι να περιμένουμε πρώτα τη συνεισφορά του τυφλοκωφού ατόμου, και μετά να δίνουμε συνέχεια στο παιχνίδι. Ο σκοπός αυτού του παιχνιδιού είναι να διευρύνει την προσοχή και το μέρος της μνήμης των συναναστροφών του ατόμου. Την ίδια στιγμή αναπτύσσει τρόπους χρησιμοποίησης μη λεκτικής επικοινωνίας σώματος.

Τα παιχνίδια διαλόγου δημιουργούν συνθήκες εκμάθησης για ανταλλαγή επικοινωνίας – «εσύ γυρίζεις το σώμα σου / εγώ γυρίζω το σώμα μου». Στην αρχή μόνο ο ικανός παρτενέρ μπορεί να σηκώσει στην πλάτη του το παιχνίδι, και γι' αυτό το λόγο είναι υπεύθυνος για την ανάπτυξη της παρτιτούρας. Η μίμηση χρησιμοποιείται συχνά για να γίνει κατανοητή αυτή η δομή. Ο παρτενέρ ελέγχει το χρόνο μεταξύ της δραστηριότητας και ανταπόκρισης του τυφλοκωφού ατόμου. Τα παιχνίδια διαλόγου πρέπει να συνεχίσουν να αναπτύσσονται και να συμπεριλάβουν τα αντικείμενα που μοιράζονται. Αυτή είναι μια πολύ σημαντική δραστηριότητα όπου έχει να κάνει με το στοιχείο της συναναστροφής. Αυτό το στοιχείο είναι πολύ σημαντικό στην ανάπτυξη ικανότητας, για να μοιράζονται εμπειρίες και την αίσθηση της επικοινωνίας. Όταν ένα τυφλοκωφό άτομο ελέγχει την παρτιτούρα και ένα αντικείμενο - δίνει και παίρνει παιχνίδια - τότε ελέγχει και το διάλογο.

Τα παιχνίδια μεταφοράς ρόλου. Απαραίτητη προϋπόθεση πραγματοποίησης αυτού του παιχνιδιού είναι το να σκεφτόμαστε και το άλλο άτομο με το οποίο συναναστρεφόμαστε. Αυτό μας δίνει την ευκαιρία να χτίσουμε εμπάθεια, να αναπτύξουμε αυτοπεποίθηση, και να δημιουργήσουμε καταστάσεις για τη μεταφορά του ρόλου στην επικοινωνία. Για παράδειγμα: « Εγώ μιλάω σε σένα, και εσύ μιλάς σε μένα. Να ξέρεις ότι εγώ σε ακούω.»

Το μουσικό παιχνίδι : Ο Tony Heyes αναφέρει ότι η μουσική είναι ένας από τους πιο λειτουργικούς τρόπους ανάπτυξης της επικοινωνίας. Αποτελείται από πολλά στοιχεία:

- τον ήχο,
- τον τόνο
- τη δόνηση
- την κίνηση
- την στασιμότητα
- το ρυθμό
- το τέμπο
- την αρμονία
- τη δυναμική και
- τα συναισθήματα.

Η μουσική έχει δομή και έχει όλα τα στοιχεία της επικοινωνίας. Όταν παίζουμε μουσική θα πρέπει πρώτα από όλα να συντονίσουμε τα όργανά μας για να συνεργάζεσαι

σωστά το ένα με το άλλο. Ακριβώς το ίδιο θα πρέπει να γίνεται και στην επικοινωνία όπου απαραίτητος είναι ο συντονισμός με τον παρτενέρ. Αυτός ο συντονισμός βοηθάει στο να βρούμε το ρυθμό του παρτενέρ και το τέμπο του, και αυτό θα μας οδηγήσει σίγουρα σε μια εμπειρία.

Τα θέματα εισάγονται και από τους δύο παρτενέρ. Υπάρχει μια ποικιλία θεμάτων. Εισάγοντας καινούρια στοιχεία μέσα σε ένα θέμα, αλλάζουμε σειρά στα σόλο μας, ανταποκρινόμαστε σε αυτά, και αυτοδημιουργούμε. Η μουσική μας δίνει ένα άριστο μέσο για να συνδεθούμε σε μια δραστηριότητα με τον παρτενέρ, και να μοιραστούμε τις ίδιες εμπειρίες. Γνωρίζοντας ο ένας τον άλλο, ανταποκρινόμαστε και δίνουμε αμοιβαία έμπνευση. Τα εργαλεία τα οποία χρησιμοποιούνται στο μουσικό παιχνίδι μπορεί να είναι αντικείμενα που μοιράζονται στη συναναστροφή.

2.11. ΠΑΙΖΟΝΤΑΣ.....

ΜΕ ΗΧΟΥΣ. Η επιτυχία των ηχητικών παιχνιδιών εξαρτάται από τα υπολείμματα ακοής του παιδιού και από τα ενδιαφέροντά του για τους ήχους. Ακολουθούν οδηγίες προς τους εκπαιδευτικούς και κάποιες ιδέες για δραστηριότητες:

1. Παίξτε με παιχνίδια που κάνουν ήχους.
2. Να παρατηρείτε τις αντιδράσεις του παιδιού όταν ένας μουσικός ήχος αρχίζει και όταν ένας μουσικός ήχος σταματάει. Να κατευθύνετε την προσοχή του σε αυτόν.
3. Βοηθήστε το παιδί να κοιτάξει, να ακούσει και να αισθανθεί την πηγή του ήχου.
4. Παίξτε με ήχους που παράγονται από το σώμα όπως να κάνετε παλαμάκια, να χτυπήσετε κάποια αντικείμενα στο τραπέζι...
5. Κάνετε ευχάριστο το παιχνίδι με τους ήχους δίπλα στο αυτί του, ή με το χέρι του στα χείλη σας ή με το πρόσωπό του κοντά στο δικό σας, έτσι ώστε να αισθανθεί και να δει καθώς επίσης και να ακούσει.
6. Εργαστείτε προς την ικανότητα του παιδιού να «ξυπνά» σε κάθε ήχο και να φθάνει το αντικείμενο που παράγει ήχο, χωρίς να το βλέπει.
7. Εάν διαπιστώσετε ότι το παιδί παρατηρεί τον ήχο του περιβάλλοντος, πάρτε το παιδί και πήγαινε το στην πηγή εάν είναι δυνατόν. Επαναλάβετε τον ήχο και την κίνηση προς την πηγή, για να γνωρίσει το παιδί σιγά σιγά τι έχει προκαλέσει τον ήχο.
8. Όταν ο ήχος είναι αρκετά δυνατός και συνδέεται με δόνηση, βοηθήστε το παιδί να αισθανθεί τη δόνηση αυτή, όχι μόνο με τα χέρια αλλά και με το σώμα του.
9. Εάν το παιδί ακούει κι απολαμβάνει τη μουσική, τότε παρέχετε σε αυτό μια ποικιλία μουσικών ακουσμάτων.
10. Τραγουδήστε κοντά στο αυτί του. Να κάνετε κάποιες κινήσεις ρυθμικές σύμφωνα με το ρυθμό του τραγουδιού.
11. Να τον καλείτε με το όνομα του πριν κατευθύνετε την προσοχή του με αφή ή με όραση.

2.12. ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ.

Ως εκπαιδευτικοί θα πρέπει καθημερινά να προσπαθούμε να διαμορφώσουμε μια θετική στάση του τυφλοκωφού ατόμου με το περιβάλλον, μέσα από εμπειρίες που θα του εξασφαλίσουν επιτυχημένες κινήσεις μέσα σε αυτό. Οι εμπειρίες αυτές για να είναι ουσιαστικές πρέπει να βασίζονται σε δραστηριότητες της καθημερινής ζωής του

μαθητή.

Προσανατολισμός : πώς να κατανοούμε με ακρίβεια το περιβάλλον

Κινητικότητα : πώς να κινούμαστε με ασφάλεια στο περιβάλλον

Τρόποι με τους οποίους μπορούμε να βοηθήσουμε τα τυφλοκωφά άτομα να οργανώσουν και να κατανοήσουν τον κόσμο γύρω τους :

1. σύνδεση με το περιβάλλον μέσα από τον εαυτό μας.
2. κατανόηση γραμμής της κατεύθυνσης
3. υπολογισμός της απόστασης
4. διατήρηση του προσανατολισμού
5. έλεγχος αλλαγής πορείας
6. αντίληψη περιοχών της κοινότητας, του σπιτιού, της γειτονιάς, διασταυρώσεις, φωτεινοί σηματοδότες, λεωφορεία,...
7. οργάνωση όλων των αισθήσεων σε ότι βαθμό υπάρχουν για τη συλλογή πληροφοριών.

Οι δάσκαλοι κινητικότητας πρέπει να βρίσκουν την αναγκαία ισορροπία ανάμεσα στην υπερπροστασία και την ανάπτυξη του ατόμου, και στην ασφάλεια και τους πιθανούς κινδύνους.

Βοηθήματα προσανατολισμού και κινητικότητας:

Ο οδηγός που «βλέπει» και ονομάζεται «επαγγελματίας» είναι το πιο ασφαλές και αξιόπιστο «βοήθημα» για τις μετακινήσεις ενός τυφλοκωφού. Παρ' όλα αυτά όμως έχει και αρνητικές συνέπειες επιφέροντας μεγαλύτερο βαθμό εξάρτησης.

Ο οδηγός πρέπει να είναι ένα έμπιστο πρόσωπο με σεβασμό και υπευθυνότητα, να έχει ενημερωθεί σε πολλές και διαφορετικές τεχνικές και να εγγυάται την ασφάλεια του ατόμου. Πρέπει επίσης να :

1. γνωρίζει το επικοινωνιακό μέσο που χρησιμοποιεί ο τυφλοκωφός
2. απευθύνεται στο άτομο που συνοδεύει πάντα με το όνομά του
3. είναι πρόθυμος να απαντάει σε όλες τις ερωτήσεις, σχετικές με λεπτομέρειες του περιβάλλοντος
4. μην παίρνει αποφάσεις σε σχέση πάντα με το άτομο που οδηγεί
5. ενημερώνει πάντα για το πότε φεύγει και πότε έρχεται
6. είναι πιστός στα ραντεβού του.

Το μπαστούνι. Έχει αναγνωριστεί σα σήμα κατατεθέν του τυφλού και τυφλοκωφού ατόμου. Πρέπει να τονιστεί ότι ο χρωματισμός του μπαστουניού του τυφλοκωφού είναι άσπρο με κόκκινες ρίγες.

Έχει εξελιχθεί σε αποτελεσματικό βοήθημα για τη μετακίνηση. Όταν ο κάτοχός του ξέρει να το χρησιμοποιήσει, είναι σε θέση να εντοπίσει κάθε αντικείμενο που αποτελεί εμπόδιο σε μια διαδρομή, να αντιδράσει έγκαιρα και να το αποφύγει.

Ο χαρακτηριστικός ήχος του μπαστουניού όταν έρχεται σε επαφή με τα άλλα αντικείμενα, επιτρέπει στο άτομο με τη μειωμένη όραση και ακοή να συλλέξει πληροφορίες σε σχέση με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των αντικειμένων. Η συγκέντρωση αυτών των πληροφοριών βοηθάει τον τυφλοκωφό να κάνει εκείνους τους απαραίτητους συσχετισμούς με τους οποίους θα κατανοήσει το χώρο και την απόσταση που πρέπει να διανύσει.

Η σωστή χρήση του μπαστουιού μπορεί να προσφέρει ανεξαρτησία και αυτοπεποίθηση.

2.13. ΚΙΝΗΣΗ ΓΕΜΑΤΗ ΣΚΟΠΟ.....

ΙΔΕΕΣ .....

- αναγνωρίστε τη σημαντικότητα της κίνησης.
- εισάγετε από νωρίς κίνηση γεμάτη νόημα
- εκμεταλλευτείτε τις φυσιολογικές ευκαιρίες για κίνηση
- διδάξτε αυτοπροστατευτικές ικανότητες
- συνεχώς ενθαρρύνετε το μαθητή να κινείται και να εξερευνά
- βοηθήστε το μαθητή να μάθει να κάνει επιλογές
- συμπεριλάβετε την οικογένεια στην κινητική καθοδήγηση.

ΣΥΜΒΟΥΛΕΣ ΓΙΑ ΝΑ ΔΙΔΑΞΕΤΕ ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ ΓΙΑ ΚΙΝΗΣΗ ΓΕΜΑΤΗ ΣΚΟΠΟ.....

- ξεκινήστε από νωρίς να ενθαρρύνετε την κίνηση
- δηλώστε λειτουργικές ικανότητες
- ενθαρρύνετε την ανεξαρτησία
- εκμεταλλευτείτε τη χρήσιμη όραση του παιδιού ή και την ακοή του και τα προτεινόμενα συστήματα επικοινωνίας
- χρησιμοποιήστε ένα μεταφραστή εάν τον χρειάζεστε
- μάθετε νοηματική γλώσσα ή απτή νοηματική γλώσσα
- βεβαιωθείτε ότι οι αρχικές διαδρομές τις οποίες μαθαίνει ο μαθητής είναι ευθείες, απλές και αδιάσπαστες.

- βεβαιωθείτε ότι ο μαθητής χρησιμοποιεί όλες τις πιθανές αισθητήριες πληροφορίες ώστε να καθορίσει ποια είναι η θέση του στο περιβάλλον.
- βεβαιωθείτε ότι η καθοδήγηση είναι συνεπής και επαναλαμβανόμενη
- βεβαιωθείτε ότι ο μαθητής έχει κίνητρο να μάθει
- βεβαιωθείτε ότι ο μαθητής αναπτύσσει την αυτοπεποίθηση μέσω της ενθάρρυνσης του για να χρησιμοποιήσει κινητικές ικανότητες γεμάτες νόημα.
- γνωρίστε τα άτομα στο σχολείο που μπορούν να σας βοηθήσουν να αναπτύξετε τα προγράμματα κίνησης γεμάτα νόημα.
- αποκτήστε τις υπηρεσίες ενός καθοδηγητή ο οποίος έχει προσόντα στον προσανατολισμό και την κινητικότητα
- συμπεριλάβετε τους μαθητές και τις οικογένειές τους σε μέλη της εκπαιδευτικής ομάδας που πρέπει να δείχνουν και να μεταφέρουν τις απόψεις τους με πειθαρχία.

Σημαντικές οδηγίες.

Η πειθαρχία είναι μια διαδικασία εκμάθησης για το παιδί σου.
 Η ανταμοιβή είναι μια καλή και θετική συμπεριφορά όταν αυτή μπορεί να γίνει.
 Προσπάθησε να ελέγχεις το θυμό σου με το παιδί. Ο θυμός είναι μια ευκαιρία για το παιδί για να βγάλει επίσης θυμό.
 Συνέχισε να μιλάς στο παιδί σου καθώς κάνετε σύμβολα.
 Να δουλεύεις σε καθημερινή βάση με το παιδί σου.
 Βοήθησε το παιδί σου να χτίσει την αυτοπεποίθησή του.

2.14. ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΤΑΞΙΔΙ.....

Η ικανότητα των μαθητών οι οποίοι είναι τυφλοκωφοί να επικοινωνήσουν εκφραστικά και δεκτικά, είναι πολύ σημαντική σε μια διαδικασία μετακίνησης για ένα ασφαλές και επιτυχημένο ταξίδι.

Η εκπαιδευτική ομάδα σε συνεργασία πάντα με τους γονείς θα πρέπει να έχει φροντίσει ώστε τα θέματα της εκφραστικής και της δεκτικής επικοινωνίας που σχετίζονται με το ταξίδι, να εμπεριέχονται μέσα στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα του μαθητή.

Τι είναι το ανεξάρτητο ταξίδι;

Πριν από λίγα χρόνια ήταν ασυνήθιστο και φάνταζε αδύνατο για τους πολλούς, τυφλοκωφά άτομα να ταξιδεύουν μόνοι. Σήμερα, λόγω:

- της αυτονομίας των τυφλοκωφών ατόμων
- των καινοτόμων προγραμμάτων
- των πηγών από τους καθοδηγητές
- της υποστήριξης από την οικογένεια
- του πιο ενημερωμένου κοινού
- των προσπαθειών που γίνονται για θετική νομοθέτηση των σχετικών θεμάτων....

αμέτρητοι άνθρωποι με οπτικές και ακουστικές αναπηρίες καθώς και άλλοι πολλοί με επιπρόσθετες αναπηρίες συνεργάζονται στη δουλειά, στα μαγαζιά για αγορές, στους εράνους, πηγαίνουν στο γιατρό και στο κομμωτήριο, κάνουν επισκέψεις σε φίλους και συγγενείς μόνοι τους και ανεξάρτητοι. Αυτές οι μετακινήσεις μπορεί να γίνονται με :

- τα πόδια (όταν δεν υπάρχει κινητική αναπηρία)
- αναπηρικές καρέκλες (όταν υπάρχει κινητική αναπηρία)
- τα μέσα μαζικής μεταφοράς
- με ιδιωτικά λεωφορεία.(Michaud,1990, Sauerburger,1993).

Για να προετοιμάσουμε τους μαθητές να γίνουν ικανοί ταξιδιώτες όταν ενηλικιωθούν, τα μέλη μιας εκπαιδευτικής ομάδας χρειάζονται να φυλάξουν τις ακόλουθες ικανότητες στο μυαλό τους, επειδή αυτές οι ικανότητες θα πρέπει να αναπτυχθούν κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας:

1. επαγρύπνηση του περιβάλλοντος
2. κινητικές ικανότητες
3. επικοινωνιακές ικανότητες
4. ικανότητες προσανατολισμού
5. ικανότητες για τη συμμετοχή σε δραστηριότητες
6. ικανότητες για το χειρισμό απρόσμενων καταστάσεων ή αναγκών.

Αλλά το ανεξάρτητο ταξίδι δεν σημαίνει πάντα να ταξιδεύει κάποιος μόνος ή χωρίς τη βοήθεια των άλλων. Κάποτε κάποιος χρειάζεται κάποιο είδος βοήθειας για να ταξιδέψει μόνος του και να ενημερωθεί μερικές φορές αν έφτασε στον προορισμό του.

Ένα κρίσιμο στοιχείο στην ικανότητα του ανεξάρτητου ταξιδιού, είναι η ικανότητα του να επικοινωνεί κάποιος με άλλους όταν χρειάζεται βοήθεια.

2.15. ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ.

Τα παιδιά ξεκινούν να μαθαίνουν σχετικά με τις κοινότητές τους σε μια αρχική ηλικία, καθώς αυτά συνοδεύουν τις οικογένειες τους σε εξωτερικές δραστηριότητες. Οι δάσκαλοι και οι οικογένειες νεαρών τυφλοκωφών παιδιών, χρειάζεται να βασιστούν σε συγκεκριμένες στρατηγικές ώστε να διασφαλίσουν ότι τα παιδιά μαθαίνουν και αποκτούν κοινοτική και περιβαλλοντολογική επαγρύπνηση.

Κατά τη διάρκεια αυτών των «ταξιδιών», να κατευθύνετε την προσοχή των μαθητών σε χαρακτηριστικά εξωτερικού περιβάλλοντος, όπως:

- τα σήματα της κίνησης
- τα κουτιά της αλληλογραφίας
- τα κεφαλόσκαλα
- τους δρόμους στους οποίους οδηγούμε,

και δώστε σε αυτά ευκαιρίες να έχουν εμπειρίες από τα παραπάνω περιβαλλοντολογικά στοιχεία, οποτεδήποτε αυτό είναι δυνατό.

Ακολουθεί **μια λίστα** για να εξερευνήσετε κάποιες ιδέες:

1. σπίτι
2. πολυκατοικία
3. γκαράζ
4. μέτρο μέτρησης
5. δρόμος
6. ένα οικοδομικό τετράγωνο
7. το γρασίδι
8. οι φράχτες
9. το πεζοδρόμιο
10. οι γωνίες
11. οι τοίχοι
12. τηλεφωνικοί θάλαμοι
13. τα σήματα των φαναριών
14. τα σήματα των δρόμων
15. η στροφή
16. κουτιά αλληλογραφίας

2.16. ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ .....

1.ΑΝΑΠΤΥΞΤΕ ΑΣΦΑΛΕΙΣ ΚΑΙ ΘΕΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ.....

Όλοι, είναι πολύ πιθανό να βαδίζουμε πέρα από τα συνήθη όριά μας με τη βοήθεια των ανθρώπων που εμπιστευόμαστε. Αφιερώστε χρόνο και κάνετε μια προσπάθεια να χτίσετε καλή υποστήριξη σε μαθητές. Να είστε ενήμεροι των παραγόντων που μπορεί να επηρεάσουν την ποιότητα των αλληλοεπιδράσεων, όπως:

- οι αρέσκεις και οι δυσαρέσκεις ενός μαθητή,
  - η έκταση της προσοχής,
  - η γενική υγεία,
  - το επίπεδο της τόλμης για μια συγκεκριμένη δραστηριότητα ή για ένα περιβάλλον, καθώς και
  - η ψυχοσύνθεσή σας και το επίπεδο άνεσης
- και κάνετε ανάλογες προσαρμογές σε αυτά όταν είναι απαραίτητο.

Ένα ελαφρύ χτύπημα στην πλάτη ή μια αγκαλιά για παράδειγμα, είναι σημαντικά γιατί ο μαθητής μπορεί να μην είναι ικανός να δει το χαμόγελό της έγκρισης, ή να ακούσει τον έπαινό σας.

2.ΠΑΡΕΧΕΤΕ ΠΡΟΒΛΕΠΟΜΕΝΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ.....

Να είστε σίγουροι ότι ενημερώνετε τους μαθητές σας για τις δραστηριότητες με τις οποίες θα εμπλακούν όλη την ημέρα.

Μαθητές που είναι τυφλοκωφοί τις περισσότερες φορές χάνουν τα ακουστικά και οπτικά κατά συνθήκη στοιχεία, τα οποία θα μπορούσαν να τους βοηθήσουν να γνωρίζουν τι μπορεί να λάβει χώρα. Έχοντας κάποια πληροφόρηση σχετική με τις ημερήσιες δραστηριότητες, θα αυξήσουν την αίσθηση ασφάλειας και άνεσης σε αυτά.

3. ΕΠΙΤΡΕΨΤΕ ΕΞΤΡΑ ΧΡΟΝΟ.....

Λόγω των αναπηριών της όρασης και της ακοής του μαθητή, αυτός μπορεί να χρειάζεται επιπλέον χρόνο να λάβει, να επεξεργαστεί και να ανταποκριθεί σε πληροφορίες. Η απτή εξέταση λαμβάνει περισσότερο χρόνο από ότι λαμβάνει ένα γρήγορο βλέμμα, μια ματιά.

4. ΝΑ ΕΙΣΤΕ ΣΥΝΕΠΕΙΣ.....

Εγκαθιδρύστε την αίσθηση της σειράς στην ημέρα ενός μαθητή κρατώντας τη διαδοχή των δραστηριοτήτων συνεπή. Η προβλεψιμότητα των γεγονότων μπορεί να μας οδηγήσει στην αυτονομία - ανεξαρτησία και ασφάλεια του μαθητή. Αυτό δε σημαίνει ότι θα πρέπει να κρατάτε ένα αυστηρό πρόγραμμα, απλά να είστε σίγουροι ότι ο μαθητής ενημερώνεται για τυχόν αλλαγές που μπορεί να λάβουν χώρα.

Είναι επίσης σημαντικό να χρησιμοποιείτε συνεπείς στρατηγικές διδασκαλίας. Οι λάθος μέθοδοι μάθησης μπορεί να είναι καταστροφικές για ένα τυφλοκωφό μαθητή.

Αναλύστε μια δραστηριότητα για να καθορίσετε τα πιο αποτελεσματικά βήματα διδασκαλίας για ένα μαθητή και με συνέπεια ακολουθήστε τα βήματα αυτά μέχρι ο μαθητής να μάθει την ικανότητα.

Επίσης θυμηθείτε να είστε συνεπείς σχετικά με τα σήματα, σινιάλα και σύμβολα που χρησιμοποιείτε με ένα μαθητή, ειδικά όταν χρησιμοποιεί νέες μεθόδους επικοινωνίας.

5. ΠΑΡΕΧΕΤΕ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΓΙΑ ΝΑ ΚΑΝΕΙ ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΚΑΙ ΝΑ ΛΥΝΕΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ.....

Παρέχοντας ευκαιρίες για να κάνουν επιλογές, οι μαθητές μαθαίνουν πώς να αποκοτούν τον έλεγχο του περιβάλλοντος και έχουμε επικέντρωση της προσοχή τους. Μπορείτε να αρχίσετε με απλές και φανερές επιλογές όπως για παράδειγμα το να επιλέξουν μεταξύ ενός προτιμώμενου και ενός μη προτιμώμενου φαγητού κατά τη διάρκεια του γεύματος.

Εάν ο μαθητής έχει κατακτήσει μια ικανότητα βοηθήστε τον να χτίσει το στόχο, με το να λύνει το πρόβλημα. Αλλάξτε τα χρησιμοποιούμενα υλικά σε μια συγκεκριμένη δραστηριότητα και επιτρέψτε στο μαθητή να βρει μια λύση στο πρόβλημα που παρουσιάζεται. Για παράδειγμα, εάν ένας μαθητής είναι ικανός να ντύνεται μόνος, μπορείτε να του γυρίσετε τη ζακέτα ανάποδα ή να του δώσετε ένα μικρότερο ζευγάρι κάλτσες στη γυμναστική. Προσέξτε όμως! Οι κινήσεις να είναι λεπτές και όχι ακραίες!

Να παρέχετε βοήθεια όποτε χρειάζεται και πάντα επιλέξτε μια ικανότητα που έχει ήδη κατακτηθεί για τη λύση ενός προβλήματος σε μια δραστηριότητα.

Κάνοντας επιλογές και λύνοντας προβλήματα, παρέχετε φυσιολογικές ευκαιρίες για το χτίσιμο επικοινωνίας και ικανότητες κίνησης γεμάτες νόημα.

Συμπεριλάβετε αυτές στα σχέδια διδασκαλίας σας.....

ΘΥΜΗΘΕΙΤΕ :

Ο εκπαιδευτικός αποβλέπει σε ολική προσέγγιση των λειτουργιών του μαθητή. Εάν έχετε προχωρήσει αρκετά τότε μπορείτε να στοχεύετε σε : κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη, αδρή και λεπτή κινητικότητα, επικοινωνία και ανάπτυξη της γλώσσας, γνωστική ανάπτυξη, αντιληπτική ανάπτυξη, προσανατολισμό και κινητικότητα, και καθημερινές δεξιότητες.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ.

3.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ...

Τι είναι επικοινωνία; Είναι αποκλειστικά η χρήση των λέξεων σε μια επίσημη γλώσσα; Σίγουρα όχι! Είναι κάτι παραπάνω. Είναι το μέσο με το οποίο οι άνθρωποι συνδέονται με το περιβάλλον και τους συνανθρώπους τους. Είναι ο τρόπος με τον οποίο ο ένας προσπαθεί να προσεγγίσει τον άλλο. Η επικοινωνία είναι σύνδεσμος!

Τα άτομα που είναι τυφλοκωφά αξίζουν να συνδέονται όπως όλοι οι άλλοι. Αξίζουν μια καλύτερη αντιμετώπιση. Αξίζουν να εκφράζουν τις απόψεις τους με όποια μορφή επικοινωνίας μπορούν. Με τη γλώσσα, τα χέρια, τις κινήσεις του σώματος, τα μάτια, με τη σιωπή!

Η επικοινωνία είναι πολύ σημαντική σε οποιοδήποτε επίπεδο αυτή μπορεί να αναπτυχθεί. Το να έχει ένας τυφλοκωφός έστω και μειωμένη επικοινωνιακή ικανότητα, κάνει τη ζωή του καλύτερη. Το να μεγιστοποιούμε ως εκπαιδευτές την επικοινωνιακή ικανότητα του, επιβεβαιώνει την ομαλή ένταξη του ατόμου στο κοινωνικό του περιβάλλον. Του δίνει τη δυνατότητα να κοντρολάρει τη δική του ζωή και να επηρεάζει το τι συμβαίνει σε αυτόν και στους άλλους.

Πώς ένα τυφλοκωφό παιδί θα λάβει ζωτική πληροφόρηση για την ανάπτυξη της επικοινωνίας. Η αίσθηση της αφής είναι μια λογική επιλογή αφού παρέχει την περισσότερη πληροφόρηση από τις τρεις κοντινές αισθήσεις. Παρ' όλα αυτά, η αφή είναι λιγότερο αποτελεσματική και από την όραση ή την ακοή για τη συγκέντρωση πληροφοριών (Freeman, 1985, Warren, 1984), και είναι απαραίτητη για να συμπληρώσει τη χρήση του αγγίγματος με κάθε υπολειπόμενη ακοή ή όραση την οποία έχει το παιδί, και να χρησιμοποιήσει κινητικές εμπειρίες, γεύση και όσφρηση που θα βοηθήσουν το παιδί να αποκτήσει πληροφορίες και να αναπτύξει επικοινωνιακές ικανότητες. Για τα περισσότερα παιδιά που είναι τυφλοκωφά, η ανάπτυξη της επικοινωνίας ενισχύεται με απτή πληροφόρηση.

- Κάθε παιδί είναι ένας μοναδικός χαρακτήρας, μια μοναδική προσωπικότητα που επικοινωνεί με διαφορετικούς και μοναδικούς τρόπους.
- Δεν υπάρχει μια συγκεκριμένη μέθοδος που να λειτουργεί σε όλα τα παιδιά
- Παρόλο που οι μέθοδοι πρέπει να ποικίλουν ανάλογα με τις ανάγκες του κάθε παιδιού, η ανάπτυξη ενός προγράμματος θα πρέπει να αγκαλιάσει ο,τιδήποτε κοινό υπάρχει.

Το πρόγραμμα που θα ακολουθήσει, είναι ένα **αναλυτικό πρόγραμμα για την ανάπτυξη επικοινωνιακών δεξιοτήτων τυφλοκωφών παιδιών σχολικής ηλικίας.** Η εφαρμογή του στοχεύει στη βελτίωση των ικανοτήτων των τυφλοκωφών μαθητών να επικοινωνούν σε καθημερινές καταστάσεις και όχι στη διδασκαλία της γλώσσας. Οι δραστηριότητες που περιλαμβάνει το πρόγραμμα χρησιμοποιούνται με τη **μορφή παιχνιδιού.**

Μέσω των παιχνιδιών το τυφλοκωφό άτομο αναπτύσσει βασικούς νόμους που χρειάζονται για την επικοινωνία με την κοινωνία. Είναι σημαντικό να κοιτάξουμε για διαφορετικούς σχετικούς τρόπους με τους οποίους μπορούμε να αναπτύξουμε κοινωνική επικοινωνία με τα τυφλοκωφά άτομα. Παίζοντας το τυφλοκωφό παιδί γίνεται ικανό να:

- θυμάται
- φαντάζεται
- αποθηκεύει γνώσεις
- ταξινομεί τις εμπειρίες του

- χτίζει ιδέες και να αναπτύσσει επικοινωνία και γλώσσα.

Το τυφλοκωφό άτομο συχνά δείχνει ότι ενδιαφέρεται για το συγκεκριμένο παιχνίδι, με το να :

- αρχίζει αυτό την πρώτη κίνηση
- μιμείται τους ήχους του παιχνιδιού
- μιμείται κινήσεις από το παιχνίδι
- δείχνει ένα συγκεκριμένο μέρος του σώματος που αυτό αισθάνεται το παιχνίδι
- δείχνει ένα στοιχείο από το παιχνίδι που αναπαριστά το παιχνίδι ολόκληρο.

Τα παιχνίδια αυτά δημιουργούν καταστάσεις εκμάθησης για:

- αμοιβαία δραστηριότητα
- αμοιβαία προσοχή
- ανάπτυξη τρόπων με τους οποίους δίνουμε και παίρνουμε μηνύματα.

3.2. ΣΚΕΨΕΙΣ...

8 Ερωτήσεις σχετικές με το μαθητή και το προτεινόμενο αναλυτικό πρόγραμμα:

1. κινητικές απαιτήσεις... Έχει ο μαθητής ένα προφορικό κίνητρο ή καλές κινητικές ικανότητες ικανές για να χρησιμοποιήσει αυτό το πρόγραμμα;
2. Προσαρμοστικότητα στις θέσεις... Θα είναι ο μαθητής ικανός να χρησιμοποιήσει αυτό το πρόγραμμα σε όλες τις θέσεις; (για μαθητές με σημαντικές κινητικές αναπηρίες)
3. Απτά χαρακτηριστικά... χρησιμοποιεί πρωταρχικά ο μαθητής το άγγιγμα για να αντιλαμβάνεται αντικείμενα; Είναι αυτό το πρόγραμμα απτά διακριτικό;
4. Η σκοπιμότητα της επικοινωνίας..... επικοινωνεί τώρα ο μαθητής με σκοπό; Εάν όχι, τα συμβολικά συστήματα δεν είναι κατάλληλα. Κοιτάξτε πρώτα τα μη συμβολικά συστήματα.
5. Αντιληπτικότητα..... επιτρέπει αυτό το πρόγραμμα τις επικοινωνιακές ανάγκες του παρόντος και αυτές του κοντινού μέλλοντος σε όλους τους μαθητές; Μπορεί ο μαθητής να είναι ικανός να λέει τι χρειάζεται και τι θέλει να πει;
6. Ελαστικότητα..... μπορεί εύκολα μια νέα δραστηριότητα να προστεθεί στο πρόγραμμα; Είναι κάποιος διαθέσιμος να το κάνει όταν χρειαστεί;
7. Απαιτήσεις των συντρόφων..... είναι οι δυναμικοί σύντροφοι της επικοινωνίας πιθανόν να θέλουν να ανταποκριθούν στη χρησιμοποίηση αυτού του προγράμματος; Θα το κατανοήσουν;
8. Προσωπική προτίμηση..... θα θέλει ο μαθητής να χρησιμοποιήσει αυτό το πρόγραμμα; Αν όχι, θα θελήσει ο μαθητής να το κάνει μια φορά ώστε να μάθει πως αυτό χρησιμοποιείται;

Η επιλογή των λειτουργικών δραστηριοτήτων του αναλυτικού προγράμματος.

Όταν επιλέγετε δραστηριότητες για να τις συμπεριλάβετε στο πρόγραμμα ενός μαθητή είναι σημαντικό να λάβετε υπόψη σας:

- τις προτεραιότητες της οικογένειας,
- την πρακτικότητα μιας δραστηριότητας,
- τη χρησιμότητά της στο μέλλον
- την ανάγκη
- τη συχνή της χρήση και

- το εάν η δραστηριότητα χτίζεται ανάλογα με τις αντοχές του μαθητή και τα ενδιαφέροντά του.

Διδάσκοντας δραστηριότητες σε φυσικά περιεχόμενα, μειώστε στο ελάχιστο τη χρήση των κουραστικών εμπειριών και επικεντρωθείτε σε λειτουργικές ικανότητες, για πχ. κάνοντας αγορές σε ένα πραγματικό σούπερ μάρκετ.

Μπορεί να είναι χρήσιμο ωστόσο το παίξιμο ρόλων και η πρακτική των επικοινωνιακών ικανοτήτων σε κάποιες τοποθεσίες της κοινότητας. Ο συγχρονισμός είναι επίσης σημαντικός. Για παράδειγμα έχετε ένα μαθητή ο οποίος εξασκείται στο να βάζει το παλτό του. Η δραστηριότητα αυτή πρέπει να πραγματοποιείται όταν υπάρχει λόγος για να το κάνει.....

Οδηγίες προς τους εκπαιδευτικούς.

Για την επιτυχή εφαρμογή του αναλυτικού προγράμματος οι εκπαιδευτικοί πρέπει να :

1. συναναστρέφεστε συχνά και με συνέπεια
2. χρησιμοποιείτε πολυαισθητήρια πληροφόρηση
3. επικεντρωθείτε σε εξατομικευμένη αλληλεπίδραση.
4. θέτετε δομή, επαναλήψεις και ρουτίνες.
5. ενθαρρύνετε ευθέως την επικοινωνία μεταξύ των συμμαθητών.

3.3. ΒΗΜΑΤΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ...

ΤΑ 5 ΒΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΤΟΥ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ.

ΒΗΜΑ 1: συλλέξτε βασικές πληροφορίες.

- εκτιμήστε τις ικανότητες του μαθητή και τις ανάγκες
- εκτιμήστε το πώς επικοινωνεί ο μαθητής
- εκτιμήστε τις λειτουργίες στις επικοινωνιακές συμπεριφορές του μαθητή
- εκτιμήστε τις απαιτήσεις του περιβάλλοντος.

ΒΗΜΑ 2: επιλέξτε το επικοινωνιακό σύστημα που θα χρησιμοποιήσετε.

- ταιριάξτε την επικοινωνία του μαθητή. Ταιριάξτε τους τύπους και τις λειτουργίες που χρησιμοποιούνται από το μαθητή, για τις ικανότητές του και τις ανάγκες του.
- Ταιριάξτε την επικοινωνία αυτού που παρέχει την υπηρεσία. Ταιριάξτε τις λειτουργίες που χρησιμοποιούνται από το δότη υπηρεσίας στις ικανότητες και τις ανάγκες του μαθητή.
- Λάβετε υπόψη σας και άλλους παράγοντες, όπως:
  1. χρησιμοποιήστε την ομαδική λήψη αποφάσεων
  2. συμπεριλάβετε την οικογένεια σαν ένα μέλος της ομάδας
  3. επικεντρωθείτε σε κατάλληλες ικανότητες της ηλικίας
  4. δώστε έμφαση σε λειτουργικά καθήκοντα και υλικά
  5. χρησιμοποιήστε φυσικά περιβάλλοντα για την εκπαίδευση.

ΒΗΜΑ 3: σχεδιάστε το επικοινωνιακό πρόγραμμα.

ΒΗΜΑ 4: αρχίστε να χρησιμοποιείτε το πρόγραμμα.

ΒΗΜΑ 5: ξανά εκτιμήστε το πρόγραμμα.

3.4. ΕΚΤΙΜΗΣΗ – ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ...

Η εκτίμηση πρέπει να βρίσκεται πάντα στο κέντρο της εκπαίδευσης κάθε παιδιού. Χωρίς κατανοητές πληροφορίες για τις ικανότητες και τις ανάγκες ενός μαθητή, πώς μπορεί ο σχεδιασμός ενός αναλυτικού προγράμματος να ωφελήσει στο μέγιστο;

Η εκτίμηση θα πρέπει να είναι συνεχόμενη και δυναμική.

Σκοπός της εκτίμησης είναι η εύρεση μεθόδων που να αυξάνουν τις ευκαιρίες και όχι να θεραπεύουν ελλείψεις.

Οι πληροφορίες για το μαθητή συλλέγονται με παρατήρηση, συνεντεύξεις και ερωτηματολόγια.

A.] Η παρατήρηση της συμπεριφοράς είναι η πιο χρήσιμη μέθοδος εκτίμησης. Μπορεί να είναι μια παραγωγική μέθοδος εκτίμησης αν μερικά κριτήρια έχουν εγκατασταθεί ώστε να καθοδηγήσουν τις παρατηρήσεις (Curtis & Donlon, 1985).

Ο εκτιμητής θα πρέπει να είναι ικανός να ξεχωρίσει σχετικές συμπεριφορές και ικανότητες και να αναγνωρίσει τις ποικιλίες τους μεταξύ εκατοντάδων επεισοδίων, συνεπειών και γεγονότων τα οποία συμβαίνουν σε μια παρατηρητική περίοδο. Γι αυτό οι παρατηρήσεις συμπεριφοράς τυφλοκωφών μαθητών, πρέπει να ακολουθούν τις παρακάτω οδηγίες:

1. οι σκοποί των παρατηρήσεων είναι προοδευτικά καλά διαχωρισμένοι ώστε οι παρατηρήσεις να είναι σχετικές με συγκεκριμένες ερωτήσεις και θέματα.
2. οι παρατηρήσεις των μαθητών διεξάγονται και αναλύονται σε πολλά φυσικά περιεχόμενα και καταστάσεις.
3. οι παρατηρήσεις γίνονται σε περισσότερες από μία περιστάσεις.
4. οι παρατηρήσεις επικεντρώνονται σε δεκτική και εκφραστική επικοινωνία, όταν ο μαθητής έχει φυσιολογικές ευκαιρίες να αλληλεπιδράσει κοινωνικά.
5. οι παρατηρήσεις γίνονται στο σύνολο των ρουτινών συμπεριφοράς, περισσότερο από ότι σε απομονωμένες επικοινωνιακές διαδικασίες ή σε συνθετικά ικανοτήτων. Και
6. οι παρατηρήσεις γίνονται για να αναγνωρίσουν παράγοντες στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον το οποίο μπορεί να επηρεάσει τις επικοινωνιακές συμπεριφορές.

B.] η συνέντευξη δίνει μια ιστορική άποψη για το μαθητή και μπορεί να γίνει από τα μέλη της οικογένειας, τους εκπαιδευτές, το προσωπικό που δίνει φροντίδα, τους θεραπευτές, ... σημαντικές είναι οι πληροφορίες που συλλέγονται για τον τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρεται ο μαθητής σε διαφορετικά κοινωνικά πλαίσια.

Γ.] καταθέτουμε ενδεικτικά δύο **ερωτηματολόγια** που αποτελούν χρήσιμα εργαλεία καλής εκτίμησης.

1^ο ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ:

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΓΙΑ ΣΥΛΛΟΓΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ.
ΑΠΟ ΤΟ HELEN KELLER NATIONAL CENTER.

«Πώς μπορούμε να συλλέξουμε χρήσιμες πληροφορίες για άτομα που είναι τυφλοκωφά;»

πότε άρχισε η αναπηρία της ακοής;

- ήταν εκ γενετής
- εμφανίστηκε πριν αρχίσει το παιδί να μιλάει
- μετά αφού μίλησε, και σε τι ηλικία; .....
- είναι άγνωστο το πότε.

το μέγεθος της αναπηρίας της ακοής.

- ελάχιστη (26-45db)
- μεσαία (46-70)
- σοβαρή(71-90)
- πάρα πολύ σοβαρή(91-110)
- μη ικανή να την τεστάρεις - χρησιμοποιεί ακουστικά
- μη ικανή να την τεστάρεις - δεν χρησιμοποιεί ακουστικά
- είναι άγνωστο

η πρόγνωση της αναπηρίας της ακοής.

- σταθερή
- συνεχίζεται σταδιακά
- κάνει διακυμάνσεις
- άγνωστη

πότε άρχισε η αναπηρία της όρασης.

- ήταν εκ γενετής
- εμφανίστηκε αργότερα στη ζωή, σε τι ηλικία;.....
- άγνωστο

το μέγεθος της αναπηρίας της όρασης.

- λίγο 20/70 - 20/200
- νομικά τυφλός 20/200
- λεπτή αντίληψη μόνο
- τελείως τυφλός
- μη ικανή να την τεστάρεις - χρησιμοποιεί βοηθητικά όρασης
- μη ικανή να την τεστάρεις - δεν χρησιμοποιεί βοηθητικά όρασης
- είναι άγνωστο

η πρόγνωση της αναπηρίας της όρασης.

- σταθερή
- συνεχίζεται σταδιακά
- κάνει διακυμάνσεις
- άγνωστη

Αιτιολογία και διαγνωστικές πληροφορίες.

αιτία για αναπηρία στην όραση.....
 αιτία για αναπηρία στην ακοή.....
 σύνδρομο.....

Μέθοδοι Επικοινωνίας.

Παρακαλώ σημειώστε τις αρχικές μεθόδους που το τυφλοκωφό άτομο χρησιμοποιεί για να επικοινωνήσει. Α.] για να εκφράσει επικοινωνία στους άλλους, και Β.] για να λάβει πληροφορίες από τους άλλους. Δίνονται 20 επιλογές και πρέπει να τσεκάρουμε 5 μεθόδους για την εκφραστική επικοινωνία και 5 για τη λαμβάνουσα επικοινωνία:

1. συμπεριφορά
2. η γραφή Braille
3. ηλεκτρονικός υπολογιστής
4. χειρονομίες
5. ακοή
6. οδηγός αλφαβήτας

7. εικόνες, πίνακας
8. δακτυλολογία
9. σύμβολα αντικείμενα
10. διάβασμα
11. αμερικανική νοηματική
12. αγγλική νοηματική
13. διάλογος
14. διαβάζει το διάλογο
15. tadoma
16. τηλεαφή
17. το να πληκτρολογείς
18. ήχοι από συσκευές
19. γράψιμο
20. κάτι άλλο.

Προσθετικές συσκευές.

Παρακαλώ σημειώστε τις προσθετικές συσκευές που το τυφλοκωφό άτομο χρησιμοποιεί:

- βοηθητικά για την ακοή
- γυαλιά
- φακοί επαφής
- προσθετικά ματιών
- ορθοπεδικές προσθέσεις
- εμφύτευμα του κοχλία
- βοηθητικές ακουστικές συσκευές
- άλλες συσκευές και ποιες είναι αυτές .....

Υπηρεσίες.

Το άτομο πρόσφατα λαμβάνει υπηρεσίες ναι; ή όχι;

Αν ναι, ποιο είναι το γραφείο που του δίνει υπηρεσίες;.....

Διεύθυνση.....

Περιοχή.....

Τηλέφωνο.....

Κωδικός.....

2^ο ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ:

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ.....

- Το παιδί από στιγμή σε στιγμή προσπαθεί να εντοπίσει ορατά αντικείμενα;
- ποια αντικείμενα;
- κάτω από ποιες καταστάσεις;
- πού ήταν το αντικείμενο σε σχέση με το παιδί;
- πόσο συχνά συμβαίνει αυτό;
- Ανταποκρίνεται στις ακτίνες του ήλιου με το να ανοιγοκλείνει τα μάτια του, να βάζει τα δάχτυλά του μπροστά στα μάτια του, ή με κάποια άλλη συγκεκριμένη συμπεριφορά;
- προτιμάει κάποιο χρώμα από κάποιο άλλο και ποιο είναι αυτό;
- Τι συμβαίνει όταν ένα αντικείμενο κινείται στη μια πλευρά του παιδιού ή όταν το αντικείμενο απομακρύνεται απ το παιδί καθώς αυτό προσπαθεί να το φτάσει;
- Σε τι απόσταση μπορεί το παιδί να αναγνωρίσει τη μητέρα του ή κάποιο άλλο

- γνωστό πρόσωπο, σε μια άγνωστη κατάσταση, σε ένα άγνωστο περιβάλλον;
- πώς το παιδί εξερευνά ένα αντικείμενο;
- Μπορεί να κάνει διαχωρισμούς των αντικειμένων ανάλογα με το μέγεθος το χρώμα και το σχήμα;
- Το παιδί μετακινεί τα μάτια του και το κεφάλι ακολουθώντας τις κινήσεις μιας ακτίνας φωτός ή ενός αντικειμένου ή ενός ανθρώπου;
- Το παιδί ανοιγοκλείνει τα μάτια του ή τα κλείνει τελείως σε νέες καταστάσεις που τον φοβίζουν;
- Το παιδί κλείνει τα μάτια όταν κάποιος τον ακουμπήσει;
- Το παιδί σου έχει οπτική επαφή με σένα;
- Ενδιαφέρεται για κάποια συγκεκριμένα αντικείμενα και τα κοιτάζει επίμονα με τα μάτια του;
- Αρπάζει γρήγορα τα αντικείμενα και με ασφάλεια;
- Μπορεί να ταιριάξει τα μέρη του σώματός του με τα μέρη του σώματος του εκπαιδευτή, με τα μέρη του σώματος μιας κούκλας, και με τα συμβολικά μέρη μιας φωτογραφίας;

3.5. Ο ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ Ο ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΣΤΟΧΩΝ...

Ο σκοπός του αναλυτικού προγράμματος επικοινωνίας, είναι η βελτίωση των ικανοτήτων των τυφλοκωφών μαθητών να επικοινωνούν σε καθημερινές καταστάσεις με το να :

1. αυξήσει τις ευκαιρίες που έχει ένα παιδί για να επικοινωνεί.
2. αυξήσει τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους ένα παιδί επικοινωνεί.
3. αυξήσει τους διαφορετικούς λόγους για τους οποίους ένα παιδί επικοινωνεί.
4. αυξήσει τον αριθμό δραστηριοτήτων, αντικειμένων και προσώπων με τα οποία ένα παιδί επικοινωνεί.

Οι στόχοι :

1. προσδιορίζονται στα πλαίσια του σκοπού.
2. περιγράφουν με ακρίβεια τα επιδιωκόμενα.
3. είναι σαφείς.
4. είναι λογικοί.
5. είναι εξατομικευμένοι.
6. βασίζονται σε υπάρχουσες δεξιότητες.

Ο προσδιορισμός των στόχων γίνεται με την ακόλουθη διαδικασία :

1. επιλογή ενός γενικού στόχου με βάση όσα έχουν συμφωνηθεί από την εκπαιδευτική ομάδα και τους γονείς.
2. επιλογή δραστηριότητας που εμπεριέχει τις δεξιότητες εκείνες οι οποίες είναι απαραίτητες στο μαθητή για την επίτευξη του στόχου.
3. εντοπισμός των δραστηριοτήτων που ήδη έχει κατακτήσει ο μαθητής και οι οποίες θα χρησιμοποιηθούν ως βάση για το σχεδιασμό της νέας δραστηριότητας. Στη νέα δραστηριότητα προστίθεται μόνο μια παράμετρος - τη φορά, έτσι ώστε ο μαθητής να μπορεί εύκολα να αποκτήσει τη νέα δεξιότητα – στόχο.
4. ορισμός ενός χρήσιμου στόχου στην καθημερινή ζωή.
5. σχεδιασμός της διδασκαλίας της δραστηριότητας.

3.6. ΒΑΣΙΚΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ...

1. ΝΑ ΑΠΑΙΤΕΙ

- Αντικείμενα
- Αγαπημένα παιχνίδια
- Δραστηριότητες
- Περισσότερο...
- Βοήθεια για την ολοκλήρωση μιας δραστηριότητας
- Επιλογές

2. ΝΑ ΑΡΝΕΙΤΑΙ

- Αντικείμενα
- Δραστηριότητες
- Συναναστροφή με κάποια συγκεκριμένα άτομα
- Συγκεκριμένα φαγητά

3. ΝΑ ΟΝΟΜΑΖΕΙ

- Αντικείμενα
- Πρόσωπα
- Δραστηριότητες
- Τον εαυτό του
- Το τέλος μιας δραστηριότητας

4. ΝΑ ΛΑΜΒΑΝΕΙ ΚΑΙ ΝΑ ΕΚΦΡΑΖΕΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

- για αντικείμενα
- για πρόσωπα
- για δραστηριότητες
- για κάτι αρεστό
- για κάποιο συγκεκριμένο χώρο
- για κάτι αστείο εκφράζοντάς το με χιούμορ

5. ΝΑ ΕΚΦΡΑΖΕΙ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ

- Προσδοκία
- Φόβο
- Σύγχυση
- Πόνο
- Ευχαρίστηση

6. ΝΑ ΠΑΙΡΝΕΙ ΜΕΡΟΣ ΣΕ ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ

- Να παίρνει μέρος σε συζητήσεις
- Να εκφράζει απορίες
- Να απαντά σε ερωτήσεις
- Να περιμένει τη σειρά του για να πάρει το λόγο.

3.7. ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ...

Η διδασκαλία των λειτουργικών ικανοτήτων περιλαμβάνει:

- παρουσίαση του μοντέλου στο μαθητή και το πώς να διαχειρίζεται μια δραστηριότητα. Για μαθητές με λίγη όραση και ακοή χρησιμοποιήστε πλήρη απτική καθοδήγηση και κινηθείτε με αυτούς χρησιμοποιώντας καθοδήγηση «το χέρι πάνω από το χέρι».

Για μαθητές με κάποια όραση ή με ακοή ή και με τα δύο, χρησιμοποιήστε κοντινή οπτική έκθεση, με αφή σαν ενισχυτική αίσθηση για να κάνετε ξεκάθαρους συγκεκριμένες κινήσεις ή ιδέες.

Καθώς μοντελάρετε εξηγήστε αναλυτικά τι κάνετε και γιατί, χρησιμοποιώντας τον πιο αποτελεσματικό τρόπο επικοινωνίας (λόγο, σινιάλα, ένδειξη μιας εικόνας από τον πίνακα λεξιλογίου του μαθητή, χειρονομίες, ...)

- κάνετε πρακτική μετά από αρχική καθοδήγηση, ενισχύοντας τις νέες δραστηριότητες με το να τις κάνετε ξανά και ξανά με το μαθητή, μέχρις ότου τα σχέδια της δραστηριότητας και η επικοινωνία σχετικά με αυτές γίνουν αυθόρμητες. Για κάποιους μαθητές μόνο μέρη από δραστηριότητες θα γίνουν αυθόρμητα. Αφήστε τους μαθητές να κάνουν αυτά τα μέρη ανεξάρτητα και βοηθήστε τους με τα υπόλοιπα.
- Ενσωματωμένες καταστάσεις και ρουτίνες που απαιτούν τις ικανότητες. Σχεδιάστε την καθοδηγητική μέρα, έτσι ώστε οι πιο ζωτικές λειτουργικές ρουτίνες, φυσιολογικές και με προσδοκία να συμπεριλαμβάνονται. Οι μαθητές είναι πολύ πιθανό να επεξεργαστούν λειτουργικές δραστηριότητες με επιτυχία, αν οι δραστηριότητες είναι ρουτίνας, προβλεπόμενες και γεμάτες νόημα, σε μια καθημερινή βάση.

3.8. ΚΑΘΟΔΗΓΗΤΙΚΕΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΓΙΑ ΑΥΞΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ...

Τα ακόλουθα είναι 4 χαρακτηριστικά τα οποία πρέπει να ληφθούν υπόψη για να επιτύχουμε αποτελεσματικές αλληλεπιδράσεις διδασκαλίας:

1. η επικοινωνία θα πρέπει να συμβαίνει με πολλούς διαφορετικούς ανθρώπους.
2. οι επικοινωνιακές ανταλλαγές θα πρέπει να συμβαίνουν συχνά.
3. όλοι οι επικοινωνιακοί σύντροφοι θα πρέπει να γνωρίζουν ή να διδαχθούν τους τύπους της δεκτικής και εκφραστικής επικοινωνίας του μαθητή.
4. κατά τη διάρκεια των αλληλεπιδράσεων, συστηματικές διαδικασίες θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν για να επεκτείνουν το επικοινωνιακό σύστημα του μαθητή.

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Βασικές λειτουργικές δεξιότητες επικοινωνίας	Στόχος	Υλικά	Ενδεικτικές Δραστηριότητες
1. Να απαιτεί	<p>1.1. Να απαιτεί αγαπημένα παιχνίδια</p> <p>1.2. Να απαιτεί μια δραστηριότητα</p>	<p>1.1.1. Η αγαπημένη της κούκλα</p> <p>1.2.1. Ο μαγνητικός πίνακας και τα πικτογράματά του.</p> <p>1.2.2. Ένα αντικείμενο για να πλύνει, σφουγγάρι, ένα δοχείο με νερό και πετσέτες.</p>	<p>1.1.1.1. Ο εκπαιδευτικός έχει τοποθετήσει την αγαπημένη κούκλα της μαθήτριας σε ένα ράφι στο δωμάτιο εργασίας. Η μαθήτρια βλέπει την κούκλα, αλλά δεν μπορεί να τη φθάσει. Περιμένει από τη μαθήτρια να την απαιτήσει.</p> <p>Η τοποθέτηση της κούκλας μπορεί να έχει γίνει σε ένα ράφι στο δωμάτιο εργασίας που το ύψος του να είναι τέτοιο ώστε η μαθήτρια να μπορεί να τη φθάσει. Στην περίπτωση αυτή ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να τη βοηθήσει να τη φθάσει μόνη της.</p> <p>1.2.1.1. Ο εκπαιδευτικός βάζει τα πικτογράμματα μπροστά στο μαθητή. Του δίνει την ευκαιρία να τα εξερευνήσει και να τα ονομάσει. Περιμένει από το μαθητή να απαιτήσει να τα κολλήσει επάνω στον πίνακα. Θα βοηθήσει το παιδί να ταιριάζει χρώματα, αντικείμενα και υφές επάνω στον πίνακα. Ο πίνακας αποτελείται από τα αντίστοιχα πικτογράμματα ζωγραφισμένα με έντονους χρωματισμούς.</p> <p>1.2.2.1. Το πλύσιμο ενός αντικειμένου, για παράδειγμα ενός κούκλου, είναι από τις αγαπημένες δραστηριότητες του παιδιού. Το παιδί φαίνεται να ευχαριστείται παίζοντας με το νερό και γι αυτό απαιτεί συχνά αυτή τη δραστηριότητα. Επιπλέον είναι μια δραστηριότητα που δίνει τη δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να χρησιμοποιεί την ίδια γλώσσα ξανά και ξανά, ταιριάζοντας αυτό που λέει με αυτό που κάνει το παιδί.</p> <p>Μαζί με το παιδί βουτούν το σφουγγάρι μέσα στο δοχείο με το νερό. Μόλις ο μαθητής νιώσει το νερό εμπλέκεται στη δραστηριότητα, κρατάει το βρεγμένο σφουγγάρι στο ύψος των ματιών του και απαιτεί τον κούκλο του για να τον πλύνει. Ο εκπαιδευτικός δίνει τον κούκλο και με το άλλο χέρι μαζί με το μαθητή σφίγγουν το σφουγγάρι για να νιώσει την απώλεια του νερού. Την ώρα του πλυσίματος ο εκπαιδευτικός λέει:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Πλύνε τον κούκλο • Πλύνε την πλάτη του • Τρίξε το χέρι του • Τρίξε το πόδι του • Τελειώσαμε <p>Το ίδιο θα συμβεί την ώρα που το παιδί σκουπίζει τον κούκλο με μια πετσέτα:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Σκούπισε τον κούκλο

	<p>1.3. Να απαιτεί για περισσότερο.</p>	<p>1.2.3. Το αυτοκίνητο, παιχνίδι αυτοκίνητο, σφουγγάρι, ένα δοχείο με νερό και πετσέτες.</p> <p>1.2.4. Πλαστικά πιάτα, πλαστικά ποτηράκια, σφουγγάρι, ένα δοχείο με νερό και πετσέτες.</p> <p>1.3.1. Η κούνια στην παιδική χαρά του σχολείου.</p> <p>1.3.2. Το τραμπολίνο.</p> <p>1.4.1. Το παλτό.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Σκούπισε την πλάτη του • Σκούπισε το χέρι του • Σκούπισε το πόδι του • Τελειώσαμε. <p>1.2.3.1. Εάν ο καιρός το επιτρέπει μπορεί να πάρει μέρος στο πλύσιμο του αυτοκινήτου. Στόχος του παιχνιδιού είναι να βοηθήσει το μαθητή να απολαύσει τις δραστηριότητες που κάνει με το νερό και πρακτικά να μαθαίνει κάποιες λέξεις, και όχι να καθαρίσει το αυτοκίνητο. Η δραστηριότητα αυτή όταν ο καιρός δεν το επιτρέπει μπορεί να πραγματοποιηθεί με ένα παιχνίδι αυτοκίνητο αρκεί ο εκπαιδευτικός να χρησιμοποιήσει ξανά τις ίδιες εκφράσεις.</p> <p>1.2.4.1.. Παρόμοιες δραστηριότητες στο χώρο της κουζίνας μπορεί να είναι «πλύνε και σκούπισε» τα πλαστικά πιάτα, τα πλαστικά ποτηράκια,...</p> <p>1.3.1.1. Ο εκπαιδευτικός τοποθετεί το μαθητή επάνω στην κούνια. Με τη μέθοδο «το χέρι κάτω από το χέρι», οδηγεί τα χέρια του να αισθανθούν τις αλυσίδες. Περιμένει να αντιδράσει ο μαθητής. Όταν απαιτήσει κίνηση μέσω λέξεων, χειρονομιών, εκφράσεων προσώπου, ... ο εκπαιδευτικός του δίνει την απαραίτητη ώθηση. Παρατηρούμε να το απολαμβάνει. Η κούνια αναπτύσσει τους μυς, τα χέρια και το επάνω μέρος του σώματος. Ενθαρρύνει την ικανότητα να αρπάζει τις αλυσίδες με τα χέρια, την επαγρύπνηση του σώματος. Ο μαθητής καταλαβαίνει την κίνηση του σώματός του και τη σχέση του με το χώρο. Όταν η κούνια σταματήσει ο μαθητής απαιτεί για περισσότερο. Η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται αρκετές φορές.</p> <p>1.3.2.1. Παρόμοια δραστηριότητα είναι αυτή με το τραμπολίνο στο γυμναστήριο του σχολείου. Ο εκπαιδευτικός αν είναι αναγκαίο ανεβαίνει στο τραμπολίνο και κινείται μαζί με το μαθητή. Το τραμπολίνο είναι μια δραστηριότητα εκτόνωσης και βοηθάει το μαθητή να μάθει να χτυπάει κάτι με τα πόδια του. Χτίζει και δυναμώνει τους μυς και το σπουδαιότερο ενθαρρύνει ένα παιδί που δεν περπατάει αρκετά, να χρησιμοποιήσει τα πόδια του για να αντέξει το βάρος του. Όταν ο ρυθμός πέσει απαιτεί για περισσότερο. Η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται αρκετές φορές.</p> <p>1.4.1.1. Ο καιρός είναι χειμωνιάτικος, κάνει αρκετό κρύο και η μαθήτρια (με ένδειξη φωτογραφίας μέσα από το βιβλίο του μαθητή), απαιτεί από τον καθηγητή μια βόλτα στον κήπο του σχολείου. Απαιτεί με χειρονομία το παλτό της γιατί κρυώνει. Ο καθηγητής οδηγεί τη μαθήτρια στο μέρος που είναι το παλτό της. Περιμένει να το εξερευνήσει και όταν το παίρνει και</p>
	<p>1.4. Να απαιτεί ένα αντικείμενο - ρούχο.</p>		

	<p>1.5. Να απαιτεί βοήθεια για την ολοκλήρωση μιας εργασίας.</p>	<p>1.5.1. Τρόφιμα, πλαστικά πιάτα, πλαστικό μαχαίρι.</p>	<p>το τραβά προς το μέρος της λέει:</p> <ul style="list-style-type: none"> • «Ναι! Αυτό είναι το παλτό σου» • «Αυτό είναι το ζεστό παλτό σου» • «Αυτό είναι το κόκκινο παλτό σου» • «Ας το φορέσουμε» • «Ας το κουμπώσουμε και ας βγούμε έξω βόλτα στον κήπο» <p>Ο εκπαιδευτικός ονομάζει οτιδήποτε γίνεται ακόμα και εάν η μαθήτρια δεν έχει προφορικό λόγο. Είναι σημαντικό γι αυτή να γνωρίζει ότι αυτό που γίνεται ονομάζεται.</p> <p>1.5.1.1. Ο εκπαιδευτικός κάνει σινιάλο στο μαθητή ότι ήρθε η ώρα του φαγητού. Ο μαθητής επιλέγει μόνος τι φαγητό θέλει να φάει. Εάν μπορεί να περπατήσει προχωρεί στα ντουλάπια της κουζίνας και επιλέγει το ψωμί και τη μαρμελάδα. Ο εκπαιδευτικός τον ενθαρρύνει να χρησιμοποιήσει την όσφρηση και τη γεύση. Τον βοηθάει να ανοίξει τη μαρμελάδα, να αισθανθεί το ψωμί, και βάζει τη μαρμελάδα επάνω στο ψωμί. Συνεχίζει τη δραστηριότητα με το να μαθαίνει στο παιδί να αλείφει το ψωμί με τη μαρμελάδα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται τουλάχιστον 4 φορές. Σε κάθε επανάληψη μειώνεται σταδιακά η βοήθεια του εκπαιδευτικού.</p> <p>Το παιδί μπορεί να συμμετέχει σε οποιαδήποτε διαδικασία φαγητού. Αφήστε το να αισθανθεί, να μιλήσει, να ακούσει, να γευτεί τη μεγάλη ποικιλία τροφών που προετοιμάζεται μαζί.</p>
	<p>1.6. Να απαιτεί επιλογές.</p>	<p>1.6.1. Φαγητό.</p> <p>1.6.2. Παιχνίδια, ηχητικό μηχανήμα επιλογής.</p>	<p>1.6.1.1. Την ώρα του φαγητού ο εκπαιδευτικός προσφέρει στο μαθητή δύο διαφορετικά πιάτα και περιμένει να δει την επιλογή του.</p> <p>1.6.2.1. Ο εκπαιδευτικός προσφέρει στο μαθητή το μηχανήμα επιλογής. Είναι ένα μηχανήμα με τρεις διακόπτες όσες και οι επιλογές που μπορεί να κάνει. Κάθε διακόπτης είναι σκεπασμένος με μια φωτογραφία ενός παιχνιδιού. Ο μαθητής στέκεται μπροστά στο μηχανήμα, το παρατηρεί για όσο χρόνο χρειαστεί και πιέζει τη φωτογραφία του παιχνιδιού που επιλέγει. Ακούγεται το όνομα του παιχνιδιού. Ο εκπαιδευτικός προσποιείται ότι δεν το άκουσε και ζητάει άλλη μια επανάληψη για να βεβαιωθεί για την επιλογή του μαθητή.</p> <p>Όταν ο μαθητής δυσκολεύεται να κάνει επιλογές θα πρέπει κάποιος να το διδάξει. Ευκαιρίες για επιλογές θα πρέπει να δίνονται κατά τη διάρκεια όλης της ημέρας. Η έλλειψη επιλογών μειώνει τη δύναμη του παιδιού να έχει έλεγχο στη ζωή του. Αντίθετα προσφέροντας επιλογές και παίρνοντας αποφάσεις είναι μια σημαντική μέθοδος για να ελαττώσεις την ύπαρξη ανάρμοστων συμπεριφορών.</p>

<p>2. Να αρνείται</p>	<p>2.1. Να αρνείται συναναστροφή με κάποια άτομα.</p> <p>2.2. Να αρνείται αντικείμενα.</p> <p>2.3. Να αρνείται συγκεκριμένα φαγητά.</p> <p>2.4. Να αρνείται δραστηριότητα</p>	<p>2.1.1. Φωτογραφίες προσώπων.</p> <p>2.2.1. Η πετσέτα την ώρα του φαγητού.</p> <p>2.3.1. Δύο ειδών φαγητά.</p> <p>2.4.1. Οι δραστηριότητες στον πίνακα ημερολογίου.</p>	<p>2.1.1.1. Έχει παρατηρηθεί η άρνηση του μαθητή να συναναστραφεί με κάποια συγκεκριμένα άτομα στο χώρο του σχολείου. Η άρνηση αυτή δεν είναι τυχαίο συμβάν αλλά παραμένει μόνιμη. Ο μαθητής παρατηρείται να αποστρέφεται τα άτομα βλέποντας τα σε φωτογραφίες στα βιβλία των συμμαθητών του. Ο εκπαιδευτικός δε θα πρέπει να επιμένει σε οποιαδήποτε αλλαγή της διάθεσης του μαθητή. Δεν υπάρχει λόγος. Το παιδί πρέπει να νιώθει και να είναι ελεύθερο να συναναστραφεί με όποια άτομα εκείνο θελήσει.</p> <p>2.2.1.1. Ο εκπαιδευτικός κάνει με σινιάλο στο μαθητή ότι ήρθε η ώρα του φαγητού. Αφού ο μαθητής επιλέγει αυτός τι θα φάει, ο εκπαιδευτικός δένει στο λαιμό του μια πετσέτα για να μην λερωθεί. Ο μαθητής ενοχλείται από την αίσθηση της πετσέτας και προσπαθεί να την πετάξει μακριά. Τραβώντας την με δύναμη το μόνο που καταφέρνει είναι να την δέσει ακόμα πιο σφιχτά. Στο τέλος εκνευρίζεται. Ο εκπαιδευτικός τον χαϊδεύει απαλά στην πλάτη για να τον ηρεμήσει και μαζί με τα χέρια του μαθητή λύνουν την πετσέτα. Αφήνει με σκοπό την πετσέτα στα χέρια του μαθητή ο οποίος στο τέλος την πετάει μακριά.</p> <p>Στη δραστηριότητα αυτή ο μαθητής δεν πρέπει να πιεστεί για να φορέσει υποχρεωτικά την ίδια πετσέτα. Χρειάζεται να γίνουν αρκετές αλλαγές για να τη δεχθεί. Μερικές ιδέες είναι :</p> <ul style="list-style-type: none"> • η αλλαγή του υφάσματος • η αλλαγή του χρώματος • η αλλαγή των σημείων στήριξης <p>2.3.1.1. Ο εκπαιδευτικός κάνει με σινιάλο στο μαθητή ότι ήρθε η ώρα του φαγητού. Αυτή τη φορά προσφέρει μπροστά στο μαθητή δύο πιάτα φαγητό που γνωρίζει ότι δεν είναι προτιμητέα. Ο μαθητής απομακρύνει και τα δύο πιάτα και επιμένει κάνοντας χειρονομίες να επιλέξει αυτός το φαγητό του έτσι όπως συνηθίζει. Ο εκπαιδευτικός επιστρέφει τα ίδια πιάτα κοντά του και παρατηρεί ότι τα απομακρύνει με μεγαλύτερη δύναμη δείχνοντας έτσι την επιμονή του. Τρίτη επανάληψη δεν επιτρέπεται να γίνει.</p> <p>2.4.1.1. Ο μαθητής έχει εξοικειωθεί με τη χρήση του ημερολογίου. Μαζί βαδίζουν προς τον πίνακα, αφήνουν στο κουτάκι το σύμβολο της δραστηριότητας που μόλις έχει ολοκληρωθεί, και με τη μέθοδο «το χέρι κάτω από το χέρι» ο εκπαιδευτικός «οδηγεί» το μαθητή να πάρει το σύμβολο της μεθεπόμενης δραστηριότητας. Ο μαθητής το αγγίζει, δείχνει ένα προβληματισμό. Ο εκπαιδευτικός περιμένει ουσιαστική αντίδραση. Αν ο μαθητής δε βρει το λάθος θα πρέπει στη συνέχεια να του δοθεί η σωστή δραστηριότητα. Αν το βρει απαραίτητη είναι η ανταμοιβή του. Η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται ενώ σταδιακά μειώνεται η βοήθεια του εκπαιδευτικού.</p>
-----------------------	---	---	--

			<p>Ο εκπαιδευτικός δε θα πρέπει ποτέ να έχει αρνητική συμπεριφορά στην αποτυχία του παιδιού. Μια λανθασμένη ανταπόκριση είναι συχνά ανεπιθύμητη. Η αποτυχία μας δείχνει την ανάγκη για :</p> <ul style="list-style-type: none"> • περισσότερο χρόνο • περισσότερη βοήθεια • περισσότερη εμπειρία
3. Να ονομάζει.	3.1. Να ονομάζει αντικείμενα.	3.1.1. Προσωπικά πράγματα του παιδιού με έντονα χρώματα και υφές που του αρέσουν.	<p>3.1.1.1. Ο εκπαιδευτικός επιλέγει να εργαστεί με δύο έντονα χρώματα που αρέσουν στη μαθήτριά του. Το κίτρινο και το μπλε. Τοποθετεί επάνω στο τραπέζι εργασίας την κούπα, το πιάτο και την οδοντόβουρτσα της μαθήτριας έντονου κίτρινου χρώματος και την κούπα, το πιάτο και την οδοντόκρεμά του μπλε χρώματος. Η μαθήτριά τραβάει προς το μέρος της ένα ένα τα προσωπικά της αντικείμενα. Ταυτόχρονα το ίδιο κάνει και ο εκπαιδευτικός ονομάζοντας τα. Η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται πολλές φορές με στόχο η μαθήτριά να ονομάζει τα προσωπικά της αντικείμενα με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού. Σταδιακά η βοήθεια μειώνεται.</p> <p>Το ειδικό χρώμα ή εάν χρησιμοποιηθεί η υφή θα βοηθήσει το παιδί να καταλάβει ότι αυτό το ειδικό του ανήκει ή το ειδικό αντιπροσωπεύει κάτι το συγκεκριμένο. Επιλέγουμε έντονα χρώματα και φωτεινά αντικείμενα για να τραβούν την προσοχή του παιδιού.</p>
		3.1.2. πέντε κόκκινα πλαστικά κουτάλια, μία κούπα, ένα ρολόι, ένα μεγάλο πλαστικό κλειδί και ένα πλαστικό σουρωτήρι.	<p>3.1.2.1. Ο εκπαιδευτικός παίρνει τα 9 αντικείμενα και τα τοποθετεί όλα μπροστά στο μαθητή. Στόχος της δραστηριότητας είναι να ξεχωρίσει τα κουτάλια και κάθε φορά που τα επιλέγει να τα ονομάζει : «ένα κόκκινο κουτάλι».</p> <p>Ο εκπαιδευτικός ανακατεύει τα αντικείμενα και ζητάει από το μαθητή να βρει τα κουτάλια, να τα ονομάσει ένα ένα και να τα τοποθετήσει μέσα σε ένα κουτί. Βεβαιώνεται ότι κάνει τις σωστές επιλογές. Κάθε φορά που ο μαθητής βάζει ένα κουτάλι μέσα στο κουτί ο εκπαιδευτικός ονομάζει και σινιάλει ταυτόχρονα: «ένα κόκκινο κουτάλι». Περιμένει να επαναλάβει ο μαθητής το σινιάλο. Εάν έχουν ξεχαστεί κάποια, βοηθάει λέγοντας: « υπάρχουν δύο κόκκινα κουτάλια στα αριστερά σου».</p>
	3.2. Να ονομάζει δραστηριότητες.	3.2.1. οι δραστηριότητες στο φορητό πίνακα επικοινωνίας.	<p>3.2.1.1. Ο μαθητής έχει εξοικειωθεί με τη χρήση του φορητού πίνακα επικοινωνίας. Ο πίνακας αυτός είναι ένα ύφασμα διπλωμένο στο μέγεθος ενός βιβλίου και περιλαμβάνει φωτογραφίες, ζωγραφίες και μικρά πικτογράμματα που συμβολίζουν κάποιες δραστηριότητες. Ο μαθητής με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού παρατηρεί μία μία τις δραστηριότητες και τις ονομάζουν. Η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται πολλές φορές με στόχο ο μαθητής να ονομάσει τις δραστηριότητες. Σταδιακά η βοήθεια μειώνεται.</p>
	3.3. Να ονο-	3.3.1. Το άλ-	3.3.1.1. Είναι μια από τις πιο ευχάριστες δραστηριό-

	<p>μάζει πρόσωπα.</p>	<p>μπούμε με τις φωτογραφίες των αγαπημένων του προσώπων.</p>	<p>τητες για το μαθητή, ειδικά για όσους μαθητές μένουν εσωτερικοί στα σχολεία και επισκέπτονται τις οικογένειές τους κάθε Σαββατοκύριακο. Ο εκπαιδευτικός κάνει με σινιάλο στο μαθητή να φέρει το άλμπουμ με τις φωτογραφίες. Ο μαθητής ανοίγει το άλμπουμ και ονομάζει ένα ένα τα αγαπημένα του πρόσωπα. Το άλμπουμ μπορεί να περιέχει και φωτογραφίες εκπαιδευτών ή φίλων του από την κοινότητα. Είναι ελεύθερος να επιλέξει και να ονομάσει όποιο πρόσωπο θέλει.</p> <p>Η ελευθερία είναι μια λέξη κλειδί. Πρέπει να του αφήνουμε πρωτοβουλίες. Μόνο όταν του δοθούν ευκαιρίες και μόνο όταν προσπαθήσει μόνος του θα μάθει πραγματικά και θα αποκτήσει αυτονομία των ικανοτήτων του.</p>
<p>3.4. Να ονομάσει τον εαυτό του.</p>		<p>3.4.1. Μια φωτογραφία του μαθητή.</p>	<p>3.4.1.1. Βλέπουν μαζί μια φωτογραφία του μαθητή με το γυμναστή του, στο γυμναστήριο του σχολείου. Ο εκπαιδευτικός προτρέπει το μαθητή να δείξει τον εαυτό του και να σινιάλει το όνομά του. Αν η διαδικασία αυτή είναι εύκολη, πηγαίνει στο επόμενο στάδιο που είναι να περιγράψει χαρακτηριστικά του εαυτού του.</p>
		<p>3.4.2. Ένα μεγάλο χαρτί, ένα σκούρο μαρκαδόρο, άμμο και κόλλα.</p>	<p>3.4.2.1. Ο εκπαιδευτικός κάθεται μαζί με το παιδί στο τραπέζι εργασιών έχοντας μπροστά τους ένα μεγάλο χαρτί. Βοηθάει το παιδί να ακουμπήσει την παλάμη του πάνω στο χαρτί, λέγοντας «αυτό είναι το χέρι σου». Ενημερώνει σινιάλοντας το μαθητή τι θα κάνει και ζωγραφίζει προσεχτικά χωρίς να τον ενοχλεί με ένα σκούρο μαρκαδόρο την παλάμη του έτσι ώστε να αποτυπωθεί στο χαρτί. Δείχνει στο παιδί το σχέδιο, ονομάζοντας ξανά «αυτό είναι το χέρι σου» και αφήνει χρόνο για παρατήρηση. Η δραστηριότητα του να δείχνει και να ονομάζει επαναλαμβάνεται αρκετές φορές και ο μαθητής ονομάζει και αυτός με τη σειρά του. Στο τέλος μπορεί να χρωματίσει εάν θέλει το σχέδιο.</p> <p>3.4.2.2. Παρόμοια δραστηριότητα μπορεί να γίνει με τις πατούσες των ποδιών του μαθητή, και έχοντας τοποθετήσει το χαρτί στο πάτωμα.</p> <p>Στις παραπάνω δύο δραστηριότητες εάν ο μαθητής δεν έχει υπολείμματα όρασης ο εκπαιδευτικός φτιάχνει την εξωτερική γραμμή του σχεδίου με κόλλα και άμμο. Στην περίπτωση αυτή αντί να δείχνει το σχέδιο πρέπει να αφήσει αρκετό χρόνο στο μαθητή να το αισθανθεί και ονομάζοντας το να τοποθετεί το χέρι ξανά και ξανά μέσα στο σχέδιο.</p>
<p>3.5. Να δηλώνει το τέλος μιας</p>		<p>3.5.1. Μικρό κουτί δραστηριότητας</p>	<p>3.5.1.1. Ο καθηγητής μαζί με το μαθητή κάθονται στο πάτωμα έχοντας δίπλα τους το κουτί μιας αγαπημένης δραστηριότητας με το περιεχόμενό της.</p>

	δραστηριότη- τας.	με το περιε- χόμενό της.	<p>Ανοίγει το κουτί και εκτελείται η δραστηριότητα. Η δραστηριότητα τελειώνει όταν και το τελευταίο στοιχείο της έχει επιστραφεί μέσα στο κουτί. Τότε ο εκπαιδευτικός λέει «τέλος». Ανάλογα με τα υπολείμματα όρασης ή ακοής χρησιμοποιεί νοηματική, εικόνες, απτά σύμβολα όπου είναι απαραίτητο και περιμένει. Περιμένει να ακούσει το «τελείωσα» του μαθητή. Η διαδικασία αυτή επαναλαμβάνεται αρκετές φορές.</p> <p>Έχει παρατηρηθεί σε δραστηριότητες που γρήγορα τις βαριέται, ο μαθητής να χρησιμοποιεί πολύ πιο εύκολα τη φράση «τελείωσα».</p>
4. Να λαμβάνει και να εκφράζει πληροφορίες.	<p>4.1. Να λαμβάνει πληροφορίες για αντικείμενα και πρόσωπα.</p> <p>4.2. Να λαμβάνει πληροφορίες για δραστηριότητα</p> <p>4.3. Να εκφράζει πληροφορίες για</p>	<p>4.1.1. Φαγητό και δύο συμμαθητές του.</p> <p>4.2.1. Μια ηλεκτρική σκούπα.</p> <p>4.3.1. Μπλε και κίτρινα τετραγωνάκια</p>	<p>4.1.1.1. Ο εκπαιδευτικός κάνει σινιάλο στο μαθητή ότι ήρθε η ώρα του φαγητού και σήμερα θα φάνε μαζί με τον Κώστα και τη Νίκη στην ίδια τραπέζια. Ο εκπαιδευτικός παίρνει το χέρι του μαθητή, αφού προηγουμένως έχει επιλέξει το φαγητό που θέλει να φάει, και μαζί σερβίρουν στο πιάτο του. Έχει την πληροφορία ότι τον σερβίρεις. Ο Κώστας επιλέγει και αυτός το ίδιο φαγητό ενώ η Νίκη ήδη έχει σερβιριστεί από την καθηγήτριά της. Γίνεται επανάληψη της ίδιας κίνησης σερβίροντας και τον Κώστα.</p> <p>Δευτερεύοντες στόχοι της δραστηριότητας αυτής είναι ο μαθητής να απολαύσει και να ευχαριστηθεί την ώρα του φαγητού με τους συμμαθητές του και λαμβάνοντας πληροφορίες να εκτεθεί σε σχετικό λεξιλόγιο.</p> <p>4.2.1.1. Ο εκπαιδευτικός έχει τη μαθήτριά κοντά του ενώ κρατά τη σκούπα. Έτσι η μαθήτριά εξοικειώνεται με αυτή. Ανοίγει το διακόπτη και την αφήνει μόνη της να αισθανθεί τον ήχο. Εάν δει ότι ανταποκρίνεται ευχάριστα, τυλίγει στο σώμα της το λάστιχο της σκούπας έτσι ώστε να νιώσει τις ταλαντώσεις και τον ήχο. Τη βοηθάει να εντοπίσει την πηγή του ήχου. Ακουμπούν και οι δύο τη σκούπα ενώ καθαρίζουν και ονομάζει «αυτό κάνει θόρυβο». Κλείνει τη σκούπα και ονομάζει «κλείνω και δεν έχει θόρυβο». Για να επαναλάβει τη δραστηριότητα σινιάλουν για παραπάνω – περισσότερο. Ανοίγουν μαζί το διακόπτη και αφήνει ξανά τη μαθήτριά να αισθανθεί τις δονήσεις του ήχου. Η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται αρκετές φορές μέχρι να δείξει αρκετό ενδιαφέρον και να σινιάλει μόνη της το «περισσότερο». Ο εκπαιδευτικός την αφήνει να τον βοηθήσει για λίγο στο καθάρισμα.</p> <p>Παρόμοιες δραστηριότητες μπορούν να γίνουν και με άλλες ηλεκτρικές συσκευές της κουζίνας που βγάζουν θόρυβο. Προσοχή! Ποτέ μην αφήνετε το παιδί μόνο του με μια ηλεκτρική συσκευή.</p> <p>4.3.1.1. Τα μπλε και τα κίτρινα τετραγωνάκια και τα δύο κουτιά βρίσκονται μπροστά στο μαθητή. Ο εκπαιδευτικός δίνει ένα μπλε τετραγωνάκι και το ονο-</p>

	<p>κάτι που του αρέσει να κάνει.</p>	<p>α, και δύο κουτιά παπουτσιών καλυμμένα το ένα με μπλε χαρτί και το άλλο με κίτρινο.</p>	<p>μάζει «μπλε τετραγωνάκι». Ζητάει από το μαθητή να του δείξει το μπλε κουτί και να ρίξει μέσα σε αυτό το μπλε τετραγωνάκι. Στη συνέχεια ρωτάει το μαθητή : «πού είναι το τετραγωνάκι;» Αν δεν ανταποκριθεί τον καθοδηγεί με τη μέθοδο το χέρι κάτω από το χέρι ώστε να ανακαλύψει το τετραγωνάκι και να ονομάσει «μέσα στο κουτί». Η ίδια διαδικασία γίνεται και με το κίτρινο τετραγωνάκι.</p> <p>Η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται πολλές φορές με κύριο στόχο ο μαθητής να μας δώσει την πληροφορία πού είναι το τετραγωνάκι. Για μαθητές που παρουσιάζουν άνεση σε αυτή τη δραστηριότητα μπορεί να εκφράσουν την πληροφορία «το ίδιο». «Το κίτρινο τετραγωνάκι» βρίσκεται μέσα στο «κίτρινο κουτί».</p> <p>Εάν το παιδί δεν έχει καθόλου υπολείμματα όρασης χρησιμοποιήστε υφές και ακολουθήστε ακριβώς την ίδια διαδικασία, ταιριάζοντας την υφή του τετραγώνου στην υφή του κάθε κουτιού.</p> <p>Εάν το παιδί ξεκινώντας τη δραστηριότητα πηγαίνει το τετραγωνάκι σε λάθος κουτί, ο εκπαιδευτικός πρέπει να του προσφέρει καθοδήγηση. Να βοηθήσει το παιδί να μην κάνει λάθος κίνηση. «Αυτό είναι το κίτρινο κουτί», «εσύ κρατάς το μπλε τετραγωνάκι».</p>
	<p>4.4. Να εκφράζει πληροφορίες για πρόσωπα.</p>	<p>4.4.1. φωτογραφίες του αδερφού του και αγνώστων.</p>	<p>4.4.1.1. Ο εκπαιδευτικός βγάζει μια φωτογραφία του αδερφού από το προσωπικό άλμπουμ του μαθητή και την παρουσιάζει μαζί με μια άλλη φωτογραφία αγνώστου προσώπου. Στη συνέχεια και αφού αφήσει λίγο χρόνο για παρατήρηση ρωτάει: «πού είναι ο αδερφός σου;» Στην περίπτωση που ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται ακολουθεί καθοδήγηση και η διαδικασία επαναλαμβάνεται. Στόχος της δραστηριότητας είναι ο μαθητής όχι μόνο να ξεχωρίσει τη φωτογραφία του αδερφού του, αλλά και να εκφράσει κάποια χαρακτηριστικά του.</p>
	<p>4.5. Να εκφράζει πληροφορίες για κάποιο συγκεκριμένο χώρο.</p>	<p>4.5.1. φωτογραφίες από μέρη του σχολείου.</p>	<p>4.5.1.1. Ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει φωτογραφίες από μέρη του σχολείου που είναι ιδιαίτερα αγαπητά στο μαθητή. Παιδική χαρά, γυμναστήριο, πισίνα, κήπος. Στη συνέχεια παρουσιάζει ένα τραμπολίνο(φωτο) και ρωτάει: «πού βρίσκεται το τραμπολίνο;». Αν ο μαθητής δυσκολευτεί παρέχει σχετική καθοδήγηση και επαναλαμβάνει τη διαδικασία. Αν ο μαθητής απαντήσει αφήνοντας τη φωτογραφία του τραμπολίνο επάνω στο γυμναστήριο, συνεχίζει με άλλη ερώτηση. Για παράδειγμα:</p> <ul style="list-style-type: none"> • κήπος – λουλούδι • πισίνα – μαγιό • παιδική χαρά – κούνια. <p>Εάν ο μαθητής δεν έχει καθόλου υπολείμματα όρασης χρησιμοποιήστε απτούς συμβολισμούς ή τρισδιάστατα πικτογράμματα και απαιτήστε συνδυασμούς ανά δύο μαζί με έκφραση πληροφοριών.</p>
	<p>4.6. Να εκφράζει με χιούμορ</p>	<p>4.6.1. Μια κούκλα με ένα τεράστιο</p>	<p>4.6.1.1. Ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει στη μαθήτριά μια κούκλα παρόμοια με την αγαπημένη της, αλλά με τη διαφορά ότι έχει ένα τεράστιο μουστάκι. Αφή-</p>

	πληροφορίες για κάτι που είναι αστείο.	μουστάκι.	νει χρόνο για να παρατηρήσει τις αντιδράσεις της. Αν η μαθήτρια δεν ανταποκρίνεται παρέχεται καθοδήγηση και η διαδικασία επαναλαμβάνεται. Όταν παρατηρήσει τη διαφορά, ο εκπαιδευτικός τη βοηθάει να εκφράσει με χιούμορ την απορία: «μουστάκι σε κορίτσι;». Η όλη δραστηριότητα επαναλαμβάνεται αρκετές φορές μέχρι η μαθήτρια να είναι ικανή να εκφράσει με χιούμορ την απορία της. Σε κάθε επανάληψη μειώνεται σταδιακά η βοήθεια που παρέχεται.
5. Να εκφράζει συναισθήματα	5.1. Να εκφράζει σύγχυση. 5.2. Να εκφράζει φόβο. 5.3. Να εκφράσει πόνο. 5.4. Να εκφράζει	5.1.1. Πρόσωπα που αντιπαθεί. 5.2.1. εκμεταλλεόμεστε καταστάσεις άλλων ατόμων. 5.3.1. εκμεταλλεόμεστε ένα ατύχημα στην παιδική χαρά. 5.4.1. Το ντύσιμο της	5.1.1.1. Έχει παρατηρηθεί η άρνηση του μαθητή να συναναστραφεί με κάποια συγκεκριμένα άτομα στο χώρο του σχολείου. Η άρνηση αυτή δεν είναι τυχαίο συμβάν αλλά παραμένει μόνιμη. Αρκετές φορές παρατηρείται σύγχυση στο μαθητή όταν τα άτομα αυτά παραμένουν κοντά του για λίγο χρονικό διάστημα. Ο εκπαιδευτικός ονομάζει το συναίσθημα την ώρα που ο μαθητής αρνείται επίμονα την παρουσία του συγκεκριμένου ατόμου λέγοντας «είσαι συγχυσμένος». 5.1.1.2. Ο εκπαιδευτικός για να αυξήσει την ικανότητα έκφρασης του συναισθήματος της σύγχυσης παίζει τον αντίστοιχο ρόλο μπροστά σε ένα καθρέπτη έχοντας δίπλα του το μαθητή. Κάθε φορά που προσποιείται το συγχυσμένο ονομάζει το συναίσθημα «είμαι συγχυσμένος» και προτρέπει το μαθητή να τον μιμηθεί και ταυτόχρονα λέει «έλα να κάνουμε το συγχυσμένο». Η διαδικασία επαναλαμβάνεται αρκετές φορές και συχνά καταλήγει σε γέλια. 5.2.1.1. Ο εκπαιδευτικός εκμεταλλεύεται την κατάσταση άλλων παιδιών μέσα στο χώρο του σχολείου. Προτρέπει το μαθητή να παρατηρήσει την συμμαθήτριά του την Ελένη που είναι φοβισμένη γιατί κάποιος τη χτύπησε δυνατά στην πλάτη της, και ονομάζει «κοίτα η Ελένη είναι φοβισμένη». 5.2.1.2. Ο εκπαιδευτικός για να αυξήσει την ικανότητα έκφρασης του συναισθήματος του φόβου παίζει τον αντίστοιχο ρόλο μπροστά σε ένα καθρέπτη έχοντας δίπλα του το μαθητή. Κάθε φορά που προσποιείται το φοβισμένο ονομάζει το συναίσθημα «είμαι φοβισμένος» και προτρέπει το μαθητή να τον μιμηθεί και ταυτόχρονα λέει «έλα να κάνουμε το φοβισμένο». Η διαδικασία επαναλαμβάνεται αρκετές φορές. 5.3.1.1. Ο εκπαιδευτικός εκμεταλλεύεται ένα ατύχημα στην παιδική χαρά. Ο μαθητής γλίστρησε ανεβαίνοντας στα σκαλιά της πλαστικής τσουλήθρας και χτύπησε στο γόνατό του. Πονάει και κλαίει. Ο εκπαιδευτικός του λέει «κλαις γιατί χτύπησες και πονάς». 5.4.1.1. Ο εκπαιδευτικός θα χρησιμοποιήσει μια πολύ αγαπημένη και ξεχωριστή δραστηριότητα της

	<p>προσδοκία.</p> <p>5.5. Να εκφράζει ευχαρίστηση – χαρά.</p>	<p>αρκουδίτσας, φούστα, μπλούζα, παπούτσια και οι αντίστοιχες εικόνες τους σύμβολα.</p> <p>5.5.1. Το διπλό ποδήλατο.</p> <p>5.5.2. Στάμπες από σφουγγάρι, ένα μεγάλο χαρτί, γάντια, μη τοξικά χρώματα, νερό, αλεύρι, άμμος, και τρία βαθιά δοχεία.</p>	<p>μαθήτριας του που είναι το ντύσιμο της αρκουδίτσας. Έχει παρατηρηθεί ότι η μαθήτρια παρουσιάζει μεγάλη άνεση σε αυτή τη δραστηριότητα η οποία έχει επαναληφθεί πολλές φορές. Ο εκπαιδευτικός δίνει πρώτα τη φούστα ενώ η μαθήτρια ήδη κρατά στα χέρια της την αρκουδίτσα της. Με άνεση της φοράει τη φούστα και περιμένει με μεγάλη προσδοκία να της δώσει την μπλούζα. Ο εκπαιδευτικός παριστάνει τον αδιάφορο. Η μαθήτρια παίρνει την εικόνα σύμβολο της μπλούζας και την απαιτεί με έντονο τρόπο. Της τη δίνει. Το ίδιο ακριβώς γίνεται και με τα παπούτσια. Κάθε φορά που ολοκληρώνεται ένα βήμα της δραστηριότητας, μεγαλώνει και η προσδοκία της για το επόμενο.</p> <p>5.5.1.1. Μεγάλη είναι η χαρά των περισσότερων παιδιών όταν μαζί με τον εκπαιδευτικό κάνουν «διπλό ποδήλατο». Ο εκπαιδευτικός ονομάζει το συναίσθημα «είμαι χαρούμενος» ενώ ταυτόχρονα γελάει προς το μαθητή. Επαναλαμβάνει τουλάχιστον 3 φορές την ίδια φράση. Έπειτα ονομάζει «και εσύ δείχνεις χαρούμενος». Η όλη διαδικασία επαναλαμβάνεται αρκετές φορές σε σκόπιμα διαλείμματα της βόλτας με το ποδήλατο.</p> <p>5.5.2.1. Η δραστηριότητα «στάμπες με χρώματα» έχει πολλή πλάκα και δίνει κέφι στο παιδί. Υπάρχουν κομμάτια από σφουγγάρι κομμένα σε διαφορετικά σχήματα, κύκλους, τρίγωνα, αστεράκια, τετράγωνα. Είναι αρκετά μεγάλα ώστε το παιδί να μπορεί να τα πιάσει και να τα βλέπει. Χρώματα είναι το κίτρινο, το πράσινο και το κόκκινο. Ο εκπαιδευτικός φοράει παλαιά ρούχα στο παιδί και μια μεγάλη ποδιά. Στρώνει στο δωμάτιο αρκετές εφημερίδες και δεν αγχώνεται γιατί γνωρίζει ότι το παιδί θα λερώσει.</p> <p>Σε κάθε δοχείο ρίχνουν μαζί, μισή κούπα νερό, μια κούπα αλεύρι, το χρώμα και τα ανακατεύουν. Ο εκπαιδευτικός αφήνει το παιδί να αισθανθεί το χαρτί. Μετά αρπάζουν μαζί μια στάμπα τη βουτούν στο δοχείο και με δύναμη την πιέζουν πάνω στο χαρτί. Η ευχαρίστηση του παιδιού είναι έντονα ζωγραφισμένη στο πρόσωπό του. Ο εκπαιδευτικός ονομάζει «δείχνεις χαρούμενος» και «εγώ είμαι χαρούμενος». Η δραστηριότητα συνεχίζεται με όλες τις στάμπες και όλα τα χρώματα.</p> <p>Σε κάθε βήμα της δραστηριότητας ο εκπαιδευτικός ονομάζει «δείχνεις χαρούμενος» και «εγώ είμαι χαρούμενος».</p> <p>Όταν η δραστηριότητα τελειώσει ρίχνουν επάνω στο σχέδιο άμμο. Αυτό αποτελεί μια άλλη απτική εμπειρία. Αφήνει την εικόνα να στεγνώσει. Την κρεμάει σε ένα σημείο όπου το παιδί να μπορεί να τη δει ή να την αισθανθεί. Η χαρά του παιδιού είναι μεγάλη. Ο εκπαιδευτικός χτυπάει απαλά στο στήθος το παιδί για να του σιניάλει ότι τα κατάφερε!</p> <p>Αυτό είναι μια δημιουργία! Ο εκπαιδευτικός ονομάζει «δείχνεις χαρούμενος» και «εγώ είμαι χαρούμενος».</p> <p>5.5.2.2. Ο εκπαιδευτικός για να αυξήσει την ικανότητα έκφρασης του συναισθήματος της ευχαρίστησης</p>
--	---	--	--

			παίζει τον αντίστοιχο ρόλο μπροστά σε ένα καθρέπτη έχοντας δίπλα του το μαθητή. Κάθε φορά που προσποιείται τον ευχαριστημένο ονομάζει το συναίσθημα «είμαι χαρούμενος» και προτρέπει το μαθητή να τον μιμηθεί και ταυτόχρονα λέει «έλα να κάνουμε το χαρούμενο». Η διαδικασία επαναλαμβάνεται αρκετές φορές.
6. Να παίρνει μέρος σε συζητήσεις.	6.1. Να παίρνει μέρος σε συζητήσεις.	6.1.1. Εκμεταλλεύομαστε καταστάσεις άλλων ατόμων. 6.1.2. Μια βόλτα στο γύρω τετράγωνο.	6.1.1.1. Ο εκπαιδευτικός εκμεταλλεύεται την κατάσταση άλλων παιδιών μέσα στο χώρο της σχολικής τάξης. Προτρέπει το μαθητή να παρατηρήσει την συμμαθήτριά του την Φωτεινή που βρίσκεται στο διπλανό γκρουπ και παίρνει μέρος στη συζήτηση, και ονομάζει « κοίτα η Φωτεινή συζητάει». 6.1.2.1. Ο εκπαιδευτικός μαζί με το μαθητή οργανώνει μια βόλτα στο γύρω τετράγωνο με συγκεκριμένο στόχο. Σταματούν και μυρίζουν λουλούδια, σηκώνουν μια πέτρα, αισθάνονται τα πεσμένα φύλλα, οσμίζονται το μεσημεριανό φαγητό. Σε κάθε ευκαιρία ο εκπαιδευτικός ονομάζει χρησιμοποιώντας το κατάλληλο επικοινωνιακό σύστημα για το παιδί : <ul style="list-style-type: none"> • «τα λουλούδια μυρίζουν υπέροχα» • «τα φύλλα είναι απαλά» • «τα φύλλα είναι κίτρινα» • «η πέτρα είναι μικρή» • «εγώ μυρίζω να ψήνουν μπιφτέκια» Όλα αυτά δίνουν ευκαιρίες στο παιδί να κάνει συζήτηση. 6.1.2.2. Γυρίζοντας στο σχολείο ο εκπαιδευτικός μαζί με το παιδί μπορούν να φτιάξουν ένα βιβλίο που να αποτελείται από λουλούδια, φύλλα, μικρές πέτρες, εικόνες με φαγητά.... Έτσι εκπαιδευτικός και μαθητής θα έχουν πολλές ευκαιρίες να μιλήσουν γι αυτή τη βόλτα τους ξανά και ξανά.
	6.2. Να εκφράζει απορίες.	6.2.1. Μέσα στο γκρουπ της σχολικής τάξης. 6.2.2. Μέσα από μια δραστηριότητα	6.2.1.1. Ο εκπαιδευτικός προτρέπει και καθοδηγεί τη μαθήτριά να εκφράζει απορίες καθώς συμμετέχει σε συζήτηση του γκρουπ της τάξεως της, «ακούγοντας» τους συμμαθητές της να εκφράζουν τις απόψεις τους σε κάποιο θέμα. 6.2.2.1. Ο εκπαιδευτικός προτρέπει και καθοδηγεί τη μαθήτριά να εκφράζει απορίες καθώς συμμετέχει στα βήματα μιας δραστηριότητας.
	6.3. Να απαντά σε ερωτήσεις.	6.3.1. Μια αδιαφανή σακούλα που περιέχει αντικείμενα σύμβολα και πικτογράμματα	6.3.1.1. Ο εκπαιδευτικός με τη μέθοδο το χέρι κάτω από το χέρι οδηγεί το μαθητή να πιάσει ένα αντικείμενο μέσα από τη σακούλα και ονομάζει «τι είναι αυτό;» περιμένοντας από το μαθητή να απαντήσει. Εάν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται ακολουθεί καθοδήγηση. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται κάθε φορά που ο μαθητής πιάνει ένα καινούριο αντικείμενο μέσα από τη σακούλα.

	<p>6.4. Να περιμένει τη σειρά του για να πάρει το λόγο.</p>	<p>6.4.1. Βίντεο</p> <p>6.4.2. Εκμεταλλεύμαστε καταστάσεις άλλων ατόμων.</p>	<p>6.4.1.1. Ο εκπαιδευτικός βιντεοσκοπεί γνωστά πρόσωπα του μαθητή καθώς αυτοί συζητούν. Το βίντεο αυτό το προβάλλει αρκετές φορές στο μαθητή. Με τη διαδικασία αυτή βοηθάει το μαθητή να εντοπίσει όσο είναι δυνατό τα σημεία εκείνα που οι συμμετέχοντες σε μια συζήτηση εναλλάσσουν τις απόψεις τους.</p> <p>6.4.2.1. Ο εκπαιδευτικός εκμεταλλεύεται τη συζήτηση των παιδιών σε μια μεγαλύτερη σχολική τάξη. Προτρέπει το μαθητή να παρατηρήσει τον τρόπο με τον οποίο οι μαθητές του γκρουπ περιμένουν υπομονετικά τη σειρά τους για να εκφράσουν τις απόψεις τους.</p>
--	---	--	---

5.1. Εισαγωγή.

Οι μαθητές με τυφλοκώφωση, όπως ήδη έχουμε επισημάνει, παρουσιάζουν μεγάλη ανομοιογένεια, ως προς τα χαρακτηριστικά τους, τη νοητική τους ικανότητα, τις κινητικές δεξιότητες και τις ανάγκες τους. Η εκπαίδευση των ατόμων αυτών αποτελεί μια ιδιαίτερη πρόκληση για τους εκπαιδευτικούς στο χώρο της ειδικής αγωγής. Η συνεργασία της εκπαιδευτικής ομάδας και των γονέων, αποκτά ιδιαίτερη σημασία κατά το σχεδιασμό του εξατομικευμένου εκπαιδευτικού προγράμματος για μαθητές τυφλοκωφούς με επιπρόσθετες αναπηρίες. Ο σχεδιασμός και η εφαρμογή του εξατομικευμένου προγράμματος βασίζεται κυρίως στις ατομικές ανάγκες και δεξιότητες του μαθητή παρά στην ιατρική γνωμάτευση.

Κύριος στόχος του κεφαλαίου αυτού είναι να περιγράψει τις στρατηγικές που πρέπει να υλοποιηθούν, ώστε να έχουμε επιτυχή αποτελέσματα στην εφαρμογή του προτεινόμενου αναλυτικού προγράμματος για την ανάπτυξη επικοινωνιακών δεξιοτήτων τυφλοκωφών μαθητών σχολικής ηλικίας. Οι στρατηγικές αυτές είναι :

1. σεβασμός στην προσωπικότητα του μαθητή.
2. οργάνωση του χώρου:
  - χώρος για διδασκαλία 1-1
  - χώρος τάξης
  - χώρος σχολείου
3. οργάνωση της σχολικής ζωής - ανάλυση της συμπεριφοράς - ενθάρρυνση για εκπαίδευση.
4. το περιβάλλον του σπιτιού και η συμμετοχή των γονέων στην εκπαίδευση του παιδιού τους.

5.2. ΣΕΒΑΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ.

Η φιλοσοφία του εξατομικευμένου προγράμματος βασίζεται στην ιδέα ότι κάθε μαθητής είναι μοναδικός και όλοι έχουν συμφωνήσει ότι πρέπει να φέρονται με σεβασμό. Ο καθένας, όποιος και εάν είναι αυτός, **αξίζει το σεβασμό και τη φροντίδα, στοιχία απαραίτητα για τη διατήρηση της αξιοπρέπειάς του.**

Για την υποστήριξη αυτής της φιλοσοφίας, πρέπει όλοι να δεσμευτούμε στα :

1. ο σεβασμός μας να είναι ανεξάρτητος από την αναπηρία.
2. να μην αποκαλύπτουμε εμπιστευτικές πληροφορίες.
3. να φροντίζουμε για την υγεία του.
4. να φροντίζουμε να υπάρχουν ποιοτικές σχέσεις με το προσωπικό που παρέχει φροντίδα.
5. να παρέχουμε ελευθερία ώστε να εκφράζουν τα συναισθήματά τους ελεύθερα.
6. όταν συναντάμε τον τυφλοκωφό συνομιλητή μας να βεβαιωθούμε ότι η συναστροφή μας παρέχει αμοιβαίο ενδιαφέρον. Το αμοιβαίο ενδιαφέρον είναι η βάση για μια καλή συζήτηση. Είναι αδύνατο να δημιουργήσουμε καλή συναστροφή με κάποιον που αισθάνεται ότι τον κοιτάζουμε με περιφρόνηση.
7. να αλλάξουμε την επικέντρωσή μας από όσα το παιδί είναι ανίκανο να κάνει σε ότι είναι ικανό. Η μικρότερη κίνηση ακόμα και η ανάσα του η ίδια μπορεί να αποτελέσει βάση για μια συζήτηση.

5.3. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ.

Ο χώρος μέσα στον οποίο ζει και μαθαίνει ένα άτομο αποτελεί βάση της ανάπτυξης των ικανοτήτων του. Η τυφλοκώφωση δημιουργεί από τη φύση της ένα πλήθος αναγκών που χρήζουν αντιμετώπισης. Ανάγκες για επικοινωνία, κινητικότητα και εκμάθηση. Είναι προφανές σε όλους πως ένα ειδικά διαμορφωμένο περιβάλλον μπορεί να παίξει πρωταρχικό ρόλο στην κάλυψη αυτών των αναγκών. Μπορεί να προσφέρει θετικές συναναστροφές και εξερευνήσεις.

Οποιοδήποτε περιβάλλον πρέπει να προσαρμοστεί ώστε το τυφλοκωφό παιδί να κατανοεί κάθε σημείο του χώρου και να διαμορφωθεί κατάλληλα, τουλάχιστον στην πιο απλουστευμένη του μορφή, με την προσεκτική διαρρύθμιση των επίπλων. Σιγά σιγά το εγχείρημα αυτό παρουσιάζει μεγαλύτερες απαιτήσεις. Η οργάνωση του χώρου καθιστά το περιβάλλον αναγνωρίσιμο, συνεργάσιμο, ευχάριστο και πιο ενδιαφέρον, ενώ ερωτήματα που απασχολούν το μαθητή, όπως : τι βρίσκεται εκεί; Τι συμβαίνει εκεί; βρίσκουν απάντηση και η επικοινωνία αποκαθίσταται με επιτυχία.

5.3.1. ΤΟ ΔΩΜΑΤΙΟ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

Το «δωμάτιο δραστηριοτήτων» αποτελεί μέρος του εκπαιδευτικού προγράμματος μιας γεμάτης μέρας. Στην ουσία αυτό είναι ένα πρόγραμμα ετοιμότητας για μαθητές οι οποίοι λειτουργούν σε ένα εργαστήριο κάτω από επιτήρηση σε καθημερινές δραστηριότητες. Οι αρχικοί στόχοι μέσα στο δωμάτιο είναι η αύξηση της διάρκειας της προσοχής του κάθε μαθητή, η διατήρηση της επιμονής του εκπαιδευτή (10 – 45 λεπτά) στην ανάθεση μιας εργασίας, η ανάπτυξη κατάλληλων συμπεριφορών για το περιβάλλον του δωματίου, και η όσο το δυνατόν αυτόνομη εργασία πρακτικής φύσεως από το παιδί.

Ο μαθητής μέσα στο δωμάτιο δραστηριοτήτων μπορεί να : μαζεύει, διπλώνει, γεμίζει, μετράει, ταιριάζει , διαφοροποιεί, στοιχίζει, κολλάει, βάζει σε σειρά, γυρίζει ανάποδα αντικείμενα, δένει, πιέζει.

Συγκεκριμένες λέξεις που θεωρούνται απαραίτητες και σπουδαίες για να λειτουργήσουμε μέσα σε μια τάξη, όπως οι λέξεις:

- κάτσε
- δούλεψε
- τελείωσε
- παραπάνω
- ξανά

Όταν εισάγετε μια νέα και δύσκολη δραστηριότητα, ο εκπαιδευτής μπορεί να συναναστρέφεται σε 1 – 1 ανταπόκριση με το μαθητή. Γενικά, ο μαθητής ενθαρρύνεται να εργαστεί αυτόνομα με ελάχιστη συναναστροφή με τον εκπαιδευτή. Ο κύριος ρόλος του εκπαιδευτή περιορίζεται στο να :

- διατηρήσει τη σειρά έχοντας πάντα μία αρχή
- δώσει υλικά
- επιτηρήσει τη δουλειά των μαθητών, και
- βοηθήσει όπου είναι απαραίτητο.

Κάθε μαθητής βρίσκεται μέσα στο δωμάτιο εργασίας για περίπου μια ώρα την ημέρα, 4 φορές τη βδομάδα. Ο μαθητής συνήθως πραγματοποιεί μία εργασία για περίπου 40 λεπτά, και εργασίες σε σειρά για περίπου 15 με 20 λεπτά. Η περίοδος αυτή του χρόνου ποικίλλει κατά τη διάρκεια της εβδομάδας. Οι επόμενες εργασίες οργανώνονται για την περίοδο των επόμενων 2 εβδομάδων. Συνήθως επιλέγεται μία δραστηριότητα για το χρονικό διάστημα ενός μήνα και οι δουλειές προγραμματίζονται ανάλογα. Οι μαθητές κάποιες φορές ασχολούνται με «ειδικές δουλειές», όπως είναι να φτιάχνουν πρόχειρο φαγητό σε ένα ενήλικα. Η ίδια εργασία συχνά γίνεται από όλους τους μαθητές με εξαίρεση τους μαθητές που δεν έχουν καθόλου υπολείμματα όρα-

σης.

Σημαντικό μέρος της εκπαίδευσης των τυφλοκωφών παιδιών αποτελούν και οι δραστηριότητες με την ονομασία « **δουλειές σε σειρά**». Ως εκπαιδευτές προγραμματίζουμε αυτές τις δουλειές έχοντας 2 συγκεκριμένους στόχους:

1. Ο μαθητής έχει φυσική επαφή με έναν άλλο μαθητή όταν κρατούν ένα στοιχείο.
2. Ο μαθητής αποκτά την εμπειρία «του περιμένω», όταν περιμένει το μαθητή με τον οποίο εργάζεται μαζί να τελειώσει την εργασία του, επειδή λειτουργεί με πιο αργό ρυθμό.

Οι δουλειές σε σειρά μπορούν να πραγματοποιηθούν από γκρουπ των 2, 3 ή 4 παιδιών. Ποικίλουν ως προς το επίπεδο δυσκολίας τους. Πρώτα είναι οι ευκολότερες εργασίες και μετά ακολουθούν οι πιο δύσκολες.

5.3.2. ΟΡΓΑΝΩΝΟΝΤΑΣ ΤΟ ΔΩΜΑΤΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

Τα τελευταία χρόνια, ο Neilsen απέδειξε στις έρευνες του ότι οι μικρότεροι χώροι είναι καταλληλότεροι για παιδιά με πολλαπλές ειδικές ανάγκες. Ο μικρός χώρος γίνεται εύκολα αντιληπτός γιατί επιτρέπει στο παιδί να αγγίξει τους τοίχους, το πάτωμα και το ταβάνι και να κατασκευάσει στο μυαλό του μια νοερή εικόνα όσων υπάρχουν γύρω του. Έχει παρατηρηθεί ότι οι μαθητές μέσα στα μικρά δωμάτια, κινούνται και εξερευνούν πολύ περισσότερο από ότι στις μεγάλες αίθουσες. Με τις επαναλήψεις, απομνημονεύουν σειρές από διαδοχικές εμπειρίες και δημιουργούν μια εικόνα του δωματίου και είναι ικανοί να προβλέπουν τι υπάρχει εκεί για να το ψηλαφίσουν.

Αν κάποιος από εσάς επιθυμούν να κάνουν παρόμοια συστατικά μέσα στα προγράμματά τους, **σας παρέχουμε μια λίστα οδηγιών**, απαραίτητες για τη «δημιουργία του δωματίου». Η λίστα αυτή δεν μπορεί να περιέχει τα πάντα είναι όμως μια καλή βάση για αρχή.

«Ξεχωρίστε το δωμάτιο εργασίας ως μοναδικό. Εάν έχετε τη δυνατότητα φτιάξτε ένα κομμάτι εκτός περιοχής σε ένα μεγάλο δωμάτιο, και να το χρησιμοποιείτε αποκλειστικά για αυτές τις δουλειές. Να βεβαιωθείτε ότι το δωμάτιό σας είναι καλά φωτισμένο. Πρέπει να έχει μεγάλα τραπέζια και κανονικές καρέκλες. Υποχρεωτικά θα πρέπει να υπάρχει μια καρέκλα για το μαθητή και μια για τον εκπαιδευτή. Τα υλικά της κάθε εργασίας να είναι τοποθετημένα σε ένα μεγάλο κουτί. Σε κάθε κουτί εξωτερικά να αναγράφεται η διαδικασία. Χρησιμοποιήστε ράφια για την τοποθέτηση των κουτιών σε μια δομημένη σειρά. Για κάθε μαθητή θα πρέπει να υπάρχει μια φόρμα συμπλήρωσης η ονομαζόμενη λίστα ελέγχου, στην οποία θα καταγράφεται η πρόοδος των ατομικών του στόχων.»

Δείγμα λίστας ελέγχου.....

ΟΝΟΜΑ:.....
ΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ:.....
ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ Η ΔΟΥΛΕΙΑ: **ξεχωρίζει αντικείμενα με κριτήριο το μέγεθος**
ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ:.....
ΕΧΟΥΜΕ 4 ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ:.....
ΑΡΧΙΚΗ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ:.....
ΠΟΙΑ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΤΑ ΚΑΤΑΦΕΡΕ:.....
ΠΟΣΟ ΧΡΟΝΟ ΣΕ ΛΕΠΤΑ ΠΑΙΡΝΕΙ Η ΕΡΓΑΣΙΑ:.....
Η ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΕ ΜΕΡΕΣ:.....
ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗ: .....
ΤΑ ΣΧΟΛΙΑ:.....

ΤΑ ΥΛΙΚΑ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ:

- μεγάλες και μικρές γομολάστιχες
- μεγάλα και μικρά πιατάκια
- μεγάλα και μικρά πλαστικά αντικείμενα
- μεγάλα και μικρά σκληρά αντικείμενα
- τριών μεγεθών πετσέτες
- πολλά είδη ξηρών καρπών
- πολλά μεγέθη από βαζάκια
- πολλά μεγέθη από άσπρα κουμπιά
- αυτοκόλλητα

Υλικά που προτείνουμε για τον εξοπλισμό του δωματίου δραστηριοτήτων:

- Δισκέτες ηλεκτρονικών υπολογιστών, πλαστικά κουτιά, κουτάκια από φωτογραφικά φιλμ.
- Παλαιοί φάκελοι γραφείων, παλαιές κάρτες, ληγμένες πιστωτικές κάρτες, στυλό, μεταλλικά δαχτυλίδια.
- Κουτάκια από παγωτά, χωνάκια παγωτών.
- Κουτιά από παπούτσια.
- Μία φλοκάτη, ένα τετράγωνο απλό χαλί, ένα λινό χαλί.
- Μακαρόνια όλων των ειδών, πατάτες, δοχεία από παιδικές κρέμες, χάρτινες θήκες αυγών, χάρτινες κούπες, αλουμινόχαρτο, ρολά τουαλέτας, όσπρια όλων των ειδών.
- Σκληρά είδη όπως κέρματα, χοντρό ηλεκτρικό καλώδιο, ξηροί καρποί.
- Άδεια μπουκάλια από σπρέι κομμωτηρίου.
- Πινέζες ασφαλείας, ειδικά χαρτονάκια για πίνακες ανακοινώσεων.
- Άδεια μπουκάλια από φάρμακα, το πλαστικό μέρος από τις σύριγγες.

5.3.3. ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ – ΑΝΑΓΛΥΦΑ ΕΡΕΘΙΣΜΑΤΑ-ΦΩΤΙΣΜΟΣ - ΗΧΟΙ.

Βασιζόμενοι στη σημαντικότητα της αίσθησης της αφής για το τυφλοκωφό άτομο, έχουμε τη δυνατότητα να παρέχουμε ερεθίσματα μέσα στο φυσικό χώρο του σχολείου με στόχο να βοηθήσουν το παιδί να αναπτύξει κατανόηση για όσα το περιβάλλουν.

Οι **ανάγλυφες πλευρές** μιας επιφάνειας είναι πολύ χρήσιμες. Μια ευδιάκριτη γωνία ανάμεσα στον τοίχο και στο πάτωμα, μια μοκέτα που καλύπτει διαφορετικά τμήματα του ίδιου δωματίου, ένα χαλί στο διάδρομο, παρέχουν αποτελεσματικές αντιθέσεις που γίνονται εύκολα αντιληπτές από το παιδί με την αφή. Μέσα από αυτή την εξοικείωση το παιδί κατανοεί το χώρο και προοδευτικά κατακτά τη δεξιότητα του προσανατολισμού.

Χρησιμοποιώντας ανάγλυφες επιφάνειες για τη σηματοδότηση ενός χώρου, το παιδί κινείται με ευχέρεια ψηλαφώντας το συγκεκριμένο σημάδι με τα χέρια ή τα πόδια. Ακολουθώντας για παράδειγμα την κουπαστή μιας σκάλας και ανακαλύπτοντας στο τέλος της ένα άλλο σημάδι, μπορεί να οδηγηθεί σε ένα δωμάτιο αναζητώντας το προσωπικό του ηλεκτρονικό υπολογιστή.

Σε ανοικτά περιβάλλοντα και για παιδιά που μετακινούνται με αναπηρικές καρέκλες υπάρχει ιδιαίτερη δυσκολία στον προσδιορισμό του χώρου. Τα παιδιά θα πρέπει να είναι ικανά να εξισώσουν το χρόνο μετακίνησης με το μέγεθος της περιοχής. Στα πρώτα στάδια οι εκπαιδευτικοί πρέπει να καθοδηγούν το παιδί όταν κινείται, ώστε να σχηματίσει σωστή αντίληψη για την έκταση του χώρου.

Πολλά είναι τα τυφλοκωφά παιδιά που διαθέτουν υπολείμματα όρασης και υποβοη-

θούνται από κάποια οπτικά ερεθίσματα του περιβάλλοντος. Μερικές από τις παροχές που μπορείτε να φτιάξετε στοχεύουν στη δημιουργία καλά ξεχωριστών χώρων εργασίας, δίνουν σημασία **στα επίπεδα φωτισμού** και στη λειτουργική χρήση των χρωμάτων και των αντιθέσεων,.....

Ακολουθούν μερικές **απλές αλλαγές** οι οποίες μπορούν να γίνουν :

- Τοποθετήστε ρυθμιζόμενους διακόπτες έτσι ώστε να έχετε τον έλεγχο του φωτισμού στις περιοχές εργασίας.
- χρησιμοποιήστε σκιές ή στόρια στα παράθυρα για να ρυθμίσεις το εισερχόμενο φως και την αντανάκλαση.
- Τοποθετήστε μια δυνατή λάμπα, ρυθμιζόμενη με ένα βραχίονα, στο γραφείο του μαθητή.
- παρέχετε επαρκής ποσότητες φωτισμού στους διαδρόμους, στις σκάλες, στην καφετέρια, και στις τάξεις.
- μειώστε την αντανάκλαση και τις βαθιές σκιές με το να φωτίζεται το εντοιχισμένο έπιπλο.
- φωτίστε τις εξωτερικές γωνίες αντικειμένων.

Οι ήχοι που υπάρχουν σε ένα περιβάλλον έχουν μεγάλη σημασία για όσα τυφλοκωφά παιδιά έχουν υπολείμματα ακοής. Το περιβάλλον πρέπει να παρέχει σταθερά σημεία ήχου τα οποία να μπορεί να τα χρησιμοποιήσει το παιδί για να προσανατολιστεί.

- Το ραδιόφωνο.
- Ο κτύπος του ρολογιού.
- Ο ήχος των αυτοκινήτων στο δρόμο.
- Ένα μουσικό παιχνίδι.
- Το παιχνίδι επιλογών που παράγει ήχο.
- Ο ήχος του ενυδρείου.
- Οι φωνές των συμμαθητών του στη διπλανή αίθουσα.

Χρησιμοποιήστε μοκέτες ή άλλο υλικό πατώματος για να βελτιωθεί η ποιότητα του ήχου.

Μειώστε το θόρυβο της μηχανής από το αερκοντίσιον.

5.3.4. ΔΩΣΤΕ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΗΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑ.

Όλα τα σχολεία πρέπει να :

- δίνουν πρωταρχική σημασία σε θέματα ασφαλείας στην τάξη και στο σχολικό περιβάλλον.
- συζητούν σχετικά με τις διαβάσεις των δρόμων.
- φροντίζουν τα παιδιά να μη συναναστρέφονται με ξένους.
- φροντίζουν για την επιβίβαση των παιδιών στα σχολικά λεωφορεία και για τη δημόσια μεταφορά τους με κατάλληλα οχήματα.

Ωστόσο, παρ όλο που τα προγράμματα των σχολείων παρέχουν αυτή την ασφάλεια στα παιδιά, χρειάζεται να εμβαθύνουμε σχετικές συζητήσεις εξαιτίας των σύνθετων και μοναδικών αναγκών των τυφλοκωφών μαθητών.

5.4. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΖΩΗΣ.

5.4.1. ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ : ΠΩΣ ΝΑ ΑΡΧΙΣΕΙΣ.

Η πρώτη ερώτηση που συνήθως συμβαίνει σε ανθρώπους σχετικά με ένα μαθητή που είναι τυφλοκωφός, είναι το **πώς επικοινωνώ με αυτό το μαθητή;**
Άλλες σχετικές ερωτήσεις είναι:

- το πώς θα πρέπει να προσεγγίσω το μαθητή ;
- πώς θα κάνω την παρουσία μου γνωστή στο μαθητή;
- Πώς ο μαθητής θα γνωρίζει ότι είμαι εγώ;

Δεν υπάρχει καμιά σπάνια απάντηση για αυτές τις ερωτήσεις. Να βρείτε τι δουλεύει, προσπαθώντας με διαφορετικές προσεγγίσεις και αφήνοντας το τυφλοκωφό παιδί να οδηγήσει εσάς στους τρόπους που αυτός ή αυτή επικοινωνεί ή μαθαίνει καλύτερα. Διαφορετικοί μαθητές όχι μόνο προτιμούν διαφορετικές προσεγγίσεις, αλλά μπορεί να ανταποκρίνονται πιο αποτελεσματικά σε συγκεκριμένες. Θυμηθείτε ότι παρ'όλο που οι τυφλοκωφοί μαθητές ίσως εύχονται να συναναστραφούν με εσάς, δεν έχουν το ίδιο είδος πληροφόρησης σχετικά με την παρουσία σας, όπως έχετε εσείς με αυτούς. Επίσης έχετε κατά νου ότι ίσως αυτοί δε θα καλοδέχονται πάντα αυτές τις συναναστροφές.

Γι αυτό η διαδικασία θα πρέπει να είναι αργή και με ευαισθησία. Δώστε σε ένα μαθητή την επιλογή να αποδεχθεί ή να απορρίψει μια συνδιαλλαγή, έτσι ώστε ο μαθητής να έχει μια αίσθηση ελέγχου πάνω στην κατάσταση, και να μην τίθεται ύπαρξη βίας για τη συναναστροφή κάθε φορά που προσεγγίζετε το μαθητή.

Γενικά, μπορείτε να κάνετε την πρώτη κίνηση και να παρουσιάσετε ευκαιρίες για επικοινωνία. Ακολουθεί το πώς:

1. να έχετε την προσοχή του μαθητή, προσεγγίστε τον , και δηλώστε την ταυτότητά σας.
2. αφήστε το μαθητή να γνωρίζει ότι είστε εύκαιροι και ότι ενδιαφέρεστε για συναναστροφή με το να φέρνετε το χέρι σας απαλά ανάμεσα στο χέρι του μαθητή, έτσι ώστε το πίσω μέρος του χεριού σας να αγγίζει την παλάμη του μαθητή. Ή αγγίξτε απαλά το πάνω μέρος του ώμου του μαθητή, για να δείξετε την παρουσία σας. Περιμένετε για λίγο χρόνο, μέχρι να δείτε ότι ο μαθητής είναι έτοιμος να συναναστραφεί μαζί σας.
3. θα γνωρίζετε εάν ο μαθητής είναι έτοιμος να επικοινωνήσει παρατηρώντας τις κινήσεις του απέναντί σας ή παρακολουθώντας για αλλαγές στη γλώσσα του σώματος ή στο επίπεδο δραστηριότητας, καθώς ο μαθητής γίνεται ήσυχος.
4. μην αρπάζετε απότομα τον καρπό του μαθητή! .....

Όταν εργάζεστε με τυφλοκωφούς μαθητές προσπαθήστε **να σκεφτείτε ότι εσείς είστε ένας τυφλοκωφός μαθητής.** Αν δεν μπορούσατε να δείτε και να ακούσετε καλά, τι θα σας βοηθούσε να καταλάβετε τον κόσμο και το περιβάλλον γύρω σας;

Τα κρίσιμα αναγνωριστικά χαρακτηριστικά ενός αντικειμένου, δεν μπορούν να είναι μόνο οπτικά ή ακουστικά. Αντίθετα, η υφή, το μέγεθος και η μυρωδιά μπορεί να είναι βασικά στοιχεία. Καθορίστε τα χαρακτηριστικά τα οποία ο μαθητής μπορεί να χρησιμοποιήσει για να καταλάβει ή να αναγνωρίσει κάτι και βοηθήστε τον να συγκεντρωθεί σε αυτά τα χαρακτηριστικά για μάθηση.

στο προσυμβολικό στάδιο επικοινωνίας;

Αντιδρούμε απατώντας στη συμπεριφορά, σε κραυγές, κλάματα, χαμόγελο.
Αναπτύσσουμε μιμητικές ικανότητες με αισθητηριοκινητικά παιχνίδια.
Χρησιμοποιούμε απλές αναπαραστάσεις, μέρος του αντικείμενου ή σήματα που συμβολίζουν ολόκληρο το αντικείμενο, χειρονομίες που δηλώνουν ένα γεγονός.
Ενισχύουμε τις φυσικές χειρονομίες που κάνει ένα παιδί για να απαιτήσει ένα αντικείμενο.
Χρησιμοποιούμε απλά νοήματα(νοηματική γλώσσα).

Πώς αναπτύσσουμε ειδικά μέσα επικοινωνίας στο συμβολικό στάδιο επικοινωνίας;

Στο συμβολικό στάδιο επικοινωνίας ο μαθητής έχει την πρόποσα αισθητηριοκινητική ανάπτυξη, δηλαδή έχει κατακτήσει τη μίμηση, την αναπαραστάση και τη μονιμότητα των αντικειμένων. Τότε:

Αναπτύσσουμε χειρονομίες της νοηματικής.
Συνδυάζουμε χειρονομίες φτιάχνοντας φράσεις.
Ανάλογα με το επίπεδο και τις δυνατότητες του παιδιού αναπτύσσουμε την προφορική και τη γραπτή γλώσσα, το Braille, τη Δακτυλογία, τη Tadoma...

Καθώς προσπαθείτε να δημιουργήσετε μια σχέση εμπιστοσύνης και υποστήριξης με το μαθητή, θα είναι σπουδαίο να παρατηρήσετε τι είναι σημαντικό γι αυτόν. Ενεργώντας με αυτόν τον τρόπο, πιθανώς να βρείτε ότι η αίσθηση της αφής έχει μεγάλη σημασία. Η αφή μπορεί να είναι το βασικό μέσο για ένα παιδί, ώστε να λάβει και να ερμηνεύσει πληροφορία, εάν οι βασικές αισθήσεις της όρασης και της ακοής είναι ελλειμματικές.

Για να αποκτήσετε άνεση στη χρήση της αίσθησης της αφής και για να εργάζεστε ομαλά με ένα τυφλοκωφό μαθητή, θα πρέπει να βρείτε τρόπους για να σας αναγνωρίζει :

1. να φοράτε το ίδιο άρωμα
2. να αγγίζετε το μαθητή στο ίδιο μέρος του σώματός του και κατά τον ίδιο τρόπο.
3. χρησιμοποιείτε ένα φυσικό ή διακριτικό χαρακτηριστικό όπως γυαλιά οράσεως, ...
4. να φοράτε συνέχεια ένα διακριτικό δαχτυλίδι, ρολόι, ή άλλο χρυσαφικό.
5. χρησιμοποιείτε απτά σύμβολα.
6. δημιουργήστε ένα όνομα σύμβολο για τον εαυτό σας.
7. εάν ο μαθητής μπορεί να σας ακούσει, πείτε του «γεια σου» και δηλώστε έτσι την ταυτότητά σας.
8. εάν ο μαθητής μπορεί να σας δει, αποσπάστε την προσοχή του και δηλώστε την ταυτότητά σας.

5.4.2. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ.

5.4.2.1. Τι μπορεί να κάνει ένας τυφλοκωφός μαθητής κάθε μέρα στο σχολείο;

Δεχόμαστε ως υπόθεση πως υπάρχουν 20 μαθητές στο σχολείο τυφλοκωφών ηλικίας 6 – 17 ετών. Επειδή τα παιδιά αναπτύσσονται με διαφορετικούς ρυθμούς και παρουσιάζουν πολλές ιδιαιτερότητες ήταν πολύ δύσκολο να κάνουμε ομαδοποίηση με κριτήριο την ηλικία τους. Γι αυτό φτιάξαμε 4 ομάδες ανάλογα με τις κινητικές και νοητικές τους ικανότητες. Υπάρχει μέσα σε ομάδα ένα αγόρι 17 ετών και ένα κορίτσι 12 ετών. Μεταξύ των 20 μαθητών οι 7 μαθητές είναι τελείως τυφλοί.

Κάθε μέρα τα παιδιά του σχολείου έχουν τουλάχιστον δύο ατομικές εργασίες με τον αντίστοιχο παρτενέρ σε εξατομικευμένο επίπεδο. Ο παρτενέρ μπορεί να είναι ο δάσκαλος της τάξης, ο βοηθός του δασκάλου, εργοθεραπευτής, γυμναστής, δάσκαλος κινητικότητας,... Η εξατομίκευση του προγράμματος είναι ο μόνος τρόπος ώστε το παιδί να έχει μια προσαρμοσμένη εργασία στις ανάγκες και στα ενδιαφέροντά του και αυτό του δημιουργεί ένα αίσθημα ασφάλειας.

Μετά τις ατομικές εργασίες τα παιδιά οργανώνονται σε μικρά γκρουπ των 2 ή 3 ατόμων, μαθαίνοντας έτσι να μοιράζονται την προσοχή του δασκάλου. Τον υπόλοιπο χρόνο μαθαίνουν για το περιβάλλον τους, πηγαίνουν στο γυμναστήριο, ασχολούνται με μουσική, παίρνουν το μπάνιο τους στην πισίνα του σχολείου.

Εκτός από τις ώρες του σχολείου, για τα 12 παιδιά που μένουν μέσα στο ίδρυμα του Κ.Ε.Α.Τ. σαν εσωτερικοί μαθητές, το πρόγραμμα συνεχίζεται. Προετοιμάζουν οι ίδιοι το μεσημεριανό φαγητό με τη βοήθεια εργοθεραπευτών και του ειδικού προσωπικού που παρέχει φροντίδα. Υπάρχουν προγράμματα «ταξιδιών» για επισκέψεις σε κοντινά καταστήματα, πάρκα, διαβάσεις δρόμων, ... Τέλος, θα ήταν σημαντική παράληψη να μην αναφερθούμε στις γιορτές και στα πάρτι γενεθλίων που πάντα εμπεριέχουν την «έκπληξη του δώρου» και τη συμμετοχή όλων των μαθητών.

- Στο σχολείο υπάρχουν 20 παιδιά και συγχρόνως 20 διαφορετικά προγράμματα, ένα για κάθε παιδί.
- Κάθε Παρασκευή η ομάδα των εκπαιδευτών ασχολείται περίπου για μια ώρα παρουσιάζοντας τα προβλήματα και την πρόοδο ενός μόνο παιδιού.

5.4.2.2. ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ – ΦΟΡΗΤΟΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ.

Σκοπός του Αναλυτικού Προγράμματος εκτός από την ανάπτυξη των επικοινωνιακών δεξιοτήτων του τυφλοκωφού μαθητή, είναι να τον βοηθήσει στην κατανόηση της οργάνωσης της ζωής του μέσα στο σχολείο. Κάθε εκπαιδευτικός στοχεύει να διαμορφώσει ένα ημερήσιο πρόγραμμα ικανό ώστε ο μαθητής μετά από κάποιο χρονικό διάστημα να μπορεί να το χρησιμοποιεί μόνος του. Απαραίτητα εργαλεία για την επίτευξη του στόχου αυτού, είναι το **ημερολόγιο και οι φορητοί επικοινωνιακοί πίνακες**.

Το ημερολόγιο είναι ένας επικοινωνιακός πίνακας με τη βοήθεια του οποίου ο μαθητής κατανοεί τη σειρά των δραστηριοτήτων μέσα στη μέρα – εβδομάδα, αποκτώντας έτσι ευελιξία, άνεση και προσδοκία για αυτό που ακολουθεί. Το ημερολόγιο τοίχου μπορεί να είναι κατασκευασμένο από ξύλο ή πλαστικό. Αποτελείται από 7 κάθετες στήλες κουτιών (αναπαριστούν τις μέρες της βδομάδας) και από (χ) οριζόντιες σειρές κουτιών(αναπαριστούν τις δραστηριότητες της κάθε μέρας). Κάθε κουτί περιέχει ένα «αντικείμενο αναφοράς» ή ένα πικτόγραμμα που είναι εύκολα αναγνωρίσιμο από το παιδί και αναπαριστά μια δραστηριότητα που πρέπει να γίνει.

Τα ημερολόγια είναι χρήσιμα και για τους εκπαιδευτές. Για παράδειγμα επιλέγοντας ένας μαθητής το μαγικό από το ημερολόγιό του, θα πρέπει να πάει στην πισίνα μαζί με το σύμβολο αναφοράς. Έτσι οι υπόλοιποι εκπαιδευτές βλέποντας τι λείπει από το

ημερολόγιο του παιδιού γνωρίζουν ανά πάσα στιγμή που βρίσκεται και ποιο πρόγραμμα εκτελεί.

Τα τελευταία χρόνια στην εκπαίδευση των τυφλοκωφών παιδιών χρησιμοποιούνται οι φορητοί επικοινωνιακοί πίνακες. Μπορούμε να τους φανταστούμε σα μικρά ημερολόγια με δραστηριότητες ημέρας. Ο σχεδιαστής πρέπει να εκτιμήσει τις ανάγκες του παιδιού, τις ικανότητες μεταφοράς και τη μέθοδο με την οποία το παιδί θα το χρησιμοποιήσει. Εάν το παιδί έχει τη δυνατότητα να κινηθεί εύκολα, και πρέπει να μεταφέρει τον πίνακα, ο πίνακας θα πρέπει να μην είναι τόσο μεγάλος. Ένας μεγάλος πίνακας μπορεί να φτιαχτεί και στα 2 μέρη έτσι ώστε να τυλίγεται στο μέγεθος και στο σχήμα ενός κανονικού βιβλίου. Αυτό διπλασιάζει το χώρο πάνω στον πίνακα επιτρέποντας για περισσότερο λεξιλόγιο.

Τα στοιχεία του μπορούν να περιλαμβάνονται στις παρακάτω φόρμες :

- Φωτογραφίες
- εικόνες
- σύμβολα - πικτογραφήματα
- λέξεις
- το αλφάβητο και
- οποιοσδήποτε συνδυασμός απ τα παραπάνω.

Όταν ο σχεδιαστής αποφασίσει για το τι στοιχεία θα τοποθετήσει επάνω στον πίνακα είναι καλό να έχει υπόψη του τα παρακάτω:

- Εάν χρησιμοποιήσει φωτογραφίες, εικόνες ή σύμβολα, πάντοτε πρέπει να γράφει μια λέξη από κάτω. Έτσι θα είναι σίγουρος για το όνομα του στοιχείου και αυτό θα μπορεί να χρησιμοποιείται πιο εύκολα. Άνθρωποι οι οποίοι δεν είναι γνωστοί με το σύστημα του παιδιού, και είναι βλέποντες, κατανοούν τη σημασία του στοιχείου.
- Τα στοιχεία θα πρέπει να δίνουν έναυσμα και να είναι ενδιαφέροντα για το παιδί.
- Εάν χρησιμοποιήσει σύμβολα ή ορατές λέξεις λεξιλογίου, οι χρωματιστοί κωδικοί (λέξεις με χρώματα) μπορούν να βοηθήσουν στην ανάπτυξη της γραμματικής.
- Λέξεις μπορούν να οργανωθούν μέσα σε κατηγορίες ομάδων. Για παράδειγμα τα φαγητά με τα ποτά, τα παιχνίδια με τις δραστηριότητες, οι σκέψεις στο σπίτι και οι σκέψεις στο σχολείο, τα πράγματα του σπιτιού και τα πράγματα του σχολείου.

Συμβουλές για τη χρησιμοποίηση του ημερολογίου.

1. φτιάξτε μια λίστα για να συνδυάσετε δραστηριότητες με συγκεκριμένα αντικείμενα. Πάντα χρησιμοποιήστε το ίδιο αντικείμενο για να αναπαραστήσετε μια δοσμένη δραστηριότητα. Χρησιμοποιήστε αντικείμενα τα οποία είναι αρκετά μικρά για το αντίστοιχο κομμάτι του ημερολογίου και τα οποία αναπαριστούν τις δραστηριότητες ή είναι πραγματικά κομμάτια των δραστηριοτήτων, για πχ μια μπάλα για να αναπαραστήσει το γυμναστήριο.
2. στην αρχή της κάθε μέρας τοποθετήστε τα αντικείμενα από τα αριστερά προς τα δεξιά στα βαγονάκια των κουτιών, και επιμένετε σε αυτή τη σειρά καθώς η μέρα εξελίσσεται.
3. στην αρχή της ημέρας κάνετε το μαθητή να αισθάνεται κάθε βαγονάκι και αντικείμενο, από τα αριστερά στα δεξιά.....
4. κάνετε το μαθητή να πάρει το πρώτο αντικείμενο. Εκτελέστε τη δραστηριότητα που συμβολίζει το αντικείμενο. Όταν αυτή τελειώσει βάλτε το αντικείμενο σε ένα κουτί τέλους ξεχωριστά από το υπόλοιπο ημερολογιακό κουτί.
5. προσπαθήστε να αποφύγετε μη προβλεπόμενες δραστηριότητες ή εάν ξέρετε ότι θα υπάρξει ένα ασυνήθιστο γεγονός, τοποθετήστε ένα σύμβολο το οποίο αναπαριστά το γεγονός σε ένα από τα βαγονάκια.

5.4.3. ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ.

Τα άτομα με τυφλοκώφωση αναπτύσσουν συνήθως μη αποδεκτές συμπεριφορές λόγω της αναστάτωσης και του μπλοκαρίσματος που δημιουργείται από ξαφνικές αλλαγές στο πρόγραμμά τους. Σε περιπτώσεις κρίσεων έχουμε παρατηρήσει αρκετές φορές τυφλοκωφά παιδιά να κακοποιούν τον εαυτό τους, να είναι επιθετικά προς τους άλλους και ο θυμός τους να είναι έντονος.

5.4.3.1. ΠΩΣ ΜΠΟΡΕΙ ΕΝΑ ΠΑΙΔΙ ΝΑ ΜΑΘΕΙ ΝΑ ΠΕΙΘΑΡΧΕΙ;

Πειθαρχία δεν είναι τιμωρία! Είναι μια ενέργεια κατασκευής κάποιων ορίων μέσα στα οποία το τυφλοκωφό παιδί μπορεί να εξερευνεί και να μαθαίνει. Είναι μια διαδικασία εκμάθησης. Τα όρια τοποθετούνται από τους εκπαιδευτές και διδάσκονται στο παιδί με συνεχόμενη ενθάρρυνση. Μεγαλώνοντας μέσα στη φροντίδα και την αγάπη, μαθαίνει να δέχεται τα όρια του.

Η αναπηρία του τυφλοκωφού παιδιού δεν μπορεί να αποτελέσει δικαιολογία για να του επιτρέψετε περίεργες συμπεριφορές. Να είστε ευθείς εκεί που πρέπει, να επιμένετε και να το αγαπάτε όπως και κάθε άλλο παιδί.

Η πειθαρχία αποτελεί μια θετική και μακροχρόνια προσέγγιση που ενθαρρύνει το παιδί να έχει μια θετική ιδέα για τον εαυτό του βασιζόμενο στις ρεαλιστικές προσδοκίες του και στην κατανόηση των δυνάμεών του. Με την πειθαρχία αποκτά μια αίσθηση των κοινωνικών νόμων, η αίσθηση ότι ανήκει στο γκρουπ των φίλων, και γενικά ότι ανήκει μέσα στην κοινότητα.

Στην ερώτηση πώς εγώ μπορώ να πειθαρχήσω το παιδί μου, οι γονείς εννοούν το «πώς αυτοί μπορούν να ανταποκριθούν στην αναπηρία των παιδιών τους όταν αυτό έχει κάνει κάτι λάθος». Στο σημείο αυτό μπορούμε να αναφέρουμε κάποιες ειδικές ερωτήσεις:

- ο Γιάννης πάντα πετάει τα γυαλιά του κάτω όταν αυτός έχει πει το ποτό του,
- η Ελένη τσιμπάει τα άλλα παιδιά όταν παίζει μαζί τους. Εγώ τι μπορώ να κάνω;

Πριν απαντήσετε πρέπει να έχετε υπόψη σας τα παρακάτω:

- το παιδί καταλαβαίνει το τι έχει κάνει;
- έχει διδαχθεί ότι η συγκεκριμένη κίνηση είναι λάθος;
- πραγματικά έχει κατανοήσει το τι εσείς του έχετε διδάξει;

Θα προτείνουμε να ακολουθήσετε τις επόμενες τεχνικές ως μια γενική ρουτίνα.

1. Χρησιμοποιείτε μια οργανωμένη σειρά επικοινωνίας για την προσέγγιση του παιδιού.
2. Βεβαιωθείτε ότι το παιδί καταλαβαίνει ότι αυτό που έχει κάνει είναι λάθος.
3. Να το βάζετε συχνά πάνω σε μια καρέκλα, στο πάτωμα, ή στο κρεβάτι και να λέτε σε αυτόν "περίμενε".
4. Να το αφήνετε μόνο του για λίγο (περίπου για ένα λεπτό).
5. Να υπενθυμίζετε σε αυτόν ότι αυτό που έχει κάνει δεν είναι σωστό και ότι δεν θα πρέπει να το ξανακάνει.
6. Να του πείτε ξανά "περίμενε" και να το αφήσετε μόνο του για 1 ή 2 λεπτά.
7. Να επαναλάβετε ξανά τα 2 προηγούμενα βήματα μέχρι να αισθανθείτε ότι το παιδί τα κατανοεί.
8. Να επικοινωνήσετε στο παιδί τα ακόλουθα:
  - Αυτό έχει τελειώσει!

- Εμείς ήμαστε απογοητευμένοι!
  - Εγώ ήμουν απογοητευμένος!
  - Εσύ ήσουν απογοητευμένος!
  - Τώρα όμως αυτό έχει τελειώσει!
  - Όλα είναι εντάξει τώρα!
9. Στο τέλος, πραγματοποιήστε μαζί με το παιδί μια άλλη δραστηριότητα την οποία το παιδί ευχαριστεί να την κάνει μαζί σας.

Ο σκοπός του εκπαιδευτή είναι να περιορίσει οποιαδήποτε μη αποδεκτή συμπεριφορά και να τη αντικαταστήσει με μια κανονική συμπεριφορά, και όχι απλά να ικανοποιείται και να καθησυχάζει μόνο με το να "την τιμωρεί".

Όταν το παιδί **κακοποιεί τον εαυτό του** μπορείτε να χρησιμοποιήσετε την ακόλουθη προσέγγιση:

1. Να παρέμβετε αμέσως και να μην επιτρέψετε στο παιδί να τραυματίσει ή να βλάψει τον εαυτό του.
2. Να οδηγήσετε την προσοχή του στον πόνο.
3. Να εισάγετε μια περισσότερο αποδεκτή δραστηριότητα ως ένα εναλλακτικό τρόπο, για να δουλέψετε έτσι πιο εύκολα την ανησυχία του παιδιού.
4. Να μετατρέψετε τη συγκεκριμένη δραστηριότητα σε ένα ευχάριστο επίπεδο. Αν ξεκινήσει να τραυματίζει ξανά τον εαυτό του, τότε δώστε του να καταλάβει ότι αν το κάνει, εσείς θα σταματήσετε τη δραστηριότητα που του αρέσει πάρα πολύ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ 1: εάν ένα τυφλοκωφό παιδί ασχολείται με πολλά πράγματα και δεν είναι σε μια τακτική ρουτίνα τότε βγαίνει εκτός ελέγχου. Ο γονέας ή ο εκπαιδευτής αισθάνεται ενοχλημένος και θυμώνει. Το παιδί θα ανταποκριθεί στο θυμό με θυμό. Μπορεί να αρχίσει να ουρλιάζει, να κλοτσάει, δείχνοντας με αυτό τον τρόπο ότι έχει ενοχληθεί. Η διαδικασία εκμάθησης της πειθαρχίας είναι απαραίτητο να ξεκινήσει.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ 2: μη χρησιμοποιείτε ποτέ τη λέξη «όχι» εάν δεν την εννοείτε. Η λέξη «όχι» πρέπει να ταυτίζεται με πλήρη αποφασιστικότητα. Μην αλλάξετε γνώμη από το κλάμα του παιδιού, το ουρλιαχτό του ή από ανεπιθύμητες ενέργειες. Οι γονείς ανησυχούν πολύ για τα παιδιά τους όταν αυτά είναι αγχωμένα και νευρικά. Πρέπει να γνωρίζουν ότι ένα ειδικό ποσοστό θυμού είναι απαραίτητο να υπάρχει στη ζωή των παιδιών.

5.4.3.2. ΑΝΑΣΤΑΤΩΜΕΝΕΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΕΣ.....

Όταν η συμπεριφορά ενός μαθητή παρουσιάζει αναστάτωση και προκληθεί κρίση μέσα σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον, θα πρέπει ως εκπαιδευτικοί ή ως συνοδοί του να προστατεύσετε το μαθητή όσο πιο ευγενικά γίνεται για να μη τραυματίσει τον εαυτό του ή τους άλλους. Αργότερα, φέρτε πίσω στη θύμησή σας ό,τι παρατηρήσατε και αναλύστε την κατάσταση..... ακολουθώντας τις παρακάτω συμβουλές:

1. ψάξτε για το τι μπορεί να αναστατώνει το μαθητή: συγκεκριμένα άτομα, μέρη ή υλικά.
2. να είστε ενήμεροι ότι η συμπεριφορά σας και η ανταπόκρισή σας στην αναστατωμένη συμπεριφορά μπορεί να την ενισχύσει. Πάλι, προσεχτικά αναλύστε τον τρόπο με τον οποίο αντιδράτε όταν συμβαίνουν αναστατωμένες συμπεριφορές.
3. διαμορφώστε ένα θετικό περιβάλλον διδασκαλίας και προφορικά ενισχύστε τη συμπεριφορά που θέλετε να φτιάξετε.

4. προσπαθήστε να καθορίσετε με τι ο μαθητής επικοινωνεί μέσω της συμπεριφοράς του: καταστροφή, φόβο, ανία, ...
5. η αναστατωμένη συμπεριφορά ενός μαθητή που έχει μειωμένες επικοινωνιακές ικανότητες μπορεί να σχετίζεται με μια κατάσταση η οποία φαινομενικά δεν είναι αναγνώσιμη και δεν μπορεί εύκολα να κατανοηθεί, όπως αλλαγές στο σπίτι, ή η αρχή μιας αρρώστιας. Να είστε σίγουρος και να διατηρείτε την ημερομηνία των πληροφοριών σχετικά με την υγεία του μαθητή και τη χρήση των φαρμάκων.
6. μια ξαφνική αλλαγή στην συμπεριφορά του μαθητή, θα πρέπει να οδηγήσει τη σκέψη σας σε πιθανή αλλαγή των ικανοτήτων της όρασης και της ακοής του μαθητή. Προσεχτικά παρατηρήστε το μαθητή και φροντίστε να εξεταστεί ιατρικά, εάν είναι απαραίτητο.

Όταν έχετε να κάνετε με αναστατωμένη συμπεριφορά, συγκεντρωθείτε στην **πρόληψη**. Με το να παρέχετε ένα **προβλεπόμενο θετικό περιβάλλον** και χρησιμοποιώντας **καθαρή επικοινωνία**, μπορείτε να αποκόψετε από τη ρίζα ένα μεγάλο αριθμό προβλημάτων.

5.4.3.3. ΓΙΑΤΙ ΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΕΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΕΣ ΕΠΙΜΕΝΟΥΝ.

ΒΗΜΑΤΑ ΣΕ ΜΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ:

1. ΒΗΜΑ: καθορίστε τη συμπεριφορά του ατόμου.
2. ΒΗΜΑ: εκτιμήστε τι κινητοποιεί τη συμπεριφορά.
3. ΒΗΜΑ: παρατηρήστε όταν συμβαίνει η συμπεριφορά.
4. ΒΗΜΑ: εκτιμήστε τις προτιμήσεις του ατόμου.
5. ΒΗΜΑ: επιλέξτε μια μέθοδο επικοινωνίας.
6. ΒΗΜΑ: ενσωματώστε στρατηγικές ώστε να μειώσετε στο ελάχιστο τις φορές που συμβαίνει η συμπεριφορά.
7. ΒΗΜΑ: δομήστε συχνές ευκαιρίες για επικοινωνία.
8. ΒΗΜΑ: αναπτύξτε ένα σχέδιο για γενίκευση και διατήρηση.
9. ΒΗΜΑ: εκτιμήστε τα αποτελέσματα.

Στην ερώτηση «γιατί οι προβληματικές συμπεριφορές επιμένουν», κατάλληλες απαντήσεις πρέπει να αναπτυχθούν και να τις αντικαταστήσουν. Μια λειτουργική ανάλυση των απαντήσεων αυτών, περιλαμβάνει τα 9 βήματα (πίνακας) τα οποία αναλύονται παρακάτω:

Στο βήμα 1, η συμπεριφορά καθορίζεται σε πλαίσια που μπορούν να παρατηρηθούν και να μετρηθούν. Γι αυτό είναι προτιμότερο, από το να κολλήσουμε την ετικέτα σε ένα μαθητή ότι είναι νευρικός, οι συγκεκριμένες συμπεριφορές να καθορίζονται και αυτές να αποτελούν το πρόβλημα, όπως:

- το χτύπημα,
- η κοροϊδία, και
- το πέταγμα των αντικειμένων.

Το πρόβλημα να αναγνωρίζεται και μετά να περιγράφεται λεπτομερειακά, έτσι ώστε ένα άτομο που δεν έχει συναντήσει ξανά το μαθητή, να μπορεί να τις αναγνωρίσει.

Στο βήμα 2, η ενισχυτική διαδοχή και η συνέπεια για τη συμπεριφορά καθορίζεται με το να χρησιμοποιείται ένα εργαλείο εκτίμησης, όπως η βαθμίδα εκτίμησης των κινήτρων γνωστή ως (MAS). Η λειτουργική σπουδαιότητα των συμπεριφορών για την απόκτηση προσοχής, δραπέτευσης, απτών και αισθητηριακών συνεπειών, και πολ-

λαπλών συνεπειών μπορεί να αναγνωρισθεί. Κάθε ερώτηση περιγράφει μια διαφορετική κατάσταση την οποία προβληματικές συμπεριφορές συχνά συναντιούνται.

- Προσοχή!!!! Συμπεριφορές μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να αποκτηθεί η προσοχή των άλλων σε συγκεκριμένες καταστάσεις.
- Δραπέτευση!!!! Συμπεριφορές μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να φτιάξουν απαιτήσεις ή να τελειώσουν μη ευχάριστες καταστάσεις ή δύσκολα καθήκοντα, σα να έλεγε το άτομο : «άσε με μόνο» ή «δεν μπορώ να κάνω τίποτα χωρίς τη βοήθειά σου».
- Απτές συνέπειες!!!! Συμπεριφορές μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να αποκτήσουν συγκεκριμένες απτές επιβραβεύσεις όπως φαγητό, μουσική ή την ευκαιρία να πηδήξουν πάνω σε ένα τραμπολίνο.
- Αισθητήριες συνέπειες!!!! Συμπεριφορές όπως να περνάνε γρήγορα τα χέρια τους μπροστά από τα μάτια τους, μπορούν να χρησιμοποιούνται εάν με αυτές νιώθουν καλύτερα.
- Πολλαπλά αποτελέσματα!!!! Συμπεριφορές μπορούν να χρησιμοποιηθούν και να διατηρηθούν για περισσότερους από έναν λόγους.

Στο βήμα 3, το πόσο συχνά η συμπεριφορά συμβαίνει και οι καταστάσεις στις οποίες είναι περισσότερο πιθανό να συμβεί, εξετάζονται.

Μια μέθοδος η οποία δεν είναι τόσο απαιτητική για το χρόνο του δασκάλου, είναι της καταγραφής των πληροφοριών σε μια τυχαία εμπλοκή στην οποία οι μέρες της βδομάδας σημειώνονται κατά μήκος μιας οριζόντιας γραμμής, και οι χρόνοι της ημέρας σημειώνονται κατά μήκος μιας κάθετης γραμμής.

Υπάρχουν πολλοί λόγοι για να χρησιμοποιηθεί αυτή η προσέγγιση:

1. εάν η συμπεριφορά είναι επικίνδυνη ή με άλλα λόγια κοινωνικά μη αποδεκτή, η μια φορά που θα συμβεί είναι ήδη αρκετή.
2. ο δάσκαλος μπορεί να ξοδέψει το μεγαλύτερο ποσό χρόνου σε άμεση καθοδήγηση, παρά στη διατήρηση ενός ιστορικού.
3. αυτή η προσέγγιση παρέχει μια γρήγορη οπτική ανάλυση της συμπεριφοράς.

Στο βήμα 4, το στυλ επικοινωνίας ενός ατόμου και οι προτεινόμενες δραστηριότητες εκτιμούνται. Για παράδειγμα, το προσωπικό και τα μέλη της οικογένειας υποβάλλονται σε ερωτήσεις σχετικά με το:

- πώς ο μαθητής κάνει γνωστές τις ανάγκες του,
- τι τύπους επικοινωνίας ο μαθητής επικοινωνεί αυθόρμητα,
- ποια είναι τα πρόσωπα που ο μαθητής απολαμβάνει να ξοδεύει το χρόνο του, και
- ποιες είναι οι περισσότερες και λιγότερες προτιμώμενες δραστηριότητες του μαθητή.

Για να αυξήσουμε στο μέγιστο τις αισθητήριες συνέπειες τις οποίες ο μαθητής απολαμβάνει, λάβετε υπόψη τα παρακάτω:

- να βρείτε τρόπους για να χρησιμοποιήσετε ευχάριστη διέγερση των αισθήσεων, ώστε να επιβραβεύσετε το μαθητή για την ολοκλήρωση άλλων καθηκόντων.
- ενθαρρύνετε το μαθητή να επικοινωνεί τις επιθυμίες του για μια δραστηριότητα που παρέχει απολαυστική αισθητηριακή διέγερση.

Στο βήμα 5 και στο βήμα 6, ένα μοντέλο επικοινωνίας είναι επιλεγμένο για το άτομο. Θα πρέπει στρατηγικές που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να μειώσουν στο ελάχιστο τα συμβάντα των συμπεριφορών, όπως χτυπήματα, γρατσουνιές, και πέταγμα αντικειμένων, να περιλαμβάνουν τα ακόλουθα:

- Να αλλάξουν τα προγράμματα των υπαλλήλων.
- Αλλαγή δραστηριοτήτων.
- Αλλαγή τοποθεσιών και περιβάλλοντος.

- Να αναβάλουν ή να αφήνουν σκοπούς.
- Να αποσπούν την προσοχή του μαθητή.
- Να διακόπτουν τη συμπεριφορά.

Αναφορικά με **το βήμα 7**, επικοινωνιακές ικανότητες μαθαίνονται καλύτερα όταν τα άτομα έχουν συχνές συστηματικές ευκαιρίες κατά την διάρκεια της ημέρας να απαιτούν και να απορρίπτουν αντικείμενα και δραστηριότητες, να παρέχουν πληροφορίες και να προσπαθούν να δομήσουν συχνές ευκαιρίες για επικοινωνία.

- Βοηθήστε ένα μαθητή να απαιτήσει την προσοχή, επικοινωνώντας με συνέπεια, έχοντας μια κατάλληλη ανταπόκριση και δίνοντας προσοχή στο μαθητή.
- Δομήστε ευκαιρίες για ένα μαθητή να επικοινωνήσει την επιθυμία του, να πάρει ένα διάλειμμα, ή να σταματήσει μια δραστηριότητα. Κατά τη διάρκεια μιας δραστηριότητας παρέχετε στο μαθητή την ευκαιρία να επιλέξει ανάμεσα στη συνέχιση της εργασίας ή ενός διαλείμματος, (για πχ να πει ένα ποτήρι νερό και μετά να επιστρέψει στη δουλειά του) – όσο συχνά υποδεικνύει η κατάσταση, κάθε 2 λεπτά, κάθε 10 λεπτά, ή οποιοδήποτε διάλειμμα είναι κατάλληλο.
- Υποστηρίξτε την επιθυμία ενός μαθητή για αισθητήριους ενισχυτές παρέχοντας συχνές ευκαιρίες για το μαθητή, να επικοινωνεί την απαίτησή του για τις ευχάριστες εμπειρίες και σχεδιάζοντας μια κατάλληλη τοποθεσία για το μαθητή για να αρχίζει αυτές τις δραστηριότητες.
- Βοηθήστε μαθητές, με απτές μιμούμενες συμπεριφορές, να διαλέξουν μεταξύ προτιμώμενων αντικειμένων ή δραστηριοτήτων που έχουν αναγνωριστεί σαν κατάλληλες μέσα σε ένα καθοδηγητικό χρόνο. Για παράδειγμα, μπορεί να δοθεί σε ένα παιδί η επιλογή ανάμεσα στη μουσική και το φαγητό σχεδόν κάθε μισή ώρα κατά τη διάρκεια της ημέρας.

Αφότου οι μαθητές έμαθαν αυτές τις επικοινωνιακές ικανότητες, **το βήμα 8**, περιλαμβάνει την ανάπτυξη ενός σχεδίου για να γενικεύσει και να διατηρήσει τις ικανότητες, έτσι ώστε ο μαθητής να μπορεί να τις χρησιμοποιεί αυθόρμητα σε διαφορετικές καταστάσεις.

Στην εκτίμηση της αποτελεσματικότητας της λειτουργικής επικοινωνιακής εκπαίδευσης, **στο βήμα 9**, καθορίζεται εάν υπήρξε σημαντική μείωση της προβληματικής συμπεριφοράς, και μια συνοδευόμενη αύξηση στη χρήση κατάλληλων επικοινωνιακών ικανοτήτων. Αποδείξεις για το εάν ο μαθητής μπορεί να γενικεύει ικανότητες σε πολλές περιοχές κατά τη διάρκεια του χρόνου με νέες ανταποκρίσεις και με νέους ανθρώπους, εξετάζεται επίσης.

Ως εκπαιδευτικοί κατανοώντας και εφαρμόζοντας τα παραπάνω βήματα, θα είστε ικανοί να αναλύσετε τη συμπεριφορά ενός μαθητή, και να τον βοηθήσετε να βρει τα πιο κατάλληλα μέσα για την εγκαθίδρυση μιας ευαίσθητης σχέσης με το περιβάλλον.

Εάν μια τέτοια θετική σχέση έχει εγκαθιδρυθεί, ο στόχος είναι να επεκτείνετε περισσότερο τις επικοινωνιακές επιλογές που είναι διαθέσιμες στο μαθητή.

5.4.4. ΜΕΘΟΔΟΣ ΕΝΘΑΡΡΥΝΣΗΣ ΓΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ.

1. ΚΙΝΗΣΕΙΣ.....

- Να ανταποκρίνεσαι στις κινήσεις του παιδιού.
- Να μαθαίνεις να προσέχεις τους τρόπους έκφρασης του παιδιού.
- Να ανταποκρίνεσαι σε αυτούς έτσι ώστε το παιδί να γνωρίζει ότι εσύ τους έχεις παρατηρήσει.
- Να αυξήσεις ηθελημένα τις κινήσεις του παιδιού.

Το πώς θα τα πετύχεις; ..... Να προσέχεις και να ακουμπάς το παιδί προσεκτικά για να δεις προς τα πού κατευθύνεται η προσοχή του. Να παρατηρείς το ρυθμό της αναπνοής του, την ένταση των μυών του, τις κινήσεις του σώματός του, και τις κινήσεις των χεριών του. Να ανταποκρίνεσαι με απαλή μίμηση. Να διαβάζεις επανειλημμένα τις χειρονομίες του παιδιού ως ένα επικοινωνιακό τρόπο και να ανταποκρίνεσαι.

2. ΑΠΤΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗ.....

- Να ενεργοποιήσεις την απτή πρόσβαση.
- Να επιτρέψεις και να ενθαρρύνεις το παιδί να χρησιμοποιήσει τα χέρια του για να εξερευνήσει αντικείμενα και ανθρώπους. Αποκτά πρόσβαση λαμβάνοντας σημαντικές πληροφορίες.

Το πώς θα το πετύχεις; ..... Να παίρνεις το παιδί μαζί σου σε κάποιες βόλτες, να του επιτρέψεις να ακουμπάει το πρόσωπό σου και να νιώθει να διαβάζει έτσι τις εκφράσεις σου, να αλλάζεις και να προσαρμόζεις υλικά για να δίνεις ξεχωριστή σημασία σε κάθε πράγμα μέσω της αφής, και να φτιάξεις ασφαλή περιβάλλοντα τα οποία ενθαρρύνουν απτή εξερεύνηση.

3. ΝΑ ΠΑΙΡΝΕΙ ΤΗ ΣΕΙΡΑ ΤΟΥ ΣΕ ΜΙΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ – ΠΑΙΧΝΙΔΙ.....

- Να ενεργοποιήσεις το παιδί να αλλάζει σειρές. Το να παίρνει τη σειρά του.
- Να δημιουργείς ευκαιρίες για ίσο παιχνίδι, ίση συνεργασία και συναναστροφή.
- Δίνοντας ευκαιρίες στο παιδί να γνωρίσει από κοντά φυσικές συναναστροφές, δίνεις στο παιδί να καταλάβει την ισότητα. Τα αποτελέσματα είναι πάντοτε θετικά. Οι αμοιβαίες ανταλλαγές βασίζονται στην ισορροπία με στόχο την ευχαρίστηση και των δύο(εκπαιδευτή – μαθητή).

Το πώς θα το πετύχεις; ..... Να μιμείσαι τις κινήσεις του παιδιού, να παίζεις παιχνίδια, να του δίνεις ευκαιρίες για να κάνει επιλογές και τέλος να παίρνεις και εσύ μέρος σε δραστηριότητες που κάνει το παιδί.

4. ΣΥΜΒΟΛΑ ΑΦΗΣ.....

- Χρησιμοποίησε τα σύμβολα αφής.
- Μια απαλή αφή στο σώμα ή στα χέρια και με ένα απαλό άγγιγμα να δείξεις το τι έρχεται.
- Μείωσε την ευκαιρία να κάνεις έκπληξη στο παιδί.
- Να κάνεις τον κόσμο του περισσότερο γνωστό, για να μπορεί να τον «δει» το παιδί.

Το πώς θα το πετύχεις; .....Να σηκώνεις τους ώμους του βρέφους, κάθε φορά πριν το πάρεις αγκαλιά, να χαϊδεύεις λίγο την πλάτη του πριν το αλλάξεις, να το ακουμπάς λίγο στην πλάτη για να του δείξεις το γεια σου φεύγω ή το γεια σου έρχομαι.

5. ΓΛΩΣΣΑ.....

- Πρόσβαση στη γλώσσα.
- Πρόσβαση στη συζήτηση. Μια συζήτηση που να εμπεριέχει διάλογο και σύμβολα.
- Πρόσβαση σε χειρονομίες, σε λέξεις, σε εικόνες και σε αντικείμενα που χρησιμοποιούνται ως σύμβολα. Η πρόσβαση αυτή κάνει πιθανή την εκμάθηση της γλώσσας.

Το πώς θα το πετύχεις; ..... Χρησιμοποίησε λέξεις και προτάσεις οι οποίες είναι απλές και έχουν νόημα (με σινιάλα και με ομιλία). Για παράδειγμα: «εδώ είναι το αναψυκτικό σου. Θέλεις να το πεις;» Τη στιγμή που πραγματοποιείς τα σινιάλα, σύμβολα, να προσκαλέσεις το παιδί να τα αγγίξει και **να προσέξεις τα χέρια σου να είναι κάτω από τα χέρια του παιδιού**. Να δώσεις σύμβολα αντικείμενα ή εικόνες όπου χρειάζεται.

5.5. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ Η ΣΧΕΣΗ ΤΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ.

5.5.1. ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΟΥ ΣΠΙΤΙΟΥ.

Είναι σημαντικό να διδάσκεις τυφλοκωφά παιδιά σε φυσικά περιβάλλοντα και μέσα στη ρουτίνα καθημερινών δραστηριοτήτων. Δεν υπάρχει κανένα φυσικό περιβάλλον περισσότερο κατάλληλο από αυτό του σπιτιού. Μας παραχωρεί το πιο ασφαλές μέρος μέσα στο οποίο μπορούμε να μαθαίνουμε και να κάνουμε πρακτική νέων ικανοτήτων. Εάν οι οικογένειες λαμβάνουν κατάλληλη υποστήριξη και ενθάρρυνση μπορούν να διδάξουν αξιόλογες ιδέες απλά με το να βάζουν το παιδί τους να συμμετέχει στην προετοιμασία των γευμάτων, να βοηθά στις εργασίες του σπιτιού, και να παίρνει μέρος σε δραστηριότητες καθημερινής ρουτίνας.

Οι συζητήσεις και οι δραστηριότητες που μπορούν να γίνουν μαζί με τους γονείς βοηθά τα παιδιά να μάθουν λέξεις και ιδέες, αλλά και δίνει μια ξεχωριστή ταυτότητα στο παιδί. Γίνεται ένα μέλος της οικογένειας. Η ανταλλαγή σχολίων και συναισθημάτων σε μια κανονική ροή καθημερινότητας εμπλουτίζει τις σχέσεις της οικογένειας.

Συχνά το παιδί πρώτα θα δείξει μια μεγάλη ικανότητα ή ένα νέο επικοινωνιακό στυλ σε δραστηριότητα στο σπίτι, επειδή στο σπίτι του είναι άνετος.

Κάποιες φορές ο καθηγητής μπορεί να φοβάται όταν ο γονιός αναφέρει ότι το παιδί έχει καταφέρει μια νέα ικανότητα στο σπίτι, μια ικανότητα που ο δάσκαλος δεν έχει παρατηρήσει ακόμα στο σχολείο. Η πρώτη σκέψη που περνάει από το μυαλό του δασκάλου είναι ότι ίσως ο γονέας υπερβάλλει. Εάν παρ' όλα αυτά ο καθηγητής και ο γονέας έχουν δουλέψει μαζί ως ομάδα, και ο ένας βοηθάει τον άλλον στις προσπάθειές του, τότε θα πρέπει και οι δύο μαζί να συζητήσουν για την πρόοδο του παιδιού και να μην σκεφτούν ότι η δεδομένη ικανότητα είναι μια διαφορά μεταξύ τους.

5.5.2. ΒΟΗΘΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ.

Οι εκπαιδευτές έχουν την υποχρέωση να υποστηρίζουν τους γονείς τυφλοκωφών παιδιών. Πρέπει να γνωρίζουν ότι οι οικογένειες αυτές περνούν μια πάρα πολύ δύσκολη περίοδο και θέλουν υποστήριξη. Οι ειδικοί θα πρέπει να έχουν κατανόηση και να έχουν αποκτήσει τα απαραίτητα εφόδια για να μπορούν:

- να βοηθήσουν και να επουλώσουν πληγές των άλλων, αλλά και
- να βγουν άρτιοι από τη διαδικασία, του να δίνουν φροντίδα και υπηρεσίες.

Τι σημαίνει κατανόηση του εκπαιδευτή προς το γονέα;

Σας δίνουμε ένα παράδειγμα..... Ας υποθέσουμε ότι έχουμε ένα γονέα τυφλοκωφού παιδιού, ο οποίος εκφράζει μια ανησυχία για ένα μικρό τραύμα στο χέρι του παιδιού. Ένας ειδικός μπορεί να τονίσει στο γονέα, ότι υπάρχουν άλλα πιο σπουδαία και πιο σημαντικά πράγματα που θα πρέπει να μας ανησυχούν κι όχι αυτό το μικρό τραύμα στο χέρι του παιδιού. Αυτή είναι **μια λανθασμένη κίνηση** από τον ειδικό. Πρέπει να γνωρίζει και να θυμάται για πάντα ότι ακόμα και για το πιο μικρό σημάδι ένας γονιός σκέφτεται ότι εκείνη τη στιγμή το παιδί του πονάει, και για αυτόν αυτό είναι κάτι σημαντικό.

Σημαντική βοήθεια χρειάζονται οι γονείς και κατά τη μεταβατική περίοδο του παιδιού από το σπίτι στο σχολείο. Η μετάβαση από την αρχική παρέμβαση, όπου συχνά δίνεται σε ατομική βάση στα μέλη μιας οικογένειας, στη φροντίδα που δίνεται στο σχολείο είναι πάρα πολύ δύσκολη.

Η σχέση μεταξύ της οικογένειας και αυτού που δίνει φροντίδα στις υπηρεσίες της αρχικής παρέμβασης είναι συχνά πάρα πολύ στενή και ζεστή. Παρ' όλα αυτά, όταν

το παιδί έρχεται στο σχολείο, οι ρόλοι είναι πιο διαφοροποιημένοι, και οι υπηρεσίες συχνά φαίνονται να είναι περισσότερο απρόσωπες. Η οικογένεια μεταφέρεται ξαφνικά από μια «ατομική» σχέση, σε μια σχέση «ενός δωματίου» από άγνωστους ειδικούς οι οποίοι θα οργανώνουν τα προγράμματα για το παιδί τους. Αυτό μπορεί να δημιουργήσει μια πραγματική κατάσταση αποξένωσης, εάν δεν τη μεταχειριστούμε με ευαισθησία.

Ο καλός και «ευαίσθητος» ειδικός είναι αυτός που θα ενημερώσει την οικογένειά και θα ξεχωρίσει ποιες υπηρεσίες είναι ωφέλιμες και απαραίτητες για το παιδί τους.

5.5.3. Η ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ.

ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ.....

Δουλεύοντας με ένα παιδί και με την οικογένειά του και τα άλλα μέλη της εκπαιδευτικής ομάδας χρειάζεται να έχουμε τα ακόλουθα στη σκέψη μας:

1. μιλήστε με τους γονείς ως φίλοι – ως ισότιμοι.
2. κάντε κάθε δυνατή προσπάθεια να λάβετε πληροφορίες από την οικογένεια για ένα πρόγραμμα του μαθητή, αναγνωρίζοντας ότι τα μέλη της οικογένειας είναι οι πρωταρχικοί δάσκαλοι του παιδιού.
3. αφήστε τα μέλη της οικογένειας να γνωρίζουν ότι η εμπλοκή τους είναι σημαντική και υπολογίσιμη και ότι δεν είστε απλά υποχρεωμένος να τους ζητήσετε να συμμετέχουν.
4. να είστε θετικός, υπομονετικός και γεμάτος σεβασμό.
5. πάρτε μια πλατιά άποψη συμμετοχής και παρέχετε στα μέλη της οικογένειας επιλογές.
6. κρατήστε τις οικογένειες ενήμερες σχετικά με το πρόγραμμα και δώστε τους πρόσβαση στις πηγές της πληροφόρησης.
7. σεβαστείτε την κουλτούρα της οικογένειας, επικοινωνήστε με τα μέλη της οικογένειας στην προτεινόμενη από αυτούς γλώσσα και χρησιμοποιήστε ένα μεταφραστή εάν είναι απαραίτητο.
8. συνδέστε τους γονείς με άλλους γονείς τυφλοκωφών παιδιών.
9. παρέχετε πληροφορίες όταν αποφάσεις χρειάζονται να παρθούν.
10. ξεχωρίστε τις απόψεις σας από πραγματικά γεγονότα.
11. σεβαστείτε τις επιλογές της οικογένειας.
12. σεβαστείτε το απόρρητο της κατάστασης.
13. σεβαστείτε το δικαίωμα των γονέων να διαφωνήσουν μαζί σας.
14. θέστε λογικές ώρες συνάντησης και μέρη για να διευκολύνεται το πρόγραμμα των εργαζόμενων γονέων.
15. μην απελπίζεστε και μην τα παρατάτε. Μην έχετε σαν αρχικό συμπέρασμα ότι τα μέλη της οικογένειας δε θα συμμετέχουν ποτέ, απλά επειδή δεν έχουν ανταποκριθεί στα πρώτα καλέσματα.
16. να είστε σίγουροι ότι θα καταλάβετε τις συνθήκες μιας οικογένειας σε μικρό χρονικό διάστημα.
17. Να είστε ευαίσθητοι στις καταστάσεις τις οποίες τα μέλη της οικογένειας μπορεί να υπόκεινται.

Οι προσπάθειες των δασκάλων να βοηθήσουν τους μαθητές να αναπτύξουν ικανότητες μπορεί να είναι παράλληλες με τις προσπάθειες των γονέων.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.

1. ΜΕΛΑΓΧΡΩΣΤΙΚΗ ΑΜΦΙΒΛΗΣΤΡΟΕΙΔΟΠΑΘΕΙΑ.

Η Μελαγχρωστική Αμφιβληστροειδοπάθεια, καθώς και άλλες ομάδες παθήσεων, σχετικές με αυτήν, πήραν το όνομα τους από τις επιπλοκές που συμβαίνουν στον αμφ/δή. Ο αμφ/δής βρίσκεται στο πίσω μέρος του οφθαλμού και λειτουργεί όπως το φιλμ στην κάμερα. Συμπεριφέρεται σαν ένα είδος «μεταφορέα» που μαζεύει εικόνες από το περιβάλλον και τις μεταβιβάζει, με ανάλογα νευρικά ερεθίσματα στον εγκέφαλο, όπου γίνονται οι διεργασίες για την όραση. Ο αμφ/δής στην Μ.Α. αρχίζει να εκφυλίζεται και αρχικά προκαλεί φθορά στην περιφέρεια της όρασης (οπτικού πεδίου) και έκπτωση της οφθαλμικής λειτουργίας κατά τις νυχτερινές ώρες, και εξαπλώνεται φθάνοντας συνήθως αργότερα μόνο στην «κεντρική όραση».

Συχνά, ένα από τα συμπτώματα «προπομπός» της Μ.Α. είναι η δυσκολία της όρασης κατά τη νυχτερινή κυκλοφορία του ασθενή ή σε ελλειπώς φωτισμένα μέρη (νυχτερινή έκπτωση όρασης). Αργότερα παρατηρείται μια σταδιακή, αργή απώλεια της πλευρικής (περιφερειακής) όρασης, φθάνοντας στο αποτέλεσμα της «όρασης τούνελ» σε αρκετές περιπτώσεις. Τα συμπτώματα της Μ.Α. επιδεινώνονται με την πάροδο του χρόνου.

Όταν κάποιος πάσχει από Μ.Α. γνωρίζουμε ότι τα κεντρικά σημεία του αμφ/δή, όπως το ραβδίο και τα κωνία, σταματούν να λειτουργούν. Οπωσδήποτε δε γνωρίζουμε ακόμα το μηχανισμό που προκαλεί αυτόν τον εκφυλισμό. Ήδη είναι γνωστό ότι δύο πρωτεΐνες η ροδοψίνη και η περιφερίνη ευθύνονται για την έναρξη της νόσου σε βιοχημικό επίπεδο.

Διάγνωση:

Επειδή κάθε περίπτωση της Μ.Α. είναι διαφορετική, ορισμένες φορές είναι εύκολο να διαγνωσθεί και άλλες όχι. Καθώς η ασθένεια εξελίσσεται, μερικά χαρακτηριστικά του αμφ/δή αλλάζουν και αυτός αρχίζει να αλλοιώνεται. Ανάλογα με την εμφάνιση της νόσου (σκηνικό), πολλά τεστ, δοκιμασίες μπορούν να γίνουν. Όπως το ηλεκτροαμφιβληστροειδογράφημα (ΗΑΓ), οπτικά πεδία και άλλες δοκιμασίες, που ανάλογα με την περίπτωση, είναι απαραίτητο να γίνουν, να διεξαχθούν, για να ελέγξουν την κλινικά εξελισσόμενη εικόνα του αμφ/δή. Όταν υπάρχει υποψία για Μ.Α. ο ασθενής θα πρέπει να έχει μια συνεχή αξιολόγηση της όρασης από έναν οφθαλμίατρο, ο οποίος να είναι γνώστης και έμπειρος με τις εκφυλίσεις του αμφ/δή.

Με την υποστήριξη του ιδρύματος της Μ.Α. «Αγώνας κατά της τυφλότητας» (ΗΠΑ), ένας σημαντικός αριθμός υψηλής επιστημονικής κατάρτισης επιστημόνων εργάζεται επίμονα πάνω στην Μ.Α. και σε σχετικές εκφυλιστικές νόσους. Η έρευνα συνεχίζεται και αναπτύσσεται με θεαματικά αποτελέσματα. Ένας από τους πολλούς λόγους που η έρευνα, πάνω σε διαφορετικούς τύπους παθήσεων του αμφ/δή, είναι δύσκολη, είναι διότι δεν υπάρχει δυνατότητα ασφαλούς μεταφοράς ζωντανού μοσχεύματος, από ένα φυσιολογικό μάτι, με δυνατότητα μελέτης.

Η Ένωση Μ.Α. «Αγώνας ενάντια στην τυφλότητα» (ΗΠΑ), υποστηρίζει εκτεταμένες έρευνες, σε ένα μεγάλο αριθμό υψηλής ποιότητας τεχνολογίας Ιατρικών Κέντρων και Νοσοκομείων, σε ολόκληρο τον κόσμο. Στόχος είναι να βρεθούν οι αιτίες, τόσο για την πρόληψη, όσο και για την θεραπεία των εκφυλιστικών παθήσεων του αμφ/δούς. Τα περισσότερα από αυτά τα κέντρα, παρέχουν κλινική διάγνωση της καταστάσεως της όρασης και αναπτύσσουν ειδικές δοκιμασίες. Αυτές οι αιτιολογήσεις είναι πολύ σημαντικές για τους ασθενείς με Μ.Α και αποτελούν τον άξονα για την γενικότερη φροντίδα του ματιού, με την κατάλληλη πάντα καθοδήγηση από τον πρωτοπαθικό οφθαλμίατρο του ασθενούς.

Θεραπεία:

Στο χώρο της θεραπείας δοκιμάζονται πολλές μέθοδοι με διάφορα αποτελέσματα που με την πάροδο του χρόνου τελειοποιούνται και τεκμηριώνονται επιστημονικά για τα οφέλη που επιφέρουν. Προχωρά η έρευνα για :

- τις Μεταμοσχεύσεις Μελάγχρουν επιθηλίου από ανθρώπινους ιστούς που έχει αποδώσει και αντίληψη φωτός (ΗΠΑ, Ολλανδία, Σουηδία κ.ά.)
- εμφύτευση μικροτσίπ στον αμφιβληστροειδή για ηλεκτροδιέγερση των κυττάρων και ανάπτυξη όρασης (Γερμανία, ΗΠΑ κ.ά.)
- θεραπευτική αγωγή με χρήση προβιταμίνης A (ΗΠΑ)
- αξιοποίηση των βιοχημικών παραγώγων των κυττάρων που αποκαλούνται Growth Factors (παράγοντες ανάπτυξης) για αναπαραγωγή των φυσιολογικών κυττάρων στον αμφ/δή (ΗΠΑ, Αυστραλία, Αγγλία κ.ά.)
- μελέτες για την ευεργετική επίδραση του οξυγόνου στην όραση (Ισραήλ, ΗΠΑ),
- γονιδιακή γενετική θεραπεία με παρεμβάσεις στα ελαττωματικά γονίδια που κληρονομούν τη νόσο καθώς και στις πρωτεΐνες που την ενεργοποιούν.

Ρυθμός εξέλιξης της νόσου:

Οι περισσότεροι, από τους ασθενείς Μ.Α., έχουν μια αργή, σταθερή εμφάνιση συμπτωμάτων, που ακολουθεί την εξέλιξη της νόσου και που διαρκεί για μια περίοδο αρκετών ετών, ακόμη και για δέκα (10) έτη. Η όραση, συχνά, παραμένει σταθερή ανάμεσα σε δυο διαδοχικές εξετάσεις. Παρ' όλο που υπάρχουν ορισμένοι ασθενείς με Μ.Α. που βρίσκονται σε προχωρημένη ηλικία και έχουν την αίσθηση της ολικής τύφλωσης, οι περισσότεροι θα διατηρήσουν τελικά μια κάποια όραση (αίσθηση όρασης) και θα ταξινομηθούν στην κατηγορία αυτών που αποκαλούνται «Νομικά Τυφλοί» ή τους Μερικώς Βλέποντες.

Νομικώς τυφλά είναι τα άτομα εκείνα που η κατώτερη όραση τους (διαμορφωμένη με γυαλιά) είναι 20/200 ή κάτω από το 1/10 στη χειρότερη περίπτωση, ή εκείνα που το οπτικό τους πεδίο είναι μειωμένης οπτικής οξύτητας. Στην Ελλάδα είναι κάτω του 1/20 και στους δύο οφθαλμούς. Μελετάται η διαμόρφωση πλαισίου της διαβάθμισης της Μερικής Όρασης.

Κληρονομικότητα της νόσου :

Στις περισσότερες περιπτώσεις η Μ.Α. είναι κληρονομική και διανύει πολλές οικογενειακές γενιές. Γι' αυτό το λόγο, όλα τα μέλη της οικογένειας ενθαρρύνονται να έχουν εξετάσεις, προγνωστικές της κατάστασης της όρασης τους.

Ένας από τους πιο συνηθισμένους τύπους της Μ.Α. που κληρονομείται είναι ο καλούμενος «υπολειπόμενος». Αυτό σημαίνει ότι μια διπλή ποσότητα γενετικού υλικού, που μεταφέρει τη Μ.Α., μεταβιβάζεται στο άτομο που έχει τον εκφυλισμό, την ανωμαλία στην όραση. Ένα απλό αντίγραφο αυτού του γενετικού υλικού, αποσπάται από τη μητέρα και ένα άλλο από τον πατέρα. Άτομα τα οποία έχουν ένα ζεύγος του υλικού αυτού, γνωστοί σα φορείς, δεν έχουν κλινικά συμπτώματα της ανωμαλίας της όρασης τύπου Μ.Α. (ασύμπτωτος φορέας). Αν δυο φορείς δημιουργήσουν οικογένεια, το παιδί τους έχει μια στις τέσσερις πιθανότητες να έχει Μ.Α. Προς το παρόν, δεν έχει τεκμηριωθεί επαρκώς η μετεξέλιξη ενός ατόμου, από φορέα σε νοσούντα από Μ.Α. (μεταστροφή). Έχουν εντοπισθεί όμως οι χημικοί παράγοντες που επηρεάζουν (ροδοψίνη και περιφερίνη).

Ένας άλλος τύπος Μ.Α. που κληρονομείται, είναι αυτός που συνδέεται με τη διαμόρφωση του φύλου στο άτομο. Στον φυλοσύνδετο (συσχετιζόμενο με το φύλο) τύπο της Μ.Α., η μητέρα είναι συνήθως ο φορέας. Αν μια μητέρα, φορέας Μ.Α. τέτοιου τύπου, παντρευτεί φυσιολογικό άντρα (χωρίς το πρόβλημα) υπάρχει 50% πιθανότητα, τα αρσενικά παιδιά να είναι προσβεβλημένα και 50% οι κόρες τους να είναι απλοί φορείς. Η φυλοσύνδετου τύπου μεταφερόμενη Μ.Α. είναι ένας τύπος που οι φορείς μπορούν να διαγνωσθούν από διάφορα σχετικά tests, που ελέγχουν το γενετικό υλικό σε ειδικά ερευνητικά κέντρα.

Ο τρίτος τύπος Μ.Α. που κληρονομείται ονομάζεται «κυρίαρχος» επικρατούν. Σε αυτόν τον τύπο, το άτομο κληρονομεί Μ.Α. από τους γονείς, οι οποίοι έχουν

φιλοξενήσει και μεταφέρει μέσα τους το γενετικό υλικό της Μ.Α. (λανθάνοντα όμως). Ο φορέας- γονιός έχει μια στις δυο πιθανότητες να έχει παιδιά με εξέλιξη νόσου της Μ.Α. Ο κίνδυνος κληρονομικής μετάδοσης, είναι ίδιος σε αγόρια και κορίτσια.

Καταρράκτης και Μ.Α :

Σύνηθες φαινόμενο για το άτομο με Μ.Α να αναπτύξει καταρράκτη. Παρουσιάζεται σα νεφέλωμα στην κόρη του ματιού. Τέτοιου είδους καταρράκτες είναι εύκολο να χειρουργηθούν. Στην περίπτωση που δεν υπάρχει χειρουργική βελτίωση από τον καταρράκτη, η όραση συχνά εξαρτάται από την έκταση των αλλαγών που υφίσταται ο αμφ/δής. Επειδή η εγχείρηση δεν είναι απαραίτητη για όλους, καλό είναι να προηγηθεί συμβουλευτική συζήτηση με τον οφθαλμίατρο.

Μεταμοσχεύσεις οφθαλμών :

Τα τελευταία 8 χρόνια η έρευνα έχει επιφέρει αξιοσημείωτα αποτελέσματα στο χώρο των μεταμοσχεύσεων στον αμφ/δή σε πειραματόζωα και σε ανθρώπους. Έως σήμερα έχουν γίνει μεταμοσχεύσεις όπου ξεπέρασαν τεχνικές δυσκολίες και που απέφεραν κάποια αξιολογικά οφέλη στην όραση ασθενών. Το υλικό αυτό είναι υπό διαρκή επιστημονική αξιολόγηση και προωθούνται νέες μεθοδολογίες και τεχνολογίες που εγγυώνται ουσιαστική πρόοδο στο μέλλον.

Κύηση και Μ.Α :

Ορισμένες γυναίκες έχουν αναφέρει ότι η Μ.Α. που είχαν, επιδεινώθηκε κατά την διάρκεια της κύησης. Το πρόβλημα όμως αυτό δεν έχει μελετηθεί ακόμη επισταμένα, για να έχουμε τα ανάλογα συμπεράσματα.

Καριέρα και Μ.Α :

Άνθρωποι με αλλοιώσεις εκφυλιστικές του αμφ/δή, μπορούν να συνεχίσουν να διάγουν μια παραγωγική ζωή και να θέτουν στόχους επαγγελματικής καριέρας. Ακολουθώντας διάφορα επαγγέλματα ή ανάλογες εκπαιδεύσεις και πρότυπα σε διάφορα επίπεδα και πεδία, τα σημαντικά προβλήματα μπορούν να προσδιορισθούν και να ξεπεραστούν. Η παροχή Συμβουλευτικής από τους εκπαιδευτικούς θεσμούς και τις υπηρεσίες, σε εθνικό και τοπικό επίπεδο είναι πολύ σημαντική, ενώ σχεδιάζεται ή βρίσκεται σε εξέλιξη, μια πορεία καριέρας. Εάν δε η Μ.Α. διαγνωσθεί νωρίς, το άτομο μπορεί να πάρει μια πλήρη ενότητα συμβουλών και εκπαίδευσης όπου θα χρησιμοποιήσει ως οδηγό επιτυχίας.

Δωρεά ματιών (μετά θάνατο) :

Το 1980 το ίδρυμα «Αγώνας κατά της Τυφλότητας» εγκαινίασε ένα Πρόγραμμα Εθνικής Κλίμακας, για προσφορά αμφ/δή, για να καλύψει την αυξημένη ζήτηση των ερευνητών της παγκόσμιας Ένωσης σε ανθρώπινο αμφ/δή για διεξαγωγή ερευνών. Πολύτιμο υλικό αμφ/δή παρασχέθηκε, μετά από το θάνατο αρκετών ασθενών που είχαν προσβληθεί από Μ.Α. ή μελών των οικογενειών τους. Δημιουργήθηκε μια πραγματικά πολύ μεγάλη Τράπεζα αμφ/δών. Οι οφθαλμοί συσκευάζονταν και αποστέλλονταν στους ερευνητές μας, μεγιστοποιώντας τις πιθανότητες για μεγαλύτερη χρησιμότητα σε βιοχημικό επίπεδο έρευνας. Το πρόγραμμα αυτών των δωρεών, πέτυχε και πήρε μεγάλη έκταση, προσφέροντας αξιοθαύμαστα οφέλη στην Έρευνα. Δεν υπήρχε καμία οικονομική επιβάρυνση στην οικογένεια του ασθενή.

Τα παραγωγικά μέσα χαμηλής όρασης:

παρέχονται για να βοηθήσουν τους ανθρώπους, στο να μεγιστοποιήσουν με τη χρήση τους το υπόλοιπο της όρασης τους. Οπτικής υψής τεχνολογία, όπως πολυεστιακοί φακοί ή τηλεσκοπικά πρίσματα ή εξαρτήματα βοηθητικά για το βράδυ. Μη οπτικά μέσα, όπως η ευρείας εμβέλειας κινητικότητας Δέσμη Φωτός, και γραφομηχανές μεγάλων στοιχείων. Ηλεκτρονικά μέσα όπως το Apollo Laser, ειδική Τ.Υ. με κλειστό κύκλωμα, μηχανήματα διαβάσματος και ομιλούντα computers. Τέλος, αξίζει να αναφερθεί το ατομικής χρήσης μηχάνημα, εξάρτημα νυχτερινής όρασης της LIT.

Η συσκευή νυχτερινής όρασης κατασκευάστηκε από την LIT είναι εφαρμόσιμη στο χέρι, από όπου γίνεται και ο χειρισμός της και βοηθά ορισμένα άτομα σε ιδιαίτερες φά-

σεις εξέλιξης της νόσου όταν έχουν λειτουργική όραση την ημέρα και δυσκολεύονται τη νύχτα. Η συσκευή είναι ακριβή, αλλά σε ορισμένα μέρη το κόστος της μπορεί να καλυφθεί από την κοινωνική ασφάλεια ή από τις υπηρεσίες του κράτους για επανένταξη. Για περισσότερες πληροφορίες, ζητήστε έντυπα από ειδικά κέντρα ανάπτυξης της συσκευής, στις ΗΠΑ και τον Καναδά. Υπάρχουν νέα μοντέλα τέτοιων βοηθημάτων που προωθούνται με διάφορες έρευνες από Κέντρα του Εξωτερικού και που ήδη υπάρχουν στην αγορά.

ΑΞΙΟΣΗΜΕΙΩΤΕΣ ΕΡΩΤΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ :

- **η νυχτερινή δυσκολία στην όραση μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το άτομο μπορεί να έχει M.A;** Όχι. Η νυχτερινή όραση, κατά τις βράδυνες ώρες, μπορεί να αποτελεί μόνο ένα σύμπτωμα, σε ένα μεγάλο αριθμό παθήσεων του αμφ/δή, που συσχετίζονται με την M.A. και σε ορισμένες περιπτώσεις δεν αντιστοιχεί σε δυσμενή εξέλιξη της όρασης.
- **Το πολύ φως επιδρά στην εξέλιξη της νόσου;** Δεν υπάρχει τέτοια επιστημονική ένδειξη. Άτομα με M.A., μπορούν να χρησιμοποιούν τα μάτια τους σε συνήθισμένο φως χωρίς προβλήματα. Παρ' όλα αυτά, ορισμένοι αισθάνονται πιο άνετα και για προφύλαξη αποφεύγουν τα πολύ φωτεινά σημεία. Άτομα με M.A. και άλλες εκφυλιστικές παθήσεις του αμφ/δή, ενθαρρύνονται στο να προστατεύουν τα μάτια τους. Τα γυαλιά ηλίου είναι χρήσιμα για την κυκλοφορία έξω από το σπίτι, σε στιγμές ηλιοφάνειας, (χρώματος κίτρινο, πορτοκαλί, κόκκινο. Ποτέ χρήση μπλε ή πράσινου χρώματος).
- **Υπάρχουν στιγμές που η όραση επιδεινώνεται ή καλύτερεύει;** Ναι, συμβαίνει. Ένας αριθμός από δεδομένα μπορούν να καταμετρηθούν και να ταξινομηθούν σε καλές και κακές μέρες για κάποιον που έχει M.A. Ορισμένοι αισθάνονται ότι βλέπουν καλύτερα κατά τη διάρκεια της ημέρας με συννεφιά, ενώ άλλοι πάλι αισθάνονται ότι δεν μπορούν να δουν καλά σε συννεφιασμένες μέρες. Πολλοί παράγοντες όπως το άγχος από κόπωση, εξάντληση, έντονες καταστάσεις, μπορούν σταδιακά να επιδρούν στην όραση. Όλοι οι άνθρωποι με M.A., χωρίς κάποιο συγκεκριμένο ρόλο, φαίνεται να λειτουργούν καλύτερα ή χειρότερα από άλλους.
- **Ποιες είναι οι πιθανότητες να προσβληθεί κάποιος από M.A;** Πληροφορίες σχετικές μπορούν να δοθούν και επίσημα αν ληφθούν υπόψη ιστορικά οικογενειών από ένα Σύμβουλο Γενετικής ή από έναν Σύμβουλο Οφθαλμίατρο, που να έχει ειδικευτεί στην φυσιολογία της παθολογίας στον κληρονομικό τύπο των εκφυλιστικών παθήσεων του αμφ/δή. Υπάρχουν αρκετά κέντρα που συνεργάζονται με τη Διεθνή Ένωση της M.A. και τα οποία παρέχουν συμβουλευτική για γενετικά θέματα.
- **Τι υπηρεσίες παρέχονται σε ανθρώπους που βρίσκονται σε προχωρημένο επίπεδο της νόσου;** Πολλά μέσα, υπηρεσίες και τεχνικές είναι διαθέσιμες για να παρέχουν αύξηση της κινητικότητας, αυτοδυναμίας και ανεξαρτησίας σε ασθενείς με M.A. Πολλές από αυτές συμπεριλαμβάνουν και εκπαίδευση κινητικότητας, φυσικής και στο χώρο, έλεγχο του περιβάλλοντος και ειδικούς χειρισμούς. Υπάρχουν ειδικά τμήματα υποστήριξης και επανένταξης για τους τυφλούς, για τους έχοντας χαμηλή όραση, που προσφέρουν προγράμματα εκπαίδευσης, για προσαρμογή σε ανάλογες καταστάσεις, όπως για ταξίδι, νοικοκυριό στο σπίτι, εργασία και εκπαίδευση-μόρφωση.

ΟΔΗΓΙΕΣ ΠΡΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ: Εάν κάποιο παιδί διαγνωστεί ότι πάσχει από σύνδρομο εκφυλιστικό του αμφ/δή όπως είναι η M.A. , ποιος είναι ο σωστός τρόπος αντιμετώπισης από ένα εκπαιδευτικό; ..... Δεν υπάρχουν επιτακτικοί και σκληροί κανόνες για το πότε και τι πρέπει να εξηγηθεί σε ένα παιδί, σχετικά με την M.A. Η ανάγκη ενημέρωσης ενός παιδιού, είναι συνάρτηση της ηλικίας και της ωριμότητας του. Παρ' όλα αυτά, τα παιδιά αντιλαμβάνονται εύκολα αν έχουν πρόβλημα όρασης, και μπορούν να

απορροφήσουν μόνο ένα είδος μικρής πληροφόρησης, ενημέρωσης ως προς το συγκεκριμένο χώρο και χρόνο. Είναι καλύτερο να απαντάμε στις ερωτήσεις τους με ειλικρίνεια και θετικότητα, όσο το δυνατόν γίνεται, χωρίς να προσφέρουμε παραπάνω πληροφορίες στο παιδί, αν αυτό δεν τις αναζητά. Το παιδί πρέπει να καταλάβει μέσα στα όρια της δικής του αντίληψης, την έκπτωση της όρασης, χωρίς όμως να χρησιμοποιεί τις συνθήκες αυτές ως υποστήριγμα ή δικαιολογία για την αναστολή κατάκτησης λογικών και εύκολων στόχων επίτευξης. Το παιδί επίσης πρέπει να βεβαιωθεί για κάτι που συχνά παρεξηγείται ότι η πάθηση της Μ.Α. δεν αλλάζει την εικόνα του προσώπου, δεν αλλάζει τα χαρακτηριστικά του ματιού. Πάντα θα υπάρχουν δυο όμορφα γαλάζια, καστανά ή μαύρα μάτια. Τα παιδιά που έχουν Μ.Α. θα πρέπει να τελειώσουν την εκπαίδευσή τους σε κανονικά σχολεία, με το συνηθισμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Οικογένειες που έχουν πρόβλημα Μ.Α. σε μέλη τους, μπορούν να θεωρήσουν ως χρήσιμη τη διεξαγωγή κάθε συζήτησης, όπου θα θέσουν προς απάντηση διάφορα ερωτήματα τους και ανησυχίες, μαζί με άλλους ανθρώπους, που έχουν ανάλογα προβλήματα και εμπειρίες. Μπορούν να συνταχθούν τέτοιες ομάδες συζήτησης και αλληλογραφίας με την καθοδήγηση ειδικών, που θα υποθάλπονται από διάφορους φορείς και που θα είναι σε θέση να παρέχουν αυτή τη φροντίδα.

Για το λόγο αυτό μπορούν να χρησιμοποιηθούν επιστήμονες, που θα παίζουν το ρόλο του συντονιστή της μονάδας, Κοινωνικοί Λειτουργοί Ιατρικής Κατεύθυνσης, Σύμβουλοι για Σχολεία (για τα παιδιά), Ψυχολόγοι, Ψυχοθεραπευτές, Σύμβουλοι Γενετικής.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ : Πηγή όλων των παραπάνω αποτέλεσαν οι πληροφορίες που δόθηκαν από την Πανελλήνια Ένωση Αμφιβληστροειδοπαθών(Π.Ε.Α.). Ιδιαίτερες ευχαριστίες στους κυρίους Χατζηχαραλάμπους και Μανώλακα για το αξιόπιστο υλικό το οποίο αποτελεί οδηγό πληροφοριών για βασικά θέματα που αφορούν τη νόσο.

***** εκδηλώστε ενδιαφέρον για κάτι που σας απασχολεί ή σας προβληματίζει περισσότερο στην Π.Ε.Α.

T.Θ. 8159

T.K. 10010

AΘΗΝΑ

Tηλ. 210 – 5622431

210 – 9524548 *****

2. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΔΥΟ ΕΡΕΥΝΩΝ.

Οι έρευνες αυτές έγιναν ως ανταπόκριση του ενδιαφέροντος που εξέφρασαν οι ίδιοι οι γονείς των τυφλοκωφών παιδιών με εκ γενετής ερυθρά. Αποτελούν δύο εξαιρετικές πηγές για τους γονείς και για τους ειδικούς γιατί **έδωσαν μια κατανοητή προσέγγιση γι αυτό τον πληθυσμό και τις προκλήσεις που αντιμετώπιζε.**

1.] ΜΙΑ ΑΝΑΦΟΡΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΠΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟ HELEN KELLER NATIONAL CENTER, ΤΟΝ ΟΚΤΩΒΡΗ ΤΟΥ 1991 ΣΤΗ ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ.

Η διαδικασία: Η έρευνα έγινε σε δύο φάσεις . Η πρώτη φάση έγινε το Νοέμβριο του 1989 μέχρι τον Απρίλη του 1990. Ένας ερευνητής είχε επαφή μέσω τηλεφώνου με γονείς και ανθρώπους που έδιναν φροντίδα, έκανε ερωτήσεις και συμπλήρωνε μια φόρμα καθώς μιλούσε μαζί τους.

Η δεύτερη φάση πραγματοποιήθηκε από τον Ιούνιο του 1990 μέχρι τον Οκτώβριο του 1991. Μια μεγάλη συλλογή αλληλογραφίας έγινε σε όλη τη χώρα. Η αλληλογραφία

είχε να κάνει με ονόματα γονέων, με ονόματα οργανισμών και επανακοινωνικοποίησης, το δίκτυο της Helen Keller, ... Οι πληροφορίες απαιτούσαν από κάθε άτομο :

- τη διεύθυνση της κατοικίας του
- τη διεύθυνση της εργασίας του
- το βαθμό όρασης και ακοής
- τη μεθοδολογία επικοινωνίας και τις ευκαιρίες που έχει για να επικοινωνεί
- την αύξηση ή τη μείωση της αρνητικής συμπεριφοράς
- τις αλλαγές στο στυλ της ζωής
- το ιατρικό ιστορικό και από ποια ηλικία άρχισε η τυφλοκώφωση.

Ο στόχος ήταν η συλλογή πληροφοριών από τυφλοκωφά άτομα ηλικίας δεκαέξι ετών και μεγαλύτερα, που έχουν αναφερθεί ως αποτέλεσμα της εκ γενετής ερυθράς. Στην πρώτη φάση αναλύθηκαν 39 ανταποκρίσεις από 19 πολιτείες και στη δεύτερη φάση 88 επιπρόσθετες ανταποκρίσεις από 14 άλλες πολιτείες.

Η ακόλουθη αναφορά χωρίζεται σε 2 τμήματα. Το τμήμα 1 δίνει τα γενικά χαρακτηριστικά όσων έχουν απαντήσει, ενώ το τμήμα 2 επικεντρώνεται στις ιατρικές πληροφορίες.

Τμήμα 1... γενικές πληροφορίες για αυτούς που έχουν απαντήσει.

A. το γενικό τους προφίλ

- 41% έχουν αναφέρει ότι μένουν με τους γονείς τους.
- 20% μένουν σε γκρουπ όλοι μαζί.
- 11% μένουν σε κοινότητες και νοσοκομεία.
- 9% είναι άτομα που τα έχουν υιοθετήσει.
- 9% είναι άτομα που τους παρέχουν ενδιάμεση εξυπηρέτηση.

B. επαγγελματικό προφίλ

- 32% δουλεύουν σε εργαστήρια.
- 27% είναι μαθητές.
- 20% εκπαιδεύονται σε κάτι συγκεκριμένο.
- 2% έχουν διαγωνιστεί και εργάζονται ήδη.
- 3% είναι εγγεγραμμένοι στον Ο.Α.Ε.Δ.

Γ. ακοή και όραση

- περίπου 50% έχουν αναφερθεί με καθόλου ή λίγη χρήσιμη όραση, ενώ το 30% αυτής της κατηγορίας έχουν αρκετά προβλήματα.
- περίπου 90% δεν έχουν καθόλου λειτουργική ακοή.
- 45% είναι κωφοί με καθόλου όραση και 28% κωφοί με αρκετά προβλήματα στην όραση.

Δ. επικοινωνία

Τα παρακάτω ποσοστά δείχνουν μια ανταπόκριση του ναι ή του όχι, σε συγκεκριμένες μεθόδους επικοινωνίας. Δεν μετρούν την ικανότητα του ατόμου σε κάθε κατηγορία. Απλά έγινε ένα τσεκάρισμα των μεθόδων, από όσους έχουν απαντήσει.

Μέθοδοι λαμβάνουσας επικοινωνίας.

- Μέσα από μια λίστα 10 μεθόδων λαμβάνουσας επικοινωνίας, η νοηματική γλώσσα ήταν στο 83%.
- Οι χειρονομίες ήταν το 60%.
- Στο 25% των περιπτώσεων αναφέρθηκε να καταλαβαίνουν την ανάγνωση με τα δάκτυλα.
- το 6% μπορούσαν να διαβάσουν Braille.
- το 3% περιγράφηκε να μην έχουν καθόλου λαμβάνουσα μέθοδο για επικοινωνία.

νία.

Μέθοδοι εκφραστικής επικοινωνίας.

- Η νοηματική αποτελούσε κοινή μέθοδο για εκφραστική επικοινωνία σε ποσοστό 70%.
- το 55% αναφέρεται να χρησιμοποιεί χειρονομίες.
- το 11% αναφέρεται να χρησιμοποιεί διάλογο είτε μόνο του είτε σε συνδυασμό με μια άλλη μέθοδο.
- το 7% των περιπτώσεων αναφέρθηκαν να μην έχουν καμιά μέθοδο εκφραστικής επικοινωνίας.

Ευκαιρίες για να επικοινωνήσουν.

- 16% αυτών απάντησαν «όχι» όταν ρωτήθηκαν εάν υπάρχει κάποια κατάσταση στη ζωή του τυφλοκωφού για να μπορεί να επικοινωνήσει λειτουργικά με ένα άλλο άτομο.
- 23% αυτών απάντησαν «όχι» όταν ρωτήθηκαν την ίδια ερώτηση για ένα πρόγραμμα δουλειάς.

Ε. Συμπεριφορά

- το να μπορεί να αρχίζει μόνος του κάτι.
- κάποιες λέξεις ή φωνούλες που βγάζει.
- από τη θέληση τους να επικοινωνήσουν διέκοπταν κάτι.
- ξεχείλιζε μια κατάσταση και ξεσπούσαν κάπου.
- συμπεριφορές με την οποία έβλαπταν τον εαυτό τους.
- συμπεριφορές με τις οποίες έβλαπταν άλλους ή αντικείμενα σπιτιών.

Ζ. Αλλαγές στη ζωή τους

- 27% έχει αλλάξει η υγεία τους.
- 26% έχει γίνει αλλαγή διαμονής.
- 43% αλλαγή στο προσωπικό/ οικογένεια/ συγγάτοικος.
- 33% αλλαγή στη δουλειά.
- 36% αλλαγή στο προσωπικό που ασχολείται μαζί τους.
- 18% αλλαγή στο μεταφορικό μέσο που χρησιμοποιεί.

Τμήμα 2... σημαντικές ιατρικές πληροφορίες.

- Μακροπρόθεσμα, όλα τα παιδιά με εκ γενετής ερυθρά παρουσιάζουν ίχνη νευρολογικής ανωμαλίας. Κοινό στοιχείο η αναπηρία στην ακοή 93%, σε ηλικίες από 7 - 9 ετών.
- Η πιο γνωστή και περισσότερο διαδεδομένη αναπηρία συσχετιζόμενη με την ερυθρά είναι η αναπηρία στην ακοή που επηρεάζει το 73% των περιπτώσεων.
- η αναπηρία στην ακοή συχνά γίνεται σταδιακά χειρότερη μετά το πρώτο χρόνο της ζωής.
- πολλές έρευνες έχουν δείξει ότι τα καρδιακά προβλήματα σε πληθυσμό με εκ γενετής ερυθρά ανέρχονται σε ποσοστό 76%.
- συχνά παρουσιάστηκε διαβήτης, θυρεοειδής και οισοφαγίτιδα.

2.] ΜΙΑ ΑΝΑΦΟΡΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΠΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟ “ THE CANADIAN DEAF BLIND AND RUBELLA ASSOCIATION”, ΤΟ 1999 ΣΤΟΝ ΚΑΝΑΔΑ.

Σε αυτή την έρευνα πήραν μέρος 100 άτομα με εκ γενετής ερυθρά. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα είχαν ηλικία από 5 έως 62 χρόνων και τα 2/3 αυτών που απάντησαν ηλικίας 20 - 39 ετών.

- Το 72% ανέφερε ότι έχει εκ γενετής ερυθρά λόγω της επιδημίας του '60.
- Το 20% προσβλήθηκε από ερυθρά πριν το 1960.
- Το 8% προσβλήθηκε από ερυθρά μετά το 1980.
- 70 άτομα ανέφεραν τη λειτουργική αναπηρία ως τυφλοκώφωση.
- 21 άτομα ανέφεραν τη λειτουργική αναπηρία ως κώφωση.
- 7 άτομα ανέφεραν τη λειτουργική αναπηρία ως τύφλωση.
- 2 άτομα δε χαρακτήρισαν τους εαυτούς τους σαν τυφλούς, κωφούς ή τυφλοκωφούς.

Ανεξάρτητα με το χαρακτηρισμό της λειτουργικής αναπηρίας :

- 92% ανέφεραν αναπηρία στην όραση.
- 96% αναπηρία στην ακοή.
- 91% συνδυασμό αναπηρίας όρασης και ακοής.

Η κατάσταση ζωής των ερωτηθέντων ήταν:

- 30 ζουν αυτόνομα αλλά και από κάποια άλλη παρέμβαση.
- 15 ζουν σε κοινότητα με διανοητικά καθυστερημένους.
- 3 ζουν αυτόνομα στα σπίτια των κοινοτήτων τους.
- 10 ζουν σε σπίτι με ένα γκρουπ.
- 28 στο σπίτι τους.
- 11 πηγαίνουν σχολείο.
- 17 έχουν τελειώσει το σχολείο.
- 3 στο νοσοκομείο για θεραπεία.
- και μια γυναίκα 36 ετών από το Οντάριο είχε πεθάνει.

Για να αναγνωρίσουμε τις αρχικές καταστάσεις της εκ γενετής ερυθράς δίνονται :

- αναπηρία στην όραση 86%.
- αναπηρία στην ακοή 93,9%.
- καρδιοπάθεια 65,7%.
- μικροεγκεφαλικό 33,3%.
- συνδυασμός αναπηρίας όρασης και ακοής 80,2%.
- συνδυασμός αναπηρίας όρασης και ακοής και καρδιοπάθειας 58,9%.
- συνδυασμός αναπηρίας όρασης και ακοής και καρδιοπάθειας και μικροεγκεφαλικού 23,9%.
- ο εκ γενετής καταρράχτης σε ποσοστό 79,6% είναι υπεύθυνος για την αναπηρία στην όραση.

Για παιδιά πάνω των 6 ετών με εκ γενετής ερυθρά καταγράφονται:

- 20,8% παρουσίαζε γλαύκωμα.
- 27% αλλαγή στην όραση.
- 24,1% αλλαγή στην ικανότητα ακοής.
- 23,2% παρουσιάζουν επιθετικότητα, βλάπτουν τον εαυτό τους, κάνουν κακό σε ιδιοκτησίες άλλων.
- 26% σκολίωση, κύρτωση και λόρδωση.
- 21% δυσχέρεια σε επίπεδο ενέργειας, άμυνα του εαυτού σου και αντοχή.
- 10% κλινικά διαγνωσμένοι με θυρεοειδή.
- 12,1% κλινικά διαγνωσμένοι με διαβήτη.

- 7,1% κλινικά διαγνωσμένοι με οστεοπόρωση.

Οι μητέρες αυτών των παιδιά ρωτήθηκαν για θέματα υγείας και ανέφεραν:

- 41,9% υπάρχουν αρχικά συμπτώματα της διαγνωσμένης αρθρίτιδας.
- 25,4% υπάρχουν αρχικά συμπτώματα εμμηνόπαυσης.
- 9,4% ανέφεραν άσθμα.
- πάνω από το 25% των γυναικών ανέφεραν πολλά ιατρικά προβλήματα όπως γλαύκωμα, καταρράκτη, πολλαπλή σκλήρωση, καρδιακά προβλήματα, θυρεοειδή, και ψυχιατρικά προβλήματα.

3. ΔΑΚΤΥΛΟΛΟΓΙΑ – ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΛΦΑΒΗΤΟ.

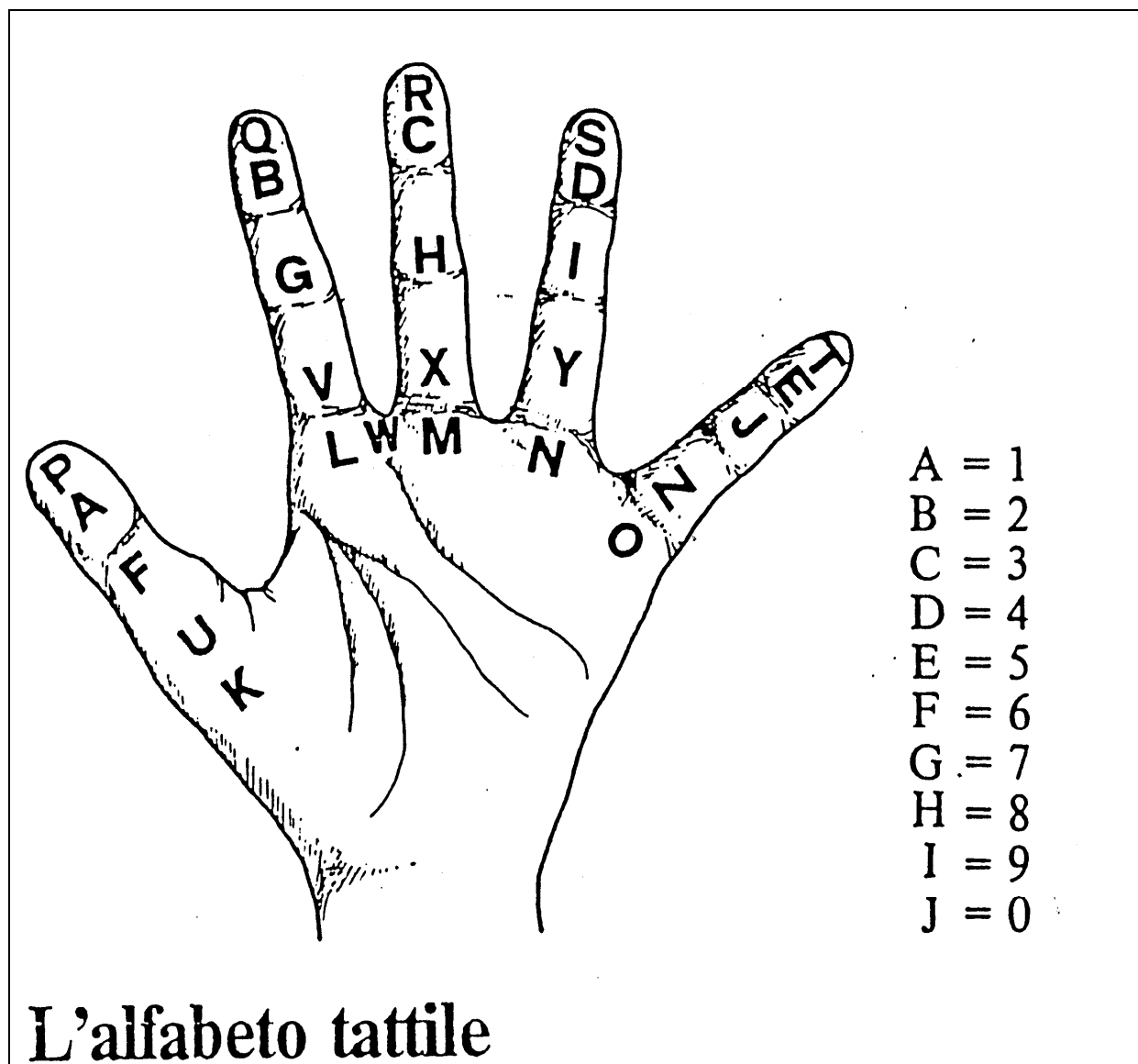
ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΚΩΦΩΝ ΕΛΛΑΔΟΣ

**ΕΛΛΗΝΙΚΟ
ΔΑΚΤΥΛΙΚΟ ΑΛΦΑΒΗΤΟ**

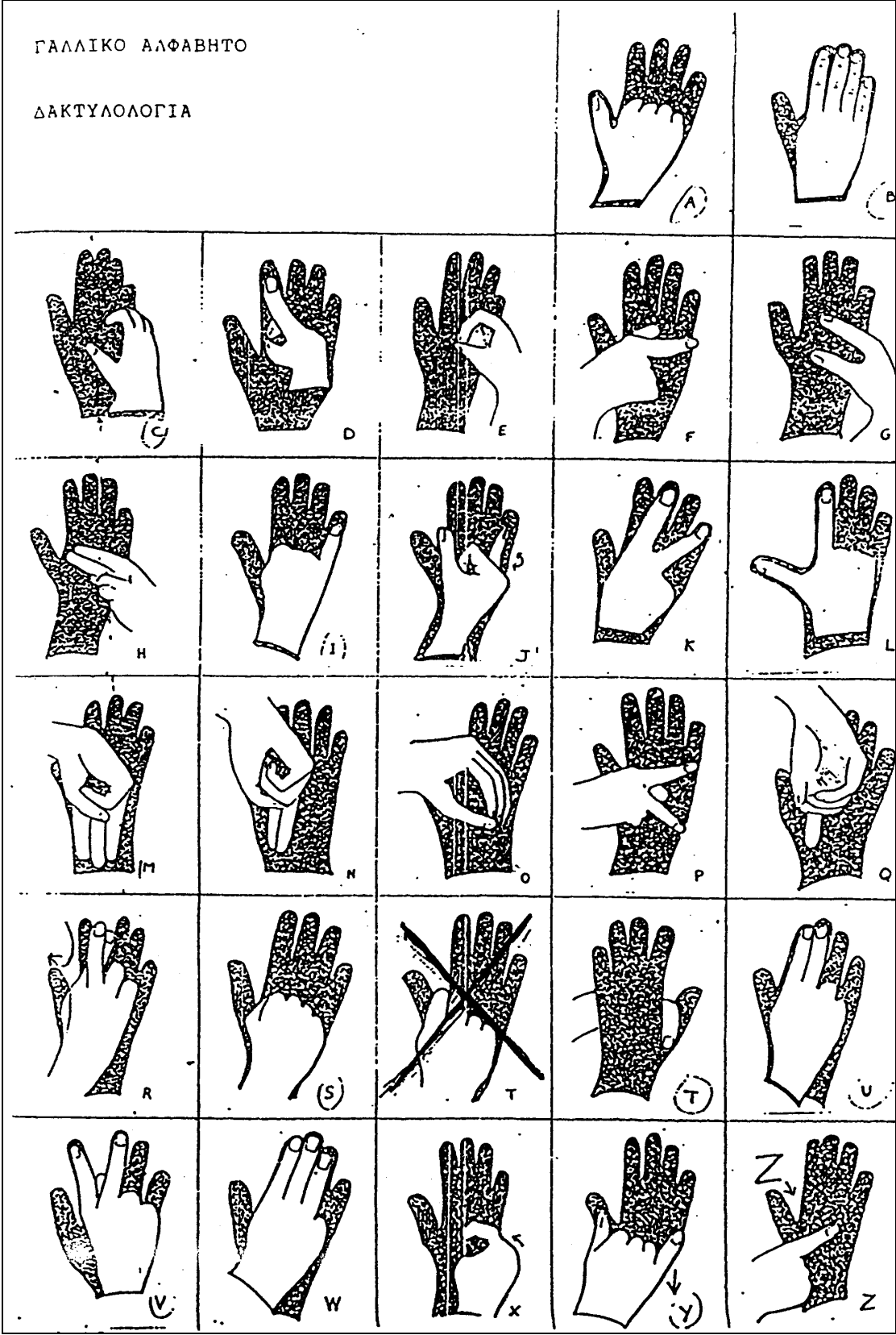
Α 	Β 	Γ 	Δ
Ε 	Ζ 	Η 	Θ
Ι 	Κ 	Λ 	Μ
Ν 	Ξ 	Ο 	Π
Ρ 	Σ 	Τ 	Υ
Φ 	Χ 	Ψ 	Ω

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΝΟΗΜΑΤΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΤΗΣ ΟΜ.Κ.Ε.   HELLENIC SIGN LANGUAGE COMMITTEE
 ΣΟΛΩΜΟΥ 57 - ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.-FAX: 5233968   57 SOLOMOS STR. - ATHENS, TEL.-FAX: 5233968
 © 1995/1993

4. ΔΑΚΤΥΛΟΛΟΓΙΑ – ΙΤΑΛΙΚΟ ΑΛΦΑΒΗΤΟ.

5. ΔΑΚΤΥΛΟΛΟΓΙΑ – ΓΑΛΛΙΚΟ ΑΛΦΑΒΗΤΟ.

6. ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΕΤΑΙ ΣΤΗΝ ΟΠΤΙΚΗ ΑΝΑΠΗΡΙΑ.....

ΗΜΕΡΟΜ:
ΣΥΜΠΛΗΡΩΘΗΚΕ ΑΠΟ:
ΟΝ/ΜΟ ΜΑΘΗΤΗ:
ΗΜΕΡ. ΓΕΝΗΣ.:

1. ποιος είναι ο λόγος της οπτικής αναπηρίας;
.....
.....
2. απαιτείται κάποια ειδική θεραπεία; Ναι; Ή όχι; Αν ναι, ποια είναι η γενική φύση της θεραπείας;
.....
.....
3. είναι πιθανό η οπτική αναπηρία να χειροτερέψει, να βελτιωθεί ή να μείνει σταθερή;
.....
.....
4. θα πρέπει το προσωπικό να είναι σε εγρήγορση και σε οποιαδήποτε συμπτώματα, (όπως τρίψιμο ματιών), να απαιτείται ειδική προσοχή; Ναι ή όχι; Αν ναι, παρακαλώ περιγράψτε :
.....
.....
5. ποιοι περιορισμοί θα πρέπει να τοποθετηθούν στις δραστηριότητες αυτού του ατόμου;
.....
.....
6. θα πρέπει αυτό το άτομο να φοράει γυαλιά ή φακούς επαφής; Ναι ή όχι; Αν ναι, κάτω από ποιες συνθήκες;
.....
.....
7. ήταν μια ακριβής οπτική μέτρηση ικανή να καθοριστεί; Ναι ή όχι; Αν ναι, τι ήταν αυτή;
.....
.....
8. εάν μια οπτική μέτρηση δεν ήταν ικανή να καθοριστεί, παρακαλώ περιγράψτε τι βλέπει αυτό το άτομο:
.....
.....
9. είναι η ικανότητα του ατόμου να επικεντρώνεται και ο μυς του ματιού να ισορροπεί επαρκώς; Ναι ή όχι ή δεν είναι εύκολο να καθοριστεί; Εάν όχι, πώς αυτό είναι ανεπαρκές;
.....
.....
10. ήσαστε ικανοί να καθορίσετε το πεδίο της όρασης; Ναι ή όχι; Εάν ναι, υπήρχαν περιοχές με καθόλου όραση και ποιες ήταν αυτές;
.....
.....
11. ήταν το άτομο αυτό ικανό να ακολουθήσει ένα κινούμενο αντικείμενο οπτικά; Ναι ή όχι; Εάν ναι, σε ποιες καταστάσεις;
.....
.....
12. μπορεί αυτό το άτομο να εργαστεί καλύτερα με μεγάλα ή με μικρά αντικείμενα και εικόνες; Σε τι αποστάσεις;

- .....
- .....
13. τι μέγεθος εκτύπωσης ..... Και χαρτί αντίθεσης ..... είναι κατάλληλο για ανάγνωση για αυτό το άτομο;
14. τι συνθήκες φωτισμού θα ήταν κατάλληλες για την οπτική λειτουργία αυτού του ατόμου;
- .....
- .....
15. μπορεί το βραδινό ταξίδι ή οι δραστηριότητες με χαμηλό φωτισμό να προκαλέσουν πρόβλημα για αυτό το άτομο; Ναι ή όχι; Εάν ναι, ποια είναι αυτά τα προβλήματα;
- .....
- .....
16. ποιες είναι οι συγκεκριμένες ενδείξεις σας σχετικά με τη χρήση της όρασης αυτού του ατόμου σε συνθήκες μάθησης;
- .....
- .....
17. πότε θα εξεταστεί αυτό το άτομο ξανά; .....

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΕΤΑΙ ΣΤΗΝ ΑΚΟΥΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΗΡΙΑ.....

ΗΜΕΡΟΜ:
ΣΥΜΠΛΗΡΩΘΗΚΕ ΑΠΟ:
ΟΝ/ΜΟ ΜΑΘΗΤΗ:
ΗΜΕΡ. ΓΕΝΗΣ.:

1. ποιος είναι ο λόγος της ακουστικής αναπηρίας;
- .....
- .....
2. απαιτείται κάποια ειδική θεραπεία; Ναι; Ή όχι; Αν ναι, ποια είναι η γενική φύση της θεραπείας;
- .....
- .....
3. είναι πιθανό η ακουστική αναπηρία να χειροτερέψει, να βελτιωθεί ή να μείνει σταθερή;
- .....
- .....
4. θα πρέπει το προσωπικό να είναι σε εγρήγορση και σε οποιαδήποτε συμπτώματα, να απαιτείται ειδική προσοχή; Ναι ή όχι; Αν ναι, παρακαλώ περιγράψτε :
- .....
- .....
5. τι περιορισμοί θα πρέπει να τοποθετηθούν στις δραστηριότητες αυτού του ατόμου;
- .....
- .....
6. θα πρέπει αυτό το άτομο να φοράει βοηθήματα ακοής; Ναι ή όχι; Αν ναι, κάτω από ποιες συνθήκες;
- .....
- .....
7. ήταν μια ακριβής ακουστική μέτρηση ικανή να καθοριστεί; Ναι ή όχι; Αν ναι, τι ήταν αυτή;

- .....
- .....
8. εάν μια ακουστική μέτρηση δεν ήταν ικανή να καθοριστεί, παρακαλώ περιγράψτε τι ακούει αυτό το άτομο:
- .....
- .....
9. Ήταν ικανό το άτομο να εντοπίσει τις πηγές του ήχου; Ναι ή όχι; Εάν ναι, δώστε διευκρινήσεις.
- .....
- .....
10. έχετε συγκεκριμένες προτάσεις σχετικά με ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα για αυτό το άτομο;
- .....
- .....
11. τι ακουστικές συνθήκες θα ήταν εναλλακτικές για την ακοή αυτού του ατόμου;
- .....
- .....
12. είναι το τηλέφωνο χρήσιμο για αυτό το άτομο; Ναι ή όχι; .....
13. ποιες είναι οι συγκεκριμένες σας προτάσεις σχετικά με τη χρήση ακοής αυτού του ατόμου σε συνθήκες μάθησης;
- .....
- .....
14. προτείνετε κάποιες προσαρμογές στο σχολείο ή στο σπίτι; Ναι ή όχι; Εάν ναι, παρακαλώ περιγράψτε ποιες:
- .....
- .....
15. πότε θα εξεταστεί αυτό το άτομο ξανά; .....

7. ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

- **Bigge, Morris L and Maurice P. Hunt** (1968) Psychological Foundations of Education. Second Edition (New York: Harper & Row)
- **Bronfenbrenner, U.** (1974) Is Early Intervention Effective ? United States Department of Health, Education and Welfare, Office of Human Development. Publication NO. 7630025 (Washington . D.C.: USGPO)
- **Efron, M. And B.R. Duboff** (1976) A Vision Guide for Teachers of Deaf – Blind Children (Raleigh N.C.: Department of Public Instruction)
- **Etude sur le sourds – aveugles**, CLEAPEAHA, 1978.
- **Franklin, Barbara** (1976) Paper presented at the 6th International Deaf – Blind Seminar, Sydney, Australia (Sydney : International Association for the Education of the Deaf - Blind ,c/o The Royal N.S.W. Institute for Deaf and Blind Children. GPP Box 4120 , Sydney, Australia 2001).
- **Freeman, P.** (1975) Understanding the Deaf-Blind Child (London : Heinemann Health Books)
- **Jan, James E.** (1977) Visual Impairment in Children and Adolescents (New York: Grune and Stratton)
- **J.M.McINNES & J.A.TREFFRY**, Deaf-Blind Infants and Children. A Developmental Guide, Toronto Press, 1984.
- **Jacques Sourian**, Development de communicatiosn chez les sourds- avegles. Εκδόσεις CESSA (centre d' education specialisee des sourds - avegles) 2000. LARNAY, Poitiers, France.

- **Lange, E.** (1975) Adapted Physical Education for the Deaf - Blind Child. Hank Baud, ed. (Raleigh, N.C : Department of Public Instruction.
- **Lowenfeld, Berthold** (1964) Our Blind Children. Second edition (Springfield, Ill : Charles C. Thomas)
- **Myklebust, H.R** (1964) The Psychology of Deafness : Second edition (New York: Grune and Stratton)
- **Robbins, N.** (1971) Educational assessment of deaf - blind and auditorially visually impaired children : a survey In E. Lowell and C. Rovin, eds, State of the Art (Sacramento , Calif.: California State Department of Education)
- **Rusolin, H.** (1972) Coping with the Unseen Environment (New York : Teachers College Press, Columbia University Press)
- **Stein, Laszlo** (1979) Auditory brainstem responses (ABR) with suspected deaf blind children. Paper presented at the American Speech and Hearing Association Meeting. Atlanta, Georgia.
- **Tait, C.** (1977) Hearing and the deaf - blind child. In E. Lowell and C. Rovin, eds, State of the Art (Sacramento , Calif : California State Department of Education)
- **Van Dijk J.** (1975). Paper presented at a workshop. New York Institute for the Blind, New York.
- **Van Dijk** : Le developpement moteur dans l' education de l' enfant sourd aveugle. Les premiers pas de l' enfant sourd - aveugle vers de langage. seminaire sur l' enseignement des enfants sourds - aveugles, Kalundborg, Danemark, 23-27 Juillet 1965.
- **Van Dijk** : The non - verbal Deaf - Blind Child and his word. His outgrow towards the world at symbols in : Verzamelde studies Deel I; Sint Michielsgestel "DJ." 1969.
- **Van Uden A.:** Annual report, school for the Deaf. Sint - Michielgestel 1962.

8. ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ.

Κέντρο Εκπαίδευσης

και Αποκατάστασης Τυφλών

(ΚΕΑΤ)-ΝΠΔΔ Ελ. Βενιζέλου 210, Καλλιθέα Τ.Κ. 17675 Τηλ: 210 9595880, Fax: 210 9595868

Σχολή Τυφλών

Βορ. Ελλάδος «Ήλιος» Βασ. Όλγας 32, Τ.Κ. 56532 Θεσσαλονίκη Τηλ.: (2310) 843872, Fax: (2310) 830787

Φάρος Τυφλών της Ελλάδος Αθηνάς 17, Καλλιθέα, Τ.Κ. 17673 Αθήνα Τηλ.: (210) 9415222, Fax: (210) 9415271

Μονάδα Εκπαίδευσης Ατόμων με προβλήματα όρασης και Πρόσθετες Ειδικές Ανάγκες «Επικοινωνία» Λ. Βουλιαγμένης - πρώην Αμερ. Βάση Ελληνικού, Τ.Κ. 16710 Αθήνα. Τηλ.: (210)9631441, Fax: (210) 9632549.

Πανελλήνια Ένωση Αμφιβληστροειδοπαθειών και λοιπών εκφυλιστικών νόσων του αμφιβληστροειδούς (Π.Ε.Α)

(Κληρονομικές εκφυλιστικές παθήσεις του αμφιβληστροειδή χιτώνα, της ώχρας κηλίδος και του οπτικού νεύρου)

e-mail: peama@ath.forthnet.gr

<http://users.forthnet.gr/ath/peama>

Τ.Θ. 8159, Τ.Κ. 10010 ΤΗΛ.: (210) 5238389, (210) 9524548, (210) 5622431, FAX: (210) 5230263

«ΗΛΙΟΤΡΟΠΙΟ» Σύλλογος τυφλοκωφών παιδιών γονέων κηδεμόνων και φίλων αυτών.

Αθηνάς 17, Καλλιθέα

Τ.Κ. 17673 Αθήνα. Τηλ.: (210) 9415222, Fax: (210) 9415271, Τηλ./fax: (210)9733925,
κινητό τηλ.: 6936 440689, 6974 713104,

e-mail:iliotropiotk@yahoo.gr

«Η ΑΜΥΜΩΝΗ»

Πανελλήνιος Σύλλογος Γονέων & Κηδεμόνων

Ατόμων με προβλήματα όρασης και πρόσθετες ειδικές ανάγκες.

(αυτισμός, νοητική υστέρηση, κινητικά προβλήματα και αισθητηριακές δυσλειτουργίες)

Ιπποκράτους 27, Ελληνικό

Τ.Κ. 16777, τηλ. 2109944646, e-mail: emimoni1993@yahoo.gr

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Batshaw, M. L., & Perret, Y. M. (1986). *Children with Handicaps : A medical primer.*
Baltimore : Paul H. Brookes.

Blackwell P., Engen E., Fischgrund J. & Zarcadoolas C. (1978). Sentences and other systems: A language and learning curriculum for hearing-impaired.

Curtis, W.S., & Donlon, E.T. (1985). *Observational evaluation of severely multihand-icapped children*. Berwyn, PA : Swets North America.

Donnellan A, Mirenda P, Mesaros R, Fassbender L, (1984). Analyzing the communicative functions of aberrant behavior. JASH, 9, 3, 210 – 212.

Dunn, W. (1991). The sensorimotor systems : A framework for assessment and intervention. In F. P. Orelove & D. Sobsey (Eds.), *Educating children with multiple disabilities*. Baltimore : Paul H. Brookes.

Freeman, P. (1985). *The deafblind baby : A program of care*. London : William Heinemann Medical Books.

Gloyn Ann (1998) *Calendars : Reactive Interactive Communication Systems*, Canada.

Langley, M. B., & Thomas, C. (1991). Introduction to the neurodevelopmental approach. Austin, TX: Pro-Ed.

McCormick, L. (1984). Intervention planning. Columbus, OH: Charles E. Merrill.

Michaud, M. M. (1990). Making the difference for deaf-blind travellers in mass transit. In M. M. Uslan, A. F. Peck, W. R. Wiener, & A. Stern (Eds.), *Access to mass transit for blind and visually impaired travelers*. New York: American Foundation for the Blind.

Neilsen L. (1992). Space and Self, Sikon, Denmark.

Neilsen L. (1998). Spatial Relations in / Congenitally Blind Infants, RefsnaessKolen, Denmark.

Sauerburger, D. (1993). *Independence without sight or sound : Suggestions for practitioners working with deaf-blind adults*. New York: American Foundation for the Blind.

Warren, D. (1984). *Blindness and early childhood development* (2nd ed.). New York : American Foundation for the Blind.